

OTROK
IN KNJIGA
113

S preprosto linijo, virtuožno duhovitostjo in prepoznavno drugačnostjo je postala zanimiva za ves svet, v povezavi s sodobnimi mediji pa je na Japonskem naravnost zablestela. Poleg nagrad in priznanj ter prevodov v številne tuje jezike o uspešnosti Lile Prap priča tudi visoko število izdanih izvodov v tujini. Njen uspeh je celo bolj opazen zunaj naših meja; nekatere njene knjige najprej izidejo v tujini in šele nato v Sloveniji. V Sloveniji število njenih prodanih knjig ne presega povprečnega števila prodanih izvodov drugih slikanic, v tujini pa naklade dosegajo zelo visoke številke. Knjiga *Zakaj?* je v japonščini po dveh tednih že doživela ponatis, na Japonskem je bilo kmalu po izidu prodanih kar 70.000 izvodov.

Tatjana Pregl Kobe, *Slovenski knjižni ilustratorji (5. del)*

Zagotovo pa ilustracije pomembno vplivajo na prevladujoče razpoloženje v slikanicah, saj ilustratorji s tem, kaj upodobijo (čemu dajo pozornost) in kako oz. na kakšen način upodobijo (likovna tehnika, likovni in kompozicijski elementi ter zorni kot, fokus, geste in simboli), spreminjajo pomen besedila in ustvarjajo bogato vizualno pripoved. Slednja ni le dodatek ali okrasek, ampak nosilec pomenov in običajno prvi stik otroka z likovno umetnostjo.

Dragica Haramija in Janja Batič, *Slikaniške izdaje literarnih del Ele Peroci*

Ela Peroci je s svojimi pravljicami navdihnila številne umetnike, ne le ilustratorje, ki so njenim zgodbam podarili vizualno podobo. Njena dela so doživela tudi številne adaptacije v obliki radijskih, televizijskih in gledaliških iger.

Sandra Jenko, *Iz platnic na oder: uprizoritve slikanic Ele Peroci*

Lila Prap: detajla ilustracije para labodov sta iz avtorske slikanice *Ptiči?*! (MK, 2019), za katero je avtorica leta 2021 na 14. Slovenskem bienalu ilustracije prejela nagrado Hinka Smrekarja.

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

113

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkami na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, Tatjana Pregl Kobe, dr. Gaja Kos, dr. Barbara Pregelj, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Gloria Bazzocchi (Univerza v Bologni), Juan Kruz Igerabide (Univerza Baskovske dežele), Dubravka Zima (Univerza v Zagrebu)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana oktobra 2022

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovski trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vse številke do letošnjega letnika so v celoti dostopne v Digitalni knjižnici Slovenije oz. na portalu dlib.si

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA
Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA
EBESCO Publishing, Inc.

ČLANKI – RAZPRAVE

Tatjana Pregl Kobe

SLOVENSKI KNJIŽNI ILUSTRATORJI

5. del

V reviji *Otrok in knjiga* v nadaljevanjih predstavljamo sodobne slovenske likovne umetnike, ki s svojimi ilustracijami pomembno sooblikujejo knjige za otroke in mladino. V tem prispevku namenjamo pozornost ilustratorskim opusom Lilijane Praprotnik Zupančič – Lile Prap, Marije Lucije Stupica in Hane Stupica.

The Journal of Children's Literature has through several issues been presenting contemporary Slovene visual artists, significantly co-creating books for children and young readers with their illustrations. The current article focuses on the illustration opuses of Lilijana Praprotnik Zupančič – Lila Prap, Marija Lucija Stupica and Hane Stupica.

Slikanice za najmlajše, še posebej avtorske brez besedila ali z bogatimi dvostranskimi ilustracijami in malo besedila, otroka vpeljejo tako v svet literature kot v svet likovne umetnosti. Pravljične slikanice pa so zaradi svoje zahtevnosti namenjene že nekoliko starejšim otrokom v predšolskem in zgodnjem šolskem obdobju, nekatere pa nagovarjajo celo (samo) odrasle bralce.

Nekateri ilustratorji se ukvarjajo še z gledališko sceno in/ali kostumi, s podobami figur za lutkovne predstave ali pa so njihove ilustracije namenjene kreacijam oblačil in drugih uporabnih predmetov za splošno uporabo.

Lilijana Praprotnik Zupančič – Lila Prap

V svojem ustvarjalnem življenju je bila Lilijana Praprotnik Zupančič¹ najprej arhitektka, oblikovalka in pisateljica, šele nato se je uveljavila kot vrhunska ilustratorka

¹ Rodila se je 28. septembra 1955 v Celju, kjer je obiskovala osnovno šolo in gimnazijo. Po končanem študiju na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo in gradbeništvo se je najprej zaposlila v nemškem biroju, kjer je sodelovala pri načrtovanju gradnje otroške bolnišnice, pozneje se je v urbanističnem uradu nekaj časa ukvarjala s projektiranjem in urbanizmom, tri leta poučevala v srednji gradbeni šoli predmete s področja gradbeništva in arhitekture, nato pa je nekaj časa v Gorenju ustvarjala kot industrijska oblikovalka. Od leta 1989 deluje na področju literarnega in likovnega ustvarjanja kot svobodna umetnica. Njena dela so doslej dosegla več kot 40

doma in v tujini. Kot ilustratorica se pod svoja dela večinoma² podpisuje z umetniškim imenom Lila Prap. Je vsestranska umetnica, ki snov za svoje številne avtorske slikanice črpa iz otroštva³. Svoja izhodišča za ustvarjanje je opisala v poetičnem in hkrati humorno zastavljenem pogledu na svoje delo, v katerem na vprašanja *zakaj* trikrat ponudi odgovore *zato*, na osnovi katerih naj bi bralec največ izvedel o sebi, ne pa o avtorici Lili Prap⁴. Ampak to, seveda, ni res. Njen zelo poseben nagovor le še bolj spodbudi bralčevo željo, da bi spoznal, kakšna in kolikšna je »njena umetniška in človeška unikatnost«⁵.

Ko je bila majhna, se je najraje igrala s punčkami, medvedki in kockami, iz katerih je zidala vse mogoče hiše. Odraščala je ob skrbnih starših, ki so se z njo igrali družabne igre, pogosto so skupaj tudi peli. Rada je posedala v očetovi sobi za mizo, na kateri so stale črno-bele šahovske figure. Prijela je belega kralja in kraljico in z njima odšla na obisk v deželo, kjer so živela pravljicih bitja, principi in princeze. Rada je imela tudi živali, nekoč je pred poginom rešila celo majhne podgane ter jih čuvala in hranila, dokler tega niso odkrili starši, ki so ji sicer pomagali skrbeti za hišne ljubljence. Imeli so muca, ki je bil alergičen na njihovo petje, kučka Bobija, ki se je od sreče vedno polulal, in ptička Galebčka, ki se je najbolje počutil na Lilini glavi, kjer si je v laseh uredil varno gnezdo⁶. V domišljjski svet so jo vabile tudi knjige. Imela je knjižno zbirko *Čebelica*, ki je bila njeno prvo literarno-likovno čtivo, in že tedaj so ji bile vseh pravljicne ilustracije Marlenke Stupice. Uživala je v listanju po Disneyevih slikanicah in nič čudnega ni bilo, da je znala pri štirih letih *Sneguljčico*, ki so ji jo – kot vse druge pravljice – brali starši, na pamet. Njen prvi spomin na šolo je povezan s solzami, ker se je ustrašila zaves. Spominjale so jo na bolnišnico, kjer je bila kar pogosto. A kmalu se je navadila zaves z belo-zelenimi črtami, saj

držav, vsako leto pa se jim pridruži še kakšna nova. Njen opus obsega preko dvajset unikatnih slikanic. Poleg knjižnih edicij ilustracije in besedila objavlja v *Cicibanu*, *Cicidoju*, *Galebu* in drugih revijah za otroke. Svoja dela razstavlja na samostojnih in skupinskih razstavah, a ilustracij ne prodaja. Leta 2003 je prejela bronasti celjski grb za izredno kvaliteto na področju otroške literature in knjižne ilustracije, leta 2018 pa priznanje celjske zvezde in naziv častna meščanka Celja. Leta 2011 je prejela nagrado Prešernovega sklada, leta 2017 Levstikovo nagrado za življenjsko delo in leta 2021 nagrado Hinka Smrekarja. Bila je večkrat nominirana za ugledno mednarodno nagrado Astrid Lindgren (2006, 2007 in 2008), kar ji je kot ljubiteljici in občudovalki Pike Nogavičke bilo v veliko čast. Ukvarja se tudi z opremljanjem prostorov, oblikovanjem stanovanjske opreme, grafičnim oblikovanjem, risanjem karikatur. Živi in ustvarja v Šmarjeti pri Celju.

² V besedilu bom uporabljala avtoričin psevdonim. Od prve avtorske slikanice *Male živali* v svojih delih uporablja le umetniško ime, z njenim lastnim imenom so objavljene le tri knjige: *Zgodbe in nezgodbe*, *Resnične pravljice in pripovedke* in *Jezične zgodbe*.

³ »Otroštvo je bilo čas pravljic in odkrivanja novih stvari in brezskrbnih igrarij. Najlepše obdobje, če pomislim. Seveda vse knjige črпам iz otroštva. V njih ne opisujem sebe, ampak svoje tedanje veselje nad igrarijami in čudenjem nad vsem novim.« Vir: Bojana Leskovar: *Zakaj se hijene smeji? Ker niso čisto pri pravi*. (Intervju: Lila Prap), D, Ljubljana, februar, 2010, str. 12.

⁴ *Zakaj in zatoji Lilijane Praprotnik Zupančič*, Otrok in knjiga, 2002, št. 55, str. 60–62.

⁵ Peter Kolšek, *Riše vse razen ameb (Ocena: Dokumentarni televizijski portret)*, Delo, 30. 3. 2010, str. 15

⁶ *Lila Prap, arhitektka slikanic za najmlajše*, Moja Slovenija (Osrednja revija za Slovence zunaj meja naše domovine), 2003 http://www.mojaslovenija.net/pesniki_in_pisatelji/lila_prap_arhitektka_slikanic_zajnajmlajse.html

se je rada učila. Ukvarjala se je s športom, trenirala je met krogle, namizni tenis, troboj, predvsem pa je zelo rada brala. Knjige so jo spremljale in navduševale vso osnovnošolsko obdobje. Najljubše so ji bile *Rdeča kapica*, *Ostržek*, *Črni muc vasuje*, *Medvedek Pu* in *Pika Nogavička*, ki jo je prebirala znova in znova ter jo skušala v resničnem svetu posnemati. Tako je kot Pikina oboževalka postala zaščitnica nebogljениh prijateljic in sošolk, ki jih je branila, če ni šlo drugače, tudi s pestmi. Knjige – rada je brala tudi Karla Maya – in njena najljubša punčka Sheila so jo spremljale do konca osnovne šole. Njena italijanska punčka Sheila je bila nekakšna predhodnica današnje Barbike. Zanj je ustvarjala oblačila, domovanja, pohištvo in ji pripovedovala pravljice. Že kot osnovnošolka je rada risala. Dve izmed njenih risbic so celo natisnili v osebni zbirki znamk predsednika Jugoslavije Josipa Broza Tita. Uživala je tudi pri slovenščini, kjer je pisala takšne spise, da jih je morala brati pred razredom, in ji je pisatelj Fran Roš ob nekem obisku na šoli dejal⁷: »Ti boš zagotovo pisateljica!«

Svojo delovno kariero je začela v arhitekturnem biroju. Njen mož Dalibor Bori Zupančič, eden prvih likovnih terapevtov pri nas, je takrat kot svobodni umetnik risal karikature za različne časopise. Ko je ugotovila, da bi lahko od tega živel⁸, je v tabloidu *Kaj* začela objavljati *Fanči*. Seksualnih tem se je lotevala bolj za šalo, njena Fanči je bila nekakšna mešanka med gospo in kokoško in je s svojimi seksualnimi domislicami zabavala bralce časopisa. Nato je v različnih časopisih in revijah objavljala tudi satirične prispevke. Grafično je oblikovala različne tiskovine za slovenske in mednarodne humanitarne organizacije in kulturne ustanove ali jih opremila z ilustracijami. Sodelovala je pri projektiranju otroške bolnišnice v Wiesbadnu ter pri opremlitvi in prenovi nekaterih javnih družabnih prostorov v Celju. Ko je spoznala, da to delo ni zanjo, se je odločila za samostojno pot umetnice, za svobodno ustvarjalno delo, ki ji je omogočalo, da je blizu narave, saj jo je v zaprtih prostorih pogrešala. Ob sinu Izidorju⁹ je začela ustvarjati knjige za otroke in temu ostala zvesta vse do danes. Najprej je začela risati šaljive risbe za otroke in pisati pravljice, ki jih je ilustriral njen mož. Z njegovimi ilustracijami je opremljena tudi prva knjiga *Zgodbe in nezgodbe* (DZS, zbirka *Zapik*, 1993), za katero jo je navdihnil njen sin. V knjigi *Jezične zgodbe* (Mladika, 2009) se je s svojo besedno spretnostjo, večpomenskostjo in igrivostjo še posebej izkazala. Te zapise enaindvajsetih zgodb ter domiselno prirejenih slovenskih pregovorov in besednih zvez je prav tako ilustriral njen mož. Najmanjšim otrokom, ki sami še ne berejo, so bile namenjene uganke Lilijane Praprotnik Zupančič v drobni slikanici (v zbirki Čebelica) *To je ...*, ki jih domiselno ilustrirala Jelka Godec Schmidt.

⁷ Prav tam.

⁸ »Ko sem videla, da on zasluži skoraj več kot jaz, ki hodim vsak dan v službo, sem rekla, da bom tudi sama poskusila, saj me je to vedno malo privlačilo.« Vir: Deja Crnović, *Tista arhitektka, ki je s svojimi ilustracijami osvojila Japonsko*, http://www.mladina.si/tednik/200830/lila_prap

⁹ »Za otroke sem začela delati, ko sem dobila sina. Ob tem, ko sem se igrala z Izidorjem, me je od risanja karikatur za odrasle pot kar sama zanesla v otroški svet. Zdaj se, čeprav je sin velik že skoraj dva metra, v glavnem še vedno ukvarjam z ustvarjanjem za otroke. Kot kaže, me to delo popolnoma zadovoljuje, saj sem na tem področju zdržala precej več let kot pri drugih poklicih.« Vir: *Album slovenskih ilustratorjev, Lilijana Praprotnik Zupančič*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005, str. 52

Prva knjiga, ki jo je Lila Prap napisala in ilustrirala sama, so *Resnične pravljice in pripovedke* (Mladika, zbirka Trepetlika, 1999). Tej so sledile slikanice za najmlajše, ki so kmalu postale uspešnice. Najprej jih je ponudila založnikom kot obsežnejše delo, a jo je Andrej Ilc, urednik pri Založbi Mladinska knjiga, prepričal, da je naredila kratke zgodbe in jih v slikanicah in s svojimi ilustracijami ponudila mladim bralcem. Tako sodeluje z Založbo Mladinska knjiga (odslej MK) od leta 1999, v zbirki *Žlabudron*¹⁰ je doslej izšlo mnogo njenih knjig za otroke: *Male živali*, 1999; *Živalske uspavanke*, 2000; *Male živali – doriši in pobarvaj*, 2000; *Zakaj?*¹¹, 2002; *Živalska abeceda*, 2002; *Why?*, 2003; *Otroški koledar*, 2004; *Mednarodni živalski slovar*, 2004; *Animals international dictionary*, 2004; *Všeč so mi barve / I like colours* (z Barbaro Jean Hicks), 2004; *Všeč mi je črna, všeč mi je bela / I like black and white* (z Barbaro Jean Hicks), 2004; *1001 pravljica*, 2005; *Moj očka*, 2007; *Kam gredo sanje?*, 2008; *Dinozavri?!*, 2009; *Pasji zakaji*, 2010; *Žuželčji zakaji*, 2011; *Mačji zakaji*, 2013; *Kraca*, 2015; *Zmaji?!*, 2018; *Ptiči?!*, 2019. V Sloveniji in v svetu najbolj opažena slikanica *Zakaj?* se je uvrstila tudi v učne programe v Nemčiji, Franciji, Avstraliji in še v nekaterih drugih državah. Napisala in ilustrirala jo je Lila Prap, opis živali pa je dodala Jelka Pogačnik. Z likovnimi ali besedilnimi domislicami je Lila Prap ob drugih avtorjih navzoča tudi v delih *Koledar za palčke*, *Abeceda in uganke za palčke*, *Mojstrovine, ki se rojevajo iz prahu* in *Usodna meja*. Napisala je tudi nekaj otroških iger za gledališče, plesni teater in radio (*Zaljubljeni čarovnik*, *Kosmata žaba*).

Poleg najvišjih priznanj za življenjsko delo in za posamezne knjige¹² je bila leta 2005 kar dvakrat nagrajena za isto knjigo. Prejela je nagrado Izvirna slovenska slikanica za avtorsko slikanico *Mednarodni živalski slovar*, še isto leto je bila ta knjiga ena izmed dveh izbranih del projekta Rastem s knjigo – izvirno slovensko

¹⁰ Med Bele vrane je bila iz te zbirke leta 2004 sprejeta slikanica *Zakaj? / Why?* in leta 2005 edicija *Mednarodni živalski slovar / Animals international dictionary* (MK, 2004).

¹¹ Po dvajsetih letih je slikanica *Zakaj?* (MK, 2022) ponovno izšla kot jubilejna izdaja. Ob obstoječih štirinajstih živalskih zgodbah je za šestnajst novih besedilo napisala Lila Prap, pametne odgovore pa znova dodala Jelka Pogačnik. Urednica tako preoblikovane knjige je Irena Matko Lukan, likovna urednica pa Tanja Komadina.

¹² Na mednarodnem knjižnem sejmu otroške in mladinske literature v Bologni so bile njene ilustracije dvakrat (1998 in 2001) uvrščene na veliko razstavo ilustracij, ki velja za enega najprestižnejših tovrstnih izborov na svetu. Na razstavi v Chicagu je bila predstavljena med desetimi najpomembnejšimi avtorji (2002). Leta 1999 je prejela priznanje Hinka Smrekarja za ilustracijo. Za literarno delo *Resnične pravljice in pripovedke*, ki jo je tudi ilustrirala in opremila, je bila leta 2000 izbrana med finaliste nagrade za otroško literaturo, Večernico. Leta 2001 je dobila nagrado za najlepšo slovensko otroško knjigo na ljubljanskem knjižnem sejmu. Isto leto je za ilustracije v knjigi *Male živali* in *Živalske uspavanke* prejela Levstikovo nagrado, ponovno pa je Levstikovo nagrado dobila leta 2005. Leta 2002 je na slovenskem knjižnem sejmu prejela nagrado za najlepšo slovensko otroško knjigo. Dobila je tudi mednarodno častno priznanje IBBY za ilustracijo (IBBY Honour List, 2002), mednarodno priznanje za ilustracijo, ki ga podeljujejo v švicarskem Baslu. Za slikanico *Zakaj?* je leta 2004 (izključno za besedilo) prejela nagrado nemške akademije za otroško in mladinsko književnost ter nagrado bremenskega radia. Leta 2006 je bila za priznanje Izvirna slovenska slikanica znova nominirana z avtorsko slikanico *1001 pravljica*, prav tako je bila leta 2008 nominirana slikanico *Moj očka*. Leta 2005 je bila na knjižnem sejmu v Leipzigu med štirimi avtorji nominirana tudi za najpomembnejšo nemško nagrado za otroško in mladinsko literaturo. Dvakrat je bila nominirana za Andersenovo nagrado (2006, 2008).

slikanico vsakemu novorojencu. Na razpis je popolne prijave za dvanajst knjig oddalo devet slovenskih založnikov, med temi deli pa je nato izbirala strokovna komisija. Izbrani slikanici so ponatisnili v nakladi 10.000 izvodov, ki jih je Ministrstvo za kulturo Slovenije podarilo novorojenčkom v Sloveniji in prvič tudi v zamejstvu¹³. To uspešno slikanico najbolje predstavijo avtoričine besede¹⁴: »Tako kot ljudje se tudi živali po svoji govorici razlikujejo od države do države, od pokrajine do pokrajine, od mesta do mesta. Brez učenja tujih jezikov nikoli ne bodo razumele ena druge, kaj šele, da bi izmenjale kakšne pomembne misli in dognanja. S tem enkratnim slovarjem pa lahko otroci svoje hišne ljubljenske končno naučijo govoriti v najrazličnejših jezikih!«

Priznanje za avtorico so poleg številnih ponatisov doma tudi v tujini izdane knjige. Prva njena knjiga za otroke, za katero je v celoti prispevala tako besedila kot tudi ilustracije, je slikanica *Male živali*, ki je bila tudi kmalu prevedena. Pravi mednarodni preboj pa je sledil s slikanico *Zakaj?*, ki je postala fenomen v svetovnem merilu. Vsaka njena nova avtorska slikanica, prevedena v tuje jezike, je velik dogodek. S prevodi se knjige Lile Prap uvrščajo med najbolj priljubljena dela za otroke po svetu, tako po likovni kot po literarni strani. Njene slikanice so izšle v več kot štiridesetih državah (Argentina, Avstralija, Avstrija, Bolgarija, Češka, Danska, Francija, Grčija, Hong Kong, Hrvaška, Indonezija, Italija, Izrael, Japonska, Kanada, Kitajska, Južna Koreja, Madžarska, Makedonija, Nemčija, Norveška, Nova Zelandija, Poljska, Romunija, Srbija, Španija, Švica, Tajska, Tajvan, Velika Britanija, Združene države Amerike ...). Ker v svojih delih ohranja otroško radovednost in je z minimalistično preprostostjo likov blizu primarnim zaznavam otrok, ima stik z njihovim svetom in vsem, kar jih obdaja v različnih kulturnih okoljih. Fenomen Lile Prap je ravno v tem, da se je pojavila v pravem času na pravi način. S preprosto linijo, virtuosno duhovitostjo in prepoznavno drugačnostjo je postala zanimiva za ves svet, v povezavi s sodobnimi mediji pa je na Japonskem naravnost zablestela. Poleg nagrad in priznanj ter prevodov v številne tuje jezike o uspešnosti Lile Prap priča tudi visoko število izdanih izvodov v tujini. Njen uspeh je celo bolj opazen zunaj naših meja; nekatere njene knjige najprej izidejo v tujini in šele nato v Sloveniji. V Sloveniji število njenih prodanih knjig ne presega povprečnega števila prodanih izvodov drugih slikanic, v tujini pa naklade dosegajo zelo visoke številke. Knjiga *Zakaj?* je v japonščini po dveh tednih že doživela ponatis, na Japonskem je bilo kmalu po izidu prodanih kar 70.000 izvodov¹⁵.

¹³ Komisija ministrstva za kulturo Slovenije je izbrala deli Lile Prap *Mednarodni živalski slovar* in Franeta Milčinskega – Ježka *Zvezdico Zaspanko*. Obrazložitev: Dela Lile Prap domiselno nadgrajuje pogosto temo otrokove prve slikanice – spoznavanje živali. Izvirne upodobitve sodobne ilustratorke so doživljajsko primerne starostnemu razponu ciljne skupine. S svojo večplastno tekstovno-likovno sporočilnostjo bo slikanica malčke spremljala še v bralnem obdobju. Vir: *Lila Prap in Ježek za novorojenčke*, <http://www.radiokoper.si/kultura/knjige/lila-prap-in-jezek-za-novorojencke/137455>, 24. 6. 2005, MMC RTV SLO

¹⁴ *Lila Prap*, <http://www.emka.si/lila-prap-mednarodni-zivalski-slovar/PR/33261>

¹⁵ Prepoznavnost, naklada in uspešnost avtorskih slikanic Lile Prap se v slovenskih merilih na področju trženja knjig lahko primerjajo samo s fenomenom Slavoja Žižka, v mednarodnih pa z Disney Store in Hello Kitty. Vir: Neža Mrevlje, *Fenomen Lila Prap*, *Dobro jutro*, 2. 4. 2010, <http://www.dobrojutro.net/novice/kultura/144389>

Živali Lile Prap, ki jih s kredo riše na črno podlago, so preplavile tudi japonski televizijski program. Japonska nacionalna televizija je na osnovi besedil in ilustracij iz slikanice *Zakaj?* posnela 26 petminutnih delov risane serije, ki se od poletja 2010 v japonščini vrtijo na njihovi televiziji dvakrat na dan, in sicer v najbolj gledanih terminih.¹⁶ V deželi vzhajajočega sonca je Lila Prap dobesedno ikona, saj se njena karikatura, njena z bršljanom zaraščena hiša v Šmarjeti pri Celju in njen črni maček Sigmund pojavijo v vseh epizodah risanke. Sodelovala (2003) je tudi v japonskem dokumentarnem filmu *Rešimo planet*, v katerem je nastopilo pet Japoncem najljubših ilustratorjev. Že dolgo namreč velja, da Japonci zelo premišljeno izdajajo ilustrirane knjige za otroke, kvaliteta njihovih ustvarjalcev je vrhunska, pa naj gre za leposlovne, poljudnoznanstvene ali posebne izdaje, naj gre za izjemne avtorje – kot je Mitsumasa Anno (1946), ki s svojimi impresivnimi ilustracijami ter s tehniko, natančnostjo in večjim oblikovanjem redno nosi knjigam največje svetovne nagrade – ali za posamezne knjige. Take so minimalistične podobe v knjigi¹⁷ mednarodno uveljavljenega ilustratorja Shomei Yoha (1946), ki likovno pripoveduje zgodbo z niansami ene barve in miniaturno podobo glavnega junaka v čolnu na mirnem jezeru (v mešani tehniki tempere in akrila), zračnost in minimalizem pa je navzoč tudi v nekaterih knjigah doma in v tujini priznanega ilustratorja Nobuhira Tsujimura, predvsem v značilnih ilustracijah v tehniki tempere¹⁸. Med izjemne minimalistično ilustrirane knjige sodi tudi zaradi svojega namena opažena japonska knjiga za slepe otroke *Te de miru ehon* (prev.: *Podrobnosti žabe*) z ilustracijami Shozo Murase, ki enovrstično besedilo dovolj bogato in domišljjsko ilustrira s čistimi in pravilnimi linijami¹⁹. Svet, ki z minimalistično risbo izhaja iz nazorno izrisane pojavnosti in predmetnosti, je tudi likovni svet Lile Prap. V tem kontekstu je kasneje tudi v Sloveniji izšla slikanica *Zakaj so zebre progaste?* (MK, 2010) kot posebna izdaja v brajici.

V zahtevnem animacijskem okolju so enostavni liki Lile Prap z vsemi svojimi značilnostmi, ki jim na japonskem posvečajo veliko pozornosti, pritegnili japonske producete, da so na osnovi njenih knjig želeli ustvariti (nevsiljivo) vzgojno serijo kratkih risank, ki s svojo enostavno (animirano) risbo (v poplavi kičastih in agresivnih risanih serij) potešijo otrokovo radovednost. Risanka *Gao Gao Boo!* se začne s posnetkom umetničine hiše v Šmarjeti, za katero velja, da je zaradi zaraščенosti stavbe podobna vili Čira Čara. Nato sledi posnetek Lile Prap, ki na podstrešju v svojem ateljeju riše zebro, kako s papirja oddivja v risanko. V vsaki risanki nato nastopa ena od Lilinih živali in v zvezi z njo je postavljeno provokativno naivno vprašanje. Na primer: »Zakaj ima zebra proge?« In odgovor: »Ker je ušla iz zapora«. Vprašanje: »Zakaj ima kenguru žep?« In jedrnat odgovor: »Zato.« Otroci so tisti, ki naštevajo preproste (navidezno neumne) odgovore, ki jim v tistem trenutku padejo na misel, potem pa se na ekranu pojavi narisana Lila, ki japonskim otrokom

¹⁶ Urška Pirš, *Lila Prap očarala Japonce*, 11. 6. 2008, <http://24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/lila-prap-ocarala-japonce.html>

¹⁷ *Un jour ou l'autre, a un moment*, Shiko-sha Co. Tokio 1987, Ed. Grandir Orange, Francija 1991

¹⁸ *Podobe domišljije / Le immagini della fantasia*, 10. Mednarodna razstava otroških ilustracij Sarmade, Italija, 1992, Cankarjev dom, Ljubljana, 1993, str. 156–159.

¹⁹ V tiskarni so ilustracije za to knjigo morali seveda vtiskovati: da so dosegle svoj namen, so morale biti otipljivo reliefne, hkrati pa dajati dovolj estetskega užitka tudi tistim, ki jih lahko vidijo. Vir: Tatjana Pregl, *Veliko novega, žal brez nas*, Naši razgledi, 9. 6. 1978, str. 333

razloži, čemu so zares namenjeni različni živalski organi. Lila je kot strokovnjakinja za živali postala tako uspešna, da so se na Japonskem odločili za snemanje nove serije, ki naj bi bila bolj darvinistično obarvana.

Vsesplošno priljubljenost je Lila Prap ob domišljenem besedilu prepričljivo dosegla s čisto slikarskimi sredstvi, z barvnimi kredami na papir, ki učinkujejo kljub intenzivni barvitosti (paradoksalno) minimalistično ploskovito. To pa je za otroke in posledično za domače in tuje založnike zelo privlačno. Nekatere naše slikanice so sicer preko esperanta prodrle tudi na japonsko in kitajsko govorno področje²⁰ že pred pol stoletja, a Lila Prap je prva naša uveljavljena blagovna znamka. Na Japonskem so odprli verigo Lilinih hiš, nekakšnih hotelov v bližini otroških bolnišnic, kjer se srečujejo bolni otroci in njihovi starši, prostore stavb pa prekrivajo Liline ilustracije. Na Japonskem se – ob Disney store in Hello Kitty – v trgovinah nahaja tudi oddelek Lila Prap, kjer je naprodaj cel spekter izdelkov (od spodnjih hlačk do jedilnega pribora, od video kaset do sestavljanek, od brisač do obeskov za ključe...), ki so opremljeni z živalmi iz slikanice *Zakaj?*. Z njenimi ilustracijami so Japonci zasnovali obsežen program izdelkov za svoje vrtnice – krožnike, skodelice, pogrinjke, pisala, pisma, ravnila, svinčnike, brisače in mnogo drugega. Ne moti je, da so njene risbe postale uporabno blago²¹, celo upa, da bi bilo risanke in plišaste živali kmalu mogoče dobiti tudi v Sloveniji.

* * *

Ilustrirana knjiga Lile Prap *Resnične pravljice in pripovedke*, v kateri se avtorica kot pisateljica na nenavaden način igra s pomeni besed tako, da celo krši pravopisna pravila, ima dva dela, v prvem so zbrane kratke zgodbe, v drugem pesmi. Pri paradoksalnem poigravanju s pomeni besed med resničnim in izmišljenim, kar napoveduje že sam naslov knjige, pa so ilustracije le prevod tako zamišljenega besedila. Pri teh ilustracijah gre še za pojmovanje klasično ilustrirane knjige, kjer naslikane podobe pojasnjujejo vsebino oziroma ga prevajajo v vizualno branje.

V otroštvu je Lila Prap hodila v vrtec, ki ji je ostal v spominu s svojimi prijetnostmi in neprijetnostmi. Že tam so jo opozarjali, naj drži žlico ali prime svinčnik z desnico, ne z levico. Nekaj časa je za revijo *Ciciban* risala nežne akvarelne risbice, dokler ji njen mož ni predlagal, naj poskusi risati z levo roko, po naravi s pravo roko. Tako²² so začele nastajati večje, preprostejše, močnejše in bolj žive slike in to je bilo zanjo še eno od naključij, ki so jo pripeljala do današnjega uspešnega, spontanega

²⁰ Najpomembnejša med njimi je slikanica *Martin Krpan* Frana Levstika z ilustracijami Toneta Kralja. Vir: Tatjana Pregl, *Veliko novega, žal brez nas*, Naši razgledi, 9. 6. 1978, str. 332.

²¹ »Odkvisno je, ali se že želiš izpovedovati samo eni osebi, kateri potem sliko tudi prodaš, ali pa hočeš svoje delo pokazati vsem. Če se ne bi Japonci lotili izdelave igračk po mojih risbah, bi se je pa verjetno sama. Ampak to bi trajalo.« Deja Crnovič, *Lila Prap – Tista arhitektka, ki je s svojimi ilustracijami osvojila Japonsko*, Mladina, 2008, št. 30, http://www.mladina.si/tehdnik/200830/lila_prap

²² »Je pa vseeno nekaj dobrega v tem. Sedaj rišem kar z obema rokama, desno vodijo možgani z razumom in s filigransko natančnostjo upodablja elemente na sliki. Levica, ta pa ustvarja naravno, spontano, najraje s kredami in velikimi potezami, ki ne marajo omejujočih črt in izražajo notranje občutke.« Vir: Deja Crnovič, *Tista arhitektka, ki je s svojimi ilustracijami osvojila Japonsko*, http://www.mladina.si/tehdnik/200830/lila_prap

in poenostavljenega ustvarjanja. Čudenje, ki bralca prevzame vsakokrat, ko stopi v svet naslikanih podob v knjigah za otroke, ima v avtorskih slikanicah Lile Prap skoraj od samega začetka drugačno nahajališče. Slikanica *Male živali* je preprosta, namenjena najmanjšim otrokom. Zaradi enostavnih in duhovitih verzov (praviloma v eni sami kitici) ter ob živih barvnih ilustracijah lahko resnično uživajo, najprej ob slikah, medtem ko jim vsebino berejo drugi, kasneje tudi ob samostojnem branju, saj je besedilo natisnjeno v verzalkah. Glavni junaki slikanice so male živali, ki ne spadajo med običajne domače živali, temveč so to živalce, ki so v običajnem človeškem bivalnem okolju večinoma nepriljubljene, nekatere skoraj prezrte, vse-kakor pa (tudi tiste s simpatično simboliko) redko videne. Te male živali – glista, molj, pajek, uš, bolha, koloradski hrošč, klop, trot, večča, lesni črv, mravlja, pika-polonica in kresnica – imajo človeške lastnosti in večinoma bolj ali manj šaljivo ime. Podobe iz preprostih črtnih risb, s kakršnimi so bila obrisana obličja junakov osnovne slikanice *Male živali*, naj bi pobarvali otroci v slikanici *Male živali – doriši in pobarvaj*. Slikanica ima vse lastnosti klasične pobarvanke, le da avtorica z verzi vabi in vodi otroke k so-ustvarjanju, jih animira. Na teh osnovah se vsebinsko že napoveduje aktivno vključevanje otroka v skupno branje pri vseh njenih naslednjih knjigah za najmlajše otroke.

Slikanice so pomembno področje likovne umetnosti, saj vsebuje prve predstave o svetu, v katerem je sleherni od nas nekoč bil. Ko Lila Prap v svojih avtorskih slikanicah z besedo, verzi in podobami ustvari knjigo za otroke, je v njej navzoče vse, kar jo v življenju zanima. Uspešnost takega pristopa se kaže že s slikanico *Živalske uspavanke*²³, ki sta ji sledila še zvočni CD in zvočna kaset z istim naslovom. Pesmi²⁴ za otroke je uglasbil skladatelj Bojan Draksler. Vse knjige za otroke Lile Prap so bogato opremljene z barvnimi ilustracijami, poučna *Živalska abeceda* prav tako. Črke v okvirjih v spodnjih ali zgornjih kotih skrajno poenostavljenih ilustracij so podane z izbrano tipografijo, ki je tako v kontekstu vsake posamezne strani del njene likovne pripovedi, črke, ki predstavljajo oglašanje živali, pa so del ilustracije. »Za pomoč pri razpoznavanju črk so na črnih poljih ob robu strani dodane risbice (A kot AVTO, I kot INDIJANEC...),« v šaljivem uvodu, ki je edino besedilo slikanice, daje avtorica navodila za branje. In še: »Lahko si pomagaš tudi z abecedo, ki jo najdeš na začetku ali na koncu knjige«. Slikanica, ki predstavlja klasično obliko osnovnega učbenika za črke, le da črke ne tečejo po vrstnem redu, je izrisana, izslikana in oblikovana tako, da nastopajo dominantno velike živali na dveh straneh s preprostostjo, ki je v bistvu blizu otroški risbi živali, kot so osel, ovca, raca, krava, čebela, kača, ptič, pes, petelin, kokoš, piščanec, mačka, miš, slon, žaba. Za neizčrpna otroška vprašanja je ustvarila izvirno avtorsko slikanico z naslovom *Zakaj?*, v kateri na barvit in duhovit način odgovarja na mnoga vprašanja o živalih, med humornimi odgovori pa mora otrok sam ali ob pomoči starejših najti pravega. Čeprav je knjiga namenjena predvsem zabavi, je ob ilustraciji vsake

²³ Kasneje je izšla tudi v zbirki domačega branja *Knjiga pred nosom* (MK, 2017). Pesmi so zanimive zato, ker je v njih veliko prepoznavnih glasov, s katerimi se oglašajo živali. Avtorica spremnega didaktičnega gradiva je dr. Dragica Haramija.

²⁴ Lila Prap: *Uspavanka za čuke, Uspavanka za piščance, Mačja uspavanka, Mišja uspavanka, Pasja uspavanka, Uspavanka za ribe, Žabja uspavanka, Uspavanka za kače, Uspavanka za krave, Uspavanka za ovčke, Medvedja uspavanka, Uspavanka za slone, Uspavanka za pajke, Čričkova uspavanka.*

živali dodano še besedilo Jelke Pogačnik, ki otroke pouči o življenju upodobljene živali. Leta 2005 je izšel zvočni stereo posnetek CD z istim naslovom *Zakaj?*, ki ga je (samo)založil skladatelj Diallo Thierno.

Ilustracije kot najlepša dediščina, ki jo odrasli dajejo otrokom, rastejo iz doživetij. Za otroško dožemanje pojmov v zvezi z barvo sta tako nastali knjigi *Všeč so mi barve / I like colours* in *Všeč mi je črna, všeč mi je bela / I like black and white*, ki ponujata otrokom osnovno občutje barv. Pri obeh knjigah je besede Barbare Jean Hicks prevedla in jih z zamolklo živobarvnimi motivi, položenimi v prostor podobe, ponazorila Lila Prap. V *Mednarodnem živalskem slovarju*, slikanici v okoli petdesetih jezikih, nastopa štirinajst živali: slon, maček, kokoš, pes, žaba, krava, ovca, koza, ptič, osel, prašič, petelin, konj in čebela. Kot likovne podobe niso nič posebnega, ne odstopajo od že znanih likov Lile Prap, njihov poseben čar je v živalskih govoricah. Teh, ki jih poznamo, in onih, s katerimi se v slikanici soočimo prvikrat. V Ljubljani, Moskvi, Pekingu ali v Islamabadu pes zalaja »Hov-hov«, na Angleškem se oglašja »Woof Woof«, med Italijani »Bau Bau«, v Španiji »Guau Guau«, med Srbi »Av Av«, na Madžarskem »Vau Vau«, pri Kitajcih »Ou Ou«, pri govorcih svahilija »Wooo Wook«, v Rusiji »Gav Gav«, na Francoskem »Ouah Ouah«, pri Čehih »Haf Haf«, na Irskem »Bhuf Bhuf«, med Švedi »Vov Vov«, Finci ga spoznajo po »Hau Hau«, med Arabci »Nubaah«, pri Židih »Hav Hav« in tako dalje od jezika do jezika. Podobno se predstavi tudi drugih trinajst živali, ob napisani živalski govorici pa je vedno zastava države, kjer se živali tako oglašajo. Knjiga »preprosto registrira ta jezikovni Babilon«²⁵. Zastave se pojavijo na naslovnici in v notranjosti tako posamično kot skupaj, s čimer ponujajo spoznanje, kako preprosto je stopiti v svet številnih jezikov. Slikanica bi lahko sodila med poljudnoznanstvena dela za otroke, ker teši otrokovo radovednost in poučuje, istočasno pa nova spoznanja ponuja na iskričav način tako, da postane stik s tujimi jeziki očarljiva, enostavna igra.

Naslov slikanice *1001 pravljica* spominja na zbirko arabskih pravljič, pripovedk, novel, anekdot in humoresk *Tisoč in ena noč*, ki je nastajala od 8. do 16. stoletja. Glede na številne zgodbe, ki jih bralcem sestavljanje ponuja, je tak naslov ne le duhovit, temveč pretanjeno izbran in nedvomno upravičen. Slikanica ni namenjena klasičnemu branju od prve do zadnje strani, ampak od mladih bralcev zahteva nekoliko več prizadevanja pri branju. Gledati in brati jo je treba kot sestavljanko. Zgodb je v resnici lahko 264, takšna kombinacija je znana že iz časa orientalske književnosti. Prebrana zgodba je odvisna le od radovednosti posameznega bralca in njegovih odločitev, ker pa so glavni liki vzeti iz ljudskih in klasičnih umetnih pravljič, jih mora bralec najprej poznati. Na dnu vsake strani sta zapisani vprašanja, ob katerih lahko mladi bralci sami izbirajo, kako se bo zgodba nadaljevala, najbolj radovedni otroci pa lahko v knjigi najdejo morda celo tisoč in eno pravljico. Tako potovanje po prepletenih poteh pravljničnega labirinta lahko prav vsakemu od njih

²⁵ »Odrasli bi to kajpak vzeli na znanje oziroma sprejeli kot kuriozitet, ki bi jo ob priložnosti komu navrgli. Otroški bralec pa je fasciniran. Zanima ga, kako petelin kikirika na Japonskem, kako v Ameriki, kako na Bližnjem vzhodu. Uživa v vseh inačicah, saj se lahko potopi v tuje jezike in to na najlažji, najbolj enostaven način. Se spremeni v čebelo BZZZ, ki je sicer še najbolj enotna. Grki jo slišijo BZZZ BZZZ, Bosanci ZU ZU, Finci SURRRR, Perzijci VIIZ VIIZ ...« Vir: Bernard Nežmah, *Lila Prap: Mednarodni živalski slovar*, Mladina, št. 14, http://www.mladina.si/tehdnik/200414/clanek/kul-knjige--bernard_nezmah/, 2004

prinese veliko zabave in užitka²⁶. Zbirka prinaša kratka, igriva, večinoma pesniška besedila, namenjena najmlajšim otrokom, ki šele okušajo jezik in besede. Na zaključnem veznem listu je narisana načrt, ki opredeljuje avtoričin izvirni labirint, od babičine hiše, rudnika zlata in gozda do hišice medvedkov, od ribnika in domovanja treh pujskov do dečkove in dekličine hišice... Literarni liki so slikani črno-belo, kar naj bi vsebinsko poudarilo dobre in slabe karakterne lastnosti. Ko mladi bralec izbere črno piko, je zgodbe konec, čaka ga le še navodilo: »Zapri knjigo in poglej na zadnjo stran.« Tam je – da bi pregnala otroški strah – narisana črna luknja, ki »požre vse pravljice, z njihovimi čarovnicami, volkovi in pošastmi vred. Če si jih želiš znova srečati, obrni knjigo in jo odpri na prvi strani. Z veseljem bodo prilezli iz luknje in se ti pridružili pri novi bralni pustolovščini.«

Najmlajše pri slikanicah najprej pritegne vizualna stran, čeprav je seveda kvaliteta slikanice odvisna tako od besedila kot od ilustracije. Knjige najmlajši gledajo in berejo skupaj z odraslimi, zato je zelo bistven tudi njihov medsebojni stik. Pri branju naj bi otrok, ne glede na vsebino, ob kateri njegova domišljija dobi krila, čutil varen objem, toplino in domačnost. Skupno branje je pomembno za komunikacijo, je način, s katerim se odrasli lahko približajo otroku, mu pomagajo širiti obzorje in ga pripravljajo na življenje. V slikanici *Moj očka* kljub razposajeno igrivim verzom, ki na različne načine nakazujejo navezanost sina in očeta, prevladuje vizualna pripoved v prepoznavni tehniki Lile Prap. Ilustracije ob verzih, ki duhovito dvoumno predstavljajo očeta (z značilnostmi, pripisanimi različnim živalim), kažejo intimno navezanost in pojasnjujejo dejanske odnose med očeti in sinovi v človeškem in živalskem svetu. Podobe iger med mladiči in njihovimi očeti ter razigrane štirivrstične verze v oblačkih okvirjajo različni geometrijski vzorci skladnih barv in oblik, ki z dekorativno obrobo umirjajo ilustrirano dogajanje.

Nekatere slikanice Lile Prap pa imajo prav poseben avtoričin nagovor mladim bralcem pred začetkom branja, med samim branjem ali na koncu knjige. Risbe v slikanici *Kam gredo sanje?* so brez iluzijske globine, gledalčeve oči vabijo zgolj s ploskovitimi likovnimi učinkovinami, toliko bolj pa pri njih prihaja do veljave strukturiranost slikovnega polja. Kompozicijsko je poudarjeno središče z osnovnim likom, hkrati pa dražljivost posameznih obrobni struktur še bolj pritegne pogled v jedro. S tako zgradbo je Lila Prap dosegla visoko stopnjo paralelnosti med ploskovito risbo in prijazno vsebino, ki tokrat ne predstavlja živali, temveč ljudi in stroje, s pomočjo katerih mali glavni junak²⁷ išče odgovor na vprašanje: »Kam gredo naše sanje, ko se zbudimo?« Tako se sprašuje, ko se z različnimi prevoznimi sredstvi poda po svetu na lov za sanjami. Na koncu ugotovi, da sanje najverjetneje prav nikamor ne gredo, temveč le čakajo v glavi, da jih sredi noči prikličje na oči najgloblji spanec. Kot zadnji odgovor na vprašanje Lila Prap zapiše: »Morda v naših glavah spijo, dokler jih ne nahranimo s svojo domišljijo!« Doživetje ilustracij v knjigah za otroke je prvi stik z naslikano lepoto, je v dušo vsajen spomin, ki sega v predstave odraslega življenja. Pravi avtorji hote ali nehote slikajo tako za otroke

²⁶ Lila Prap, navodilo za branje knjige *1001 pravljica*: »Če boste zelo radovedni, boste v knjigi našli mnogo, mnogo, mnogo pravljič, morda celo tisoč in eno.«

²⁷ »Idejo zanj je dobila, ko se je njen sin odpravil na pot, 'da se najde', sama pa je ustvarila slikanico, ki ima v naslovu vprašanje, na katerega se ne da enostavno odgovoriti.« Vir: M. K., *O prijateljstvu, iskanju sanj in lončku na pike*, 28. 8. 2008, MMC RTV SLO/STA, <http://www.rtvsllo.si/kultura/knjige/o-prijateljstvu-iskanju-sanj-in-loncku-na-pike/156354>

kot tudi zase, pri tem pa v svojih likovnih pripovedih negujejo odraslo mojstrstvo slikarskega znanja. Pri avtorskih slikanicah in ilustriranih knjigah tudi literarnega. Slikanica *Dinozavri?!* govori o najstarejših dinozavrih; kako velika so bila jajca najstarejših dinozavrov; kako so med izkopavanji odkrili povsem ohranjeno gnezdo Majazavre, kar pomeni plazilka – dobra mati. Se je sploh lahko kdo branil pred največjimi tiranozavri? In o sorodnikih dinozavrov... Zgradba slikanice je skupaj z ilustracijami spet na prvi pogled likovno razpoznavna: poljudnoznanstvena, s strokovnim besedilom in posejana z neumnimi odgovori, ki jih v oblačkih ponujajo petelin, kokoši in piščeta. Ali naj se likovni ustvarjalec/ustvarjalka izrecno približa otrokovi dojemljivosti skozi likovno poenostavljeno obvladovanje avtorskih predstav ali naj najmlajšega bralca osvoji s svojim strokovnim znanjem in lastnim dojemanjem ilustrirane ali ubesedene pripovedi? Odgovore na to dajejo tudi slikanice *Pasji zakaji*, *Žuželčji zakaji* in *Mačji zakaji*. Z iskrim humorjem in značilno pisanimi barvami slikanica *Zmaji?!* predstavlja starodavna in skrivnostna bitja, razkriva zmajske mite ter opiše nekatere najbolj znane predstavnike zmajev. Kokoši, ki so že pred časom odkrile knjigo o dinozavrih in ugotovile, da so njihove potomke, so zdaj izbrskale knjigo o zmajih. Ob prebiranju se čudijo, saj si niso nikoli mislile, da imajo sestrčne in bratrance, ki grizejo slone, imajo tri glave in bruhajo vodo! Tudi ta slikanica duhovito in privlačno omogoča razvijanje otrokove domišljije. Za večino otrok v industrializiranih deželah prav knjiga predstavlja njihovo prvo srečanje z umetniškim izrazom. V svetu, nasičenem s podobami dvomljive umetniške vrednosti, ki jih posredujejo sodobni komunikacijski mediji, je za mlade in dovzetne otroške duše izredno dragocena priložnost stika z visoko kvalitetskimi ilustriranimi knjigami, kot so slikanice Lile Prap in ob njih nastajajoči medijski projekti in dogodki. Sem nedvomno spada tudi lutkovna predstava *Dinozavri?!*, pustolovska komedija²⁸ za gledalce od treh let, drugi del pa tudi za starejše²⁹. Prvič³⁰ je bila uprizorjena v ljubljanskem Gledališču Labirint. Knjige Lile Prap so bile navdih mnogim risankam, skladbam in gledališkim predstavam, leta 2021 pa so oživele tudi v muzikalu *Kure?!*, ki ga je Hiša kulture Celje junija 2021 postavila na oder po motivih slikanic *Dinozavri?!*, *Zmaji?!* in *Ptiči?!*. Glasbo za muzikal je napisal skladatelj Leon Firšt, režijo pa prevzel Andrej Jus.

Izven zbirk sta izšli dve slikanici. *Moj prvi album* (MK, 2014), namenjen staršem ob rojstvu otroka, da bi skupaj z otrokom nekoč obujali spomine na najlepše trenutke prvega leta otrokovega življenja in mu predstavili lastno družinsko drevo. In slikanica *Radi štejemo* (MK, 2017), ki ponuja prve korake v svet števil skozi pripoved o živalskih potomcih. Velike živali, ki se lažje branijo pred napadalci,

²⁸ Mladi raziskovalki Vesna in Živa odkrijeta resnično dinozavrsko jajce. Razvije se smešna, napeta in hkrati poučna zgodba o Dinozavrih, na koncu katere se gledalci soočijo s pravim dinozavrom.

²⁹ Drugi del projekta predstavlja predstava *Dinozavri!* Vsebuje lutke in figure velikega formata (do 5m višine in 10 m dolžine) in je namenjena starejšim otrokom, mladini in odraslim. Izvaja se na dramskem odru, večjih mestnih trgih ali sorodnih zunanjih prizoriščih. V njej nastopa večja skupina animatorjev, igralcev in plesalcev.

³⁰ Premiera v Gledališču Glej, 22. 10. 2010. Po slikanici Lile Prap *Dinozavri?!* jo je zasnoval in priredil Saša Jovanović, ki jo je tudi režiral. Igra in animacija: Alja Kapun, Tina Oman; likovna podoba lutk in scene: Barbara Bulatović po slikanici Lile Prap; Avtorica likovne podobe *Dinozavrov* je Lila Prap; glasba: Mateja Starič; kostumografija: Iztok Hrga; izdelava lutk: Barbara Bulatović, Iztok Hrga, Altos.d.o.o.; producent: Društvo lutkovnih ustvarjalcev, 2010.

imajo manj mladičev, medtem ko se bolj nebogljene borijo za svoj obstoj z večjim številom mladičev. Mladiči namreč pomenijo nadaljevanje življenja. Ob ljubeznive ljubezenske verze in ilustracije so zapisane še zanimivosti o posamezni živalski vrsti, številke pa so ponazorjene tudi kot pikice na dominah. Poseben projekt je tudi slovensko-kitajski *Živalski koledar / Shi'er Shengxiao* (Miš, 2020). Pripovedka, prirejena po starodavni kitajski legendi, razkriva, zakaj je na Kitajskem vsako leto posvečeno eni od živali – in zakaj so med njimi prav podgana, bivol, tiger, zajec, zmaj, kača, konj, koza, opica, petelin, pes in prašič. Posebna je tudi slikanica *Kraca*³¹, ki je lahko tudi svojevrstna igrača. Osemnajst kratkih pesmic in ilustracij na črni podlagi je predstavljenih dvodelno tako, da vsaka podoba predstavlja določeno žival. A če se polovice med seboj pomešajo, so podobe zelo zabavne (lahko se, na primer, prikaže »pingved«, ki se v črnem fraku sladka z medom), pri čemer najmanjši otroci igrivo uživajo.

Generacija, ki je z mladostno svežino sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja prelomila z mednarodno uveljavljenimi ilustracijami skupine pravljíčark, je v svojih delih do danes ohranila izvirnost pri upodabljanju tipološko razpoznavnih, vendar ne klišejskih likov. Po likovnem videzu knjige Lile Prap izstopajo med tipološko razpoznavnimi deli drugih avtorjev, predvsem pa so zelo različne od knjig naše ženske ilustratorske tradicije. Medtem ko se v njihovih podobah razodevajo vse odlike slikarskega prikazovanja pravljíčnega sveta, ki ga znajo z izjemno veščino približati otroku, pa se pri avtorskih slikanicah Lile Prap tako pasivno gledanje in poistovetenje z glavnimi pravljíčnimi junaki umika aktivnemu branju in doživljanju likovne in literarne vsebine. Ob bolj ali manj običajnih razlagah črk, pojmov, števil, besed danes srečujemo tudi nove likovne in izvedbene rešitve. Tudi sicer se pogosteje kot kdaj opaža težnja po razbitju forme knjige, kakršno poznamo od nekdaj – v plakatne zloženke, kartice za zlaganje, v zložene in izrezane knjige, v preluknjane knjige in celo v sestavljanke (puzzles) s kratkimi poučnimi besedili in krajšimi verzi. Namen teh novih oblik so pripravljali učbeniki za šole, didaktične knjige-igrače, s pomočjo katerih si otroci hitreje vtisnejo v spomin z vizualno predstavo oblike, pojme, barve, črke in podobno. Knjiga se vse bolj uveljavlja v elektronskih medijih. Ekran počasi nadomešča papir kot enega najpomembnejših izumov v zgodovini, kar se vse pogosteje uporablja v instalacijah in video-instalacijah. Morda ni daleč čas, ko bodo knjige Lile Prap ne le na filmu in v risankah, na DVD in v lutkovnih predstavah, temveč kar na ekranih računalnikov in v elektronskih knjigah.

* * *

Sodobna ilustracija z minimalnimi sredstvi – ki so lahko prav tako kompleksna kot bogato ilustriran likovni prevod literarne pripovedi (pa naj gre za avtorsko slikanico ali za dva avtorja slikanice) – otroku kaže, kaj smo in kdo smo, vendar ne v smislu poučevanja in povzdigovanja, temveč soočenja, in to v realnem času. Razmerje med vizualno podobo in čustvi je postalo dinamično, hitro, interaktivno. Slikanice Lile Prap se z minimalistično risbo, zanesljivo toplo in skladno barvno

³¹ Tatjana Pregl Kobe, *Lila Prap: Kraca*, Sodobnost 1963, letnik 79, št. 11, str. 1513–1515, 2015.

lestvico ter z mehko vzbujajočo tehniko temu hitenju uspešno upirajo. Njen likovni izraz, ustvarjen s suhimi pasteli na temno, večinoma črno podlago, je na prvi pogled prepoznaven. V njenem ustvarjalnem pristopu, pri katerem se avtorica približuje logiki svojega (najmlajšega) občinstva, gre za dožemanje na ravni intuitivnih vtisov celote. Otrok že v predbralnem obdobju lahko te ilustracije dojame, jih začuti in posvoji. Nazorno berljive barvne ploskve so med seboj jasno razmejene, se ne stikajo in ne prekrivajo, značilen je tudi vselej uporabljen črni rob ob naslikanih podobah. Pastelne barve so na črni podlagi intenzivnejše, izrazito sijoče. Poslikane površine, ki jo prepredajo majhne temne pike, imajo prepoznavno površinsko strukturo, kar omogoča (tudi) hrupavost podlage. Kot v dosedanjem, v svetu že desetletja priznanem delovanju je tudi v ilustracijah za slikanico *Ptiči?*³² jasno razpoznaven njen poenostavljen in z znakovnimi diagrami elegantno prečiščen slog. Živali v tej (tudi tokrat z lastnim besedilom obogateni) slikanici so prijazne nosilke pripovedi. Risbe v slikanici so brez iluzijske globine, vabijo zgolj s ploskovitimi likovnimi učinkovinami ter duhovitimi in estetsko v obrobja vnesenimi kratkimi besedili. Barve so podane ploskovno, vsaka je na slikovno podlago enakomerno nanesena. Značilna je mehka površin, ki pa kljub temu ne delujejo medlo, temveč so v osrčju vsake posamezne barve podobe očarljivo razgibane.

Epilog. Lila Prap je inovativna ilustratorica in pisateljica poetičnih, proznih in poljudnoznanstvenih besedil, kar uspešno združuje predvsem v izvirnih in vrhunskih avtorskih slikanicah, namenjenih otrokom v predbralnem in zgodnjem bralnem obdobju. Kaj imajo (in česa nimajo) skupnega avtorske slikanice Lile Prap in Antoine de Saint – Exupéryev *Mali princ*? Njuno delo, razumljivo otrokom po vsem svetu, je namenjeno tudi odraslim³³. Tako ilustracije kot v različne jezike prevedena vsebina. Njene ilustracije preprostih in jasnih oblik, vesele in barvite, igrive in duhovite prijazno vabijo otroke v svet pravljicnih bitij in živali. Po Antoine de Saint – Exupéryu ne pride daleč, kdor gre kar naravnost (*Mali princ*), pri Lili Prap je šele po razvozlanju različnih možnih odgovorov na številna vprašanja (*Zakaj?*) možno dospeti do prave rešitve ali pa v »pravljicnem labirintu« vsak bralec zase sestavi svojo, drugačno zgodbo (*1001 pravljica*). Pri *Malem princu* je bistvo očem nevidno (če hočemo videti, moramo gledati s srcem), ob knjigah Lile Prap pa je bistvo očem na prvi pogled vidno: najmlajši bralci se srečujejo s prvimi črkami, številkami, besednimi igrami, ugankami, kratkimi verzi, spoznavajo barve ter radovedno iščejo odgovore na mnoga vprašanja. Če (v sporočilu Antoine de Saint – Exupéryja) naredi puščavo lepo to, da je nekje v njej skrit vodnjak, predstavljajo avtorske knjige Lile Prap enostaven, a prikupno šaljiv svet, kjer domišljija nima meja. Ne glede na različnost besednih in likovnih pristopov pa sta oba avtorja univerzalnih umetnin.

³² Iz obrazložitve nagrade Hinka Smrekarja za ilustracije v avtorski slikanici *Ptiči?* (14. SBI, 2021).

³³ »V bistvu delam tudi za odrasle, saj najmlajši tako ali tako ne znajo brati. Pri branju se morajo zato zabavati tudi starši.« Vir: http://www.mladina.si/tednik/200830/lila_prap

Marija Lucija Stupica

Na uspešno ilustratorsko pot je ilustratorka Marija Lucija Stupica³⁴ stopila s svojo prvo slikanico *Kraljična na zrnu graha* Hansa Christiana Andersena (MK, Velike slikanice, 1973),³⁵ za katero je ilustracije ustvarila še v času študija na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani in je zanjo prejela kar dve pomembni priznanji: Levstikovo nagrado in študentsko Prešernovo nagrado. Priljubljena pravljica je izšla v mehki vezavi in je malega bralca skozi kompozicijsko zelo zračno likovno pripoved pripeljala na grad, v katerem živi osamljeni princ, ki si od vsega na svetu najbolj želi prave kraljične. Princ, naslonjen na preprosto belo fontano, ni narisanih v maniri tedaj mednarodno uveljavljenih slovenskih pravljčark, ampak prisrčno grdikav otožno zre v prazno. Simboli njegove osamljenosti, eden ob drugega nanizani čez dve strani, kažejo, da je prepotoval že ves svet, a svoje kraljične ni našel. Neke viharne noči pa je na vrata gradu potrkala do kože premočena neznana deklica. Marija Lucija Stupica jo je upodobila prav tako okroglolično kot kralja in kraljico (na vseh straneh slikanice). Kraljica ji je postlala na dvajsetih žimnicah in dvajsetih pernicah ter pod njih položila zrno graha. Kraljična z zlato kronico in rdečimi lici, narisana pod vrhom dvostranske ilustracije na svetlo vzorčastih blazinah, zaradi zrna graha vso noč ni zatisnila očesa. Zjutraj se je pritožila kralju in kraljici, ki nista delovala prav nič kaj kraljevsko, saj ju je ilustratorka upodobila z dobršno mero humorja: njega v spalni srajci s spalno čepico na glavi, njo pa v jutranji halji. Seveda so spoznali, da je kraljična prava in slavju ni bilo konca. V svet vrhunskih

³⁴ Rodila se je 13. decembra 1950 v Ljubljani. Diplomirala je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani in nadaljevala študij na slikarski specialki. Že v času študija se je ukvarjala z ilustriranjem knjig za otroke in sodelovala v otroškem periodičnem tisku. Leta 1973 je prejela takrat najvišjo Levstikovo nagrado za Andersenovo *Kraljično na zrnu graha* in tudi študentsko Prešernovo nagrado. Po končanem študiju se je povsem posvetila knjižnemu slikarstvu, ilustraciji za otroke in mladino. Njeno delo je neločljivo povezano z deli velikih pravljčarjev, kot sta brata Grimm in H. Ch. Andersen, ilustrirala pa je tudi mnoga dela domačih in tujih pisateljev. V tujini najbolj znana slovenska ilustratorka svoje generacije je za svoje delo prejela vse najpomembnejše domače strokovne nagrade (tri Levstikove nagrade, nagrado Prešernovega sklada, dve nagradi na Slovenskem bienalu ilustracije) in tudi nekatere izmed pomembnejših v tujini (na Beograjskem knjižnem sejmu, Zlato jabolko Bienala ilustracij v Bratislavi), bila je uvrščena tudi med finaliste za Andersenovo nagrado IBBY. Razstavljala je – samostojno in na preglednih razstavah – v mnogih galerijah doma in v tujini, med drugim tudi na bienalih ilustracij v Bratislavi in Barceloni, v Centro Culturale Le Zitelle v Benetkah, v Palazzo Martignengo v Brescii, v Centre Georges Pompidou v Parizu, v Palazzo Ducale v Genovi (ob praznovanju 500-letnice Kolumbovega odkritja Amerike), v Palácio Foz (Fundação Maria Ulrich) v Lizboni, v Centro Civico v Luganu, v Palacio Yanduri v Sevilli in drugje. Bila je tudi redna, vsakoletna udeleženka pomembne pregledne Mednarodne razstave ilustracij v italijanskem mestecu Sarmede, kjer so ji v letu 2003 pripravili tudi veliko retrospektivno razstavo kot eni najpomembnejših svetovnih ilustratorok. Izvirala je iz slikarske družine. Oče Gabrijel je bil slikar, mati Marlenka pa šolana slikarka in izvirna ilustratorka mladinske literature. Že kot otrok je bila slikarjev model in je kot lik, muza ali s svojimi igračkami in risbami nenehno prisotna v očetovih slikah. Umrla je 28. maja 2022 v Ljubljani. Tudi njena hči Hana je danes uveljavljena ilustratorka.

³⁵ Hans Christian Andersen, *Kraljična na zrnu graha*, prevedel Rudolf Kresal, uredila Kristina Brenkova, MK, 1973. Isto pravljico, ki jo je tri desetletja kasneje ilustriral Marjan Manček, je iz danščine prevedla Silvana Orel Kos (MK, 2003), njegove ilustracije pa so bile uvrščene v antologijo *Zlate Andersenove pravljice* (MK, 2020).

ilustracij³⁶ si je Marija Lucija Stupica na stežaj odprla vrata s samosvojo upodobitvijo karakterjev glavnih oseb, humorno iskrivo risbo in kompozicijsko svežino.

Dve leti je intenzivno sodelovala s Svetlano Makarovič. Soustvarili sta štiri slikanice. Najprej sta združili mojstrstvo pri prvi izdaji slikanice *Pekarna Mišmaš* (MK, Velike slikanice, 1974). Mišmaš peče najboljši kruh daleč naokrog, pomagajo pa mu miške, ki se ponoči prelevijo v dvorjane. Kraljestvo miši in njihovega sožitja z ljudmi poruši zavist sosedje, ki razkrije Mišmaševo skrivnost in ga obtoži coprništva. Mišmaš izgine, hkrati z njim pa veselje in dober kruh. Čarobna moč te vrhunske literature za otroke je kasneje zaživela v podobah različnih ilustratorjev³⁷. Naslednje leto je z mehкими platnicami izšla ilustrirana knjiga *Vrček se razbije* (MK, Deteljica, 1975), nato pa z nenavadno pogumnimi roza naslovi na naslovnih straneh *Glavni petelinček* (MK, Cicibanova knjižnica, 1976) in *Sapramiška* (MK, Velike slikanice, 1976).

Že med študijem se je ilustratorica prvič srečala z besedilom Vitomila Zupana *Plašček za Barbaro* in za priljubljeno zbirko *Čebelica*³⁸ naredila prve ilustracije (MK, 1974). Po končanem študiju se je najprej lotila nove upodobitve³⁹ te zgodbe (MK, Velike slikanice, 1977), ponatisnjene leta 1986. Pravljico o osamljenem plaščku, ki se potika naokoli v upanju, da bo našel dobro dušo, ki bi ga vzela s seboj, je sprva ilustrirala dokaj živopisno in malce hudomušno, kar kaže že naslovna stran slikanice. Novo podobo te zgodbe o osamljenosti je več kot dvajset let kasneje naslikala bolj komorno, a v svoji tedaj že uveljavljeni slikarski maniri (Prešernova družba, 1999), kar je slikanici leta 2002 prineslo uvrstitev med Bele vrane.

V času, ko je nanjo še delovala čarovnija Sendakovih prikupno grdikavih likov, je ilustrirala sodobno pravljico Polonce Kovač *Stric hladilnik, boben sreče in kanarček* (MK, Velike slikanice, 1978), duhovito, živobarvno in z obilico humorja. Celostranska ilustracija pri pekovski spominja na vitrino *Pekarne Mišmaš*, vijolične, roza in druge svetle barve pa na njeno prvo slikanico. Ilustracija na naslovnici je (zanjo tedaj tako značilno) uokvirjena. Atraktivni sta tudi rdeča naslovnica za slikanico *Klepetava želva* (MK, Mala slikanica, 1975) iste pisateljice ali temno roznata za slikanico *Papiga v šoli*, basni Slavka Pregla (MK, 1978), kar je bilo za slikanice z mehкими platnicami v zbirki *Mala slikanica* pričakovano, saj so notranjost večinoma napolnjevale le kolorirane risbe, redko celostranske. Za to zbirko je ilustrirala in opremila še tri slikanice: slovensko ljudsko pravljico *Čudodelna torbica* (1979), kjer je z različno obarvanimi okvirji opremila vseh devet polstranskih koloriranih risb in prvo v roza okvirju uporabila tudi za oblikovanje naslovne strani, kratke zgodbe

³⁶ O tem priča tudi več zapisov v reviji *Otrok* in knjiga: Maruša Avguštin, *Marija Lucija Stupica*, *Otrok* in knjiga 39/40, 1995; Tanja Pogačar, *Marija Lucija Stupica med finalistki za Anderseovo nagrado*, *Otrok* in knjiga 49, 2000; Robert Inhof, *Marija Lucija Stupica (13.12.1950 – 27.5.2002)*, *Otrok* in knjiga, leto 2002, letnik 29, št. 5, str. 95–102 + pril..

³⁷ Spremenjene izdaje in ponatise so izšli z ilustracijami Marije Lucije Stupice (1974 in 1975), z ilustracijami Svetlane Makarovič (1986) in z ilustracijami Gorazda Vahna (1997, 1999 in 2001). Svetlana Makarovič je za eno svojih najlepših pravljič leta 1975 dobila Levstikovo nagrado.

³⁸ Z njenimi ilustracijami so v zbirki *Čebelica* izšla še tri slikanice v mehki vezavi: Zdenek Slaby, *Zelena kapica*, prevedel Branimir Kozinc (MK, 1973), Horvath, Ödön von, *Sodobna pravljica*, prevedla Vladimira Štivan (MK, 1991) in Paul E. Stawski, *Neznosni Fredi*, prevedla Katarina Minatti (MK, 1994).

³⁹ Nove ilustracije je ustvarila Ana Zavadlav (Miš, 2015).

Zdravilo za poredneže Slavka Pregla (1982) in slikanico *Pripovedka o oblaku* Josipa Murna (1984), za katero je dobila Levstikovo nagrado.

Vsaka ilustracija v edini avtorski slikanici Marije Lucije Stupica *12 mesecev*⁴⁰ (MK, Velike slikanice, 1983) ima drugačno prizorišče. Na levi je zapisano ime enega od mesecev v letu, pod njim pa so v slogu koledarja s številkami zapisani dnevi meseca. Prizorišča ilustracij so zunanja in prikazujejo okolje, naravo in aktivnosti podeželskih in mestnih ljudi, značilnih za določen mesec. Likovne panorame so privzdignjeno razprostrte, kar ponuja iluzijo poglobljenosti. Ilustracije na naslovnici prikazujejo belo drevo v zasneženi pokrajini, na vejah pa visijo nekateri simboli letnih časov. Ilustracija na naslovnici je uokvirjena, kar ustvari določeno distanco med njo in bralcem⁴¹.

Posebne so vse ilustracije ob literaturi Nika Grafenauerja⁴², med katerimi je bila prva *Lokomotiva, lokomotiva* (MK, Velike slikanice, 1981). Za sedem pesmi je naslikala deset dvostranskih podob, ki so skupaj s predlistom v noči drvečega vlaka in zadnjo sliko tunela v nočni pokrajini duhovit skupni imenovalc sicer vsebinsko nepovezanih pesmi. Še isto leto, ko je izšla ilustrirana knjiga *Majhnica* (MK, Deteljica, 1987) sta s pesnikom za slikaniško zbirko *Planika* soustvarila poetično slikanico *Majhnica in Katrca škratejca* (Borec, 1987), naslednje leto uvrščeno med Bele vrane. Duhovnost in čustveno neposrednost, ki se skrivata v pripovedi, je ilustratorica nato mojstrsko nadgradila v slikanici *Mahajana in druge pravljice o Majhnici* (Domus, 1990), leta 1992 tudi uvrščene med Bele vrane⁴³.

* * *

Redko je razstavljala, a kmalu po precej obsežni pregledni razstavi⁴⁴ leta 1986 sva o njenem delu in njenem pogledu na ilustracijo tudi govorili. Zato nekoliko prirejen (skrajšan) intervju⁴⁵, ki je nastal nekje na prelomu njenega ustvarjanja, vključujem tudi v to njeno predstavitev.

⁴⁰ Za slikanico je leta 1983 prejela Levstikovo nagrado in nagrado na mednarodnem knjižnem sejmu v Beogradu, leta 1984 pa je bila uvrščena tudi med Bele vrane.

⁴¹ Pesnik Andrej Rozman Roza je ob zrenju v slike, ki z barvami in tematskimi značilnostmi prikazujejo dvanajst mesecev leta, ob avtoričini 70. obletnici rojstva napisal dvanajst duhovitih pesmi. V prvi izdaji je bila v naslovu številka *12 mesecev*, v novi, ki ni več avtorska slikanica, saj sta na naslovni strani podpisana oba avtorja, pa z besedo *Dvanajst mesecev* (MK, 2021). Pri prvi, originalni, je naslovna ilustracija skupaj z naslovom uokvirjena, s čimer je avtorica poudarila distanco, pri drugi je ilustracija oblikovno razširjena preko cele strani, kar kaže na odprtost, nekakšno simbolično dovoljenje za dopolnitev.

⁴² Prešernova družba je po ilustratorčini smrti izdala Grafenauerjeve *Izbrane pesmi za mladino* (2003) z njenimi izbranimi ilustracijami.

⁴³ Ilustratorica Hana Stupica je za ponatis slikanice *Mahajana* leta 2019 za Beletirino (zbirka Otroška in mladinska književnost) osvežila ilustracije, ki jih je pred skoraj tridesetimi leti naredila njena mama.

⁴⁴ Tatjana Pregl, *Marija Lucija Stupica – ilustracije*, zloženska, Galerija Rika Debenjaka, Kanal, 28. 3.–19. 4. 1986

⁴⁵ Tatjana Pregl, *Ime upodobitve. Pogovor Naših razgledov z Marijo Lucijo Stupica*, Naši razgledi, Ljubljana, 13. 3. 1987, str. 133, nadaljevanje 144, 1 foto.

Vaše delo, ki nujno pomeni uživanje v neresnični svet, potrebuje poleg izjemne domišljije mirno in slikarsko veščo roko, ter najfinejše orodje, papir, barvo, čopiče. Čeprav ste se po končanem študiju javnosti predstavili s povsem realističnimi barvno uglašenimi portreti, ste se temu kmalu zavestno odrekli: vaša ljubezen je bila in ostaja ilustracija. Od večine drugih ilustratorjev vas ločita dva bistveno različna pogleda na to zvrst: ilustriranju se predajate polno in zavestno kot svoji osnovni umetniški izpovedi, hkrati pa sodite, da je vaše delo napisani vsebini enakovredno slikarsko dopolnilo. Kaj vas pravzaprav vleče v ilustriranje knjig?

Marija Lucija Stupica: Kot vedno je razlogov več. Najvažnejši je verjetno ta, da sem ohranila veliko »otroškega« v sebi in da to otroškost varujem: nikakor namreč ne želim postati popolnoma odrasel človek brez fantazije, pravljličnih sanj, strahu. Tako lahko ta del neodrasle duše sprejema vse novo, odkriva in se čudi. Ne, ne razumite me napak: ne zagovarjam infantilizma. Kajti, če sem rekla, da sem ohranila del otroške duše, je drugi del kljub vsemu odrasel, z izkušnjami, ranami, znanjem, dvomom, zavestjo o času, ki teče, in spominom ... Mislim celo, da je v vsakem ustvarjalcu del otroka, ni pa zato nujno, da slika ravno za otroke. Poudariti moram, da tudi sama ne delam za otroke, le moj način izražanja, moj »rokopis« je sprejemljiv tudi za otroke. Imam veliko srečo, da mi ilustriranje knjig ni tlaka, marveč ljubezen. Je moja osebna nuja, lastni izraz, mogoče najbolj pristna komunikacija, najbolj čist stik z okolico in s seboj. Je krvavo resna zadeva in če bi že govorili o smislu človekovega bivanja in ustvarjanja, potem bi bilo zame to moje delo najbolj podobno takemu smislu.

Se vam zdi, da je potrebno biti rojen za ilustratorja? Imeti neki poseben talent? Občutek?

Marija Lucija Stupica: Mislim, da mora vsekakor iti za likovni talent, način likovnega izražanja pa je stvar osebne opredelitve.

Naj torej postavim vprašanje nekoliko drugače: Koliko vam je bila vzor mati, Marlenka Stupica, prva dama slovenske ilustracije v (tedanji) Jugoslaviji, pa seveda oče, Gabrijel Stupica, najboljši, najsilnejši med živječimi v (tedanji) državi? Je bilo to breme, obveznost, ali vam je bilo zato kaj lažje?

Marija Lucija Stupica: Težko bi rekla, da sta mi eden ali drugi vzornika v tem smislu, da bi ju posnemala. Vzornika vsekakor da, vendar po nečloveški delovni disciplini in znanju, intenzivnost pa sem verjetno kar podedovala. Že na samem začetku nisem imela vzornika, ker moje prve ilustracije niso nastale zaradi kake zavestne odločitve, marveč povsem spontano iz čiste igre. Med mojim ilustratorskim odraščanjem sem seveda spoznavala in občudovala avtorje, od katerih sem se učila, predvsem pa sem jih hotela preseči. Ko pa je igra postala JAZ, vzornikov tako ali tako nisem več potrebovala. Če mi je bilo lažje, ker sem iz »slikarske hiše«? Ja, po eni strani lažje kot marsikomu. Ogromno stvari mi namreč ni bilo tujih, ampak so kar bile. Že od rojstva. Zrasla sem z vonjem po barvah in terpentinu, gledala, kako slike nastajajo, z mamo hodila v založbo, videla, kako nastane knjiga od začetka do konca. Za ponazoritev tega odnosa naj kot anekdoto povem, da sem kot otrok mislila, da vse mame rišejo in moje presenečenje je bilo silno veliko, ko sem v šoli ugotovila, da se druge mame ukvarjajo z najrazličnejšimi stvarmi. Čudovito je tudi, da se lahko z najbližjimi pogovarjam o svojem delu, o stvareh, ki me zanimajo. Seveda pa je tudi breme: kmalu sem se morala začeti borovati za svoj prostor ne

glede na starše. Mogoče sem bila tudi bolj izpostavljena kot drugi začetniki. Veliko je bilo primerjav, iskanj podrobnosti, vplivov, včasih celo kaj prav neprijetnega, zlonamernega in zavistnega. Glede obveznosti želim poudariti, da jih čutim le do sebe in do svojega dela. Svoja starša občudujem kot slikarja, vendar se sama kot slikarka do njiju ne čutim bolj zavezana kot do kateregakoli drugega slikarja, ki ga cenim. To namreč popolnoma ločim od čustvene navezanosti do staršev, ki je taka kot pri vseh normalnih otrocih in starših, in take so tudi obveznosti, ki jih čutim do njih.

Za diplomsko nalogo ste že sebi primerno izbrali nalogo, ki nosi naslov Maurice Sendak in slikanica, ter se z izbrano temo vključili v likovno problematiko, ki jo raziskuje in neguje študij na likovni akademiji. Širši okvir te teme je zadeval nekatere znanstvena področja, umetnostno in tudi literarno zgodovino, pedagogiko in otroško psihologijo, pa tudi vizualne komunikacije in ne nazadnje likovno-teoretično oceno mladinske ilustracije in slikanice posebej ter vsoto vašega tedanjega védenja o tem fenomenu. Po načinu obravnavanja in obsegu, ki ste ga namenili svetovno znanemu ilustratorju Sendaku, lahko domnevamo, da ste ga občudovali. Zanima nas, katere avtorje v svetu še cenite, in zakaj.

Marija Lucija Stupica: Seveda sem občudovala določene avtorje in tudi danes so avtorji, ki jih izredno cenim, med njimi gotovo tudi Sendaka. Danes bi verjetno razmišljala drugače. Cenim in občudujem tudi druge avtorje, saj bi bilo absurdno izbrati samo enega. To so na primer: Binette Schroeder s svojim zasanjanim svetom in koloritom, Etienne Delessert, Nicole Claveloux z izkušnjo stripa, Errol Le Cain s secesijsko ornamentalnostjo, Jürgen Spohn, Robert Tallon s skoraj otroško risbo in absolutnim likovnim posluhom, Frédéric Clément z izrazitim nadrealizmom, Jörg Müller s poetičnim hiperrealizmom in še bi jih lahko naštevala, različnih, vsakega s svojim likovnim izrazom.

Če se vrnemo v iztočnico prejšnjega vprašanja, nas zanima, kaj je poleg absolutnega poznavanja likovnosti pri tej umetniški zvrsti osebno za vas še pomembno: poznavanje pedagogike in otroške psihologije, pristen kontakt z otroki ali zavedanje in poznavanje prvinega v sebi?

Marija Lucija Stupica: Nisem ne pedagog, ne psiholog, ne ljubitelj otrok in prepričana sem, da vse to nima prav nikakršne povezave z ustvarjalnostjo: če bi mi bilo vse to potrebno, bi verjetno počela kaj drugega. Nujno pa se mi zdi, kot pravite, da se zavedam in poznam to, kar je v meni prvinosko. Seveda to samo po sebi še ni poroštvo, je pa prvi pogoj za kvaliteto.

Kako suveren mora biti ilustrator, da svobodno interpretira iz teksta izhajajoče motive?

Marija Lucija Stupica: Ilustrator, kot vsak ustvarjalec, je suveren. Picasso je nekoč dejal približno takole: Stvari, ki jih želim naslikati, vzamem, naslikam in te stvari se morajo pač sprijazniti s tem. Če to misel nadaljujem v zvezi s sabo, potem delam to, kar želim, morem, moram in hočem. Stvar gledalcev pa je, ali to sprejmejo ali odklonijo.

Za celotno izvedbo slikanice in za novo tipizacijo nič lepih, grdikavo simpatičnih figur, a vendarle zaradi tega neokrnjenega pravljičnega sveta, ste že na začetku svoje ustvarjalne poti leta 1973 še v času študija prejeli svojo prvo Levstikovo

nagrado za ilustracije Andersenove Kraljične na zrnu graha. Po naglem vzponu ob interpretaciji takega videnja Andersenove pravljice, v kateri ste z duhovitim svežim humorjem oplajali ploskovito narisane pomensko karikirane like, ste se znašli v vrtincu izredne produktivnosti. Gotovo k temu pripomore tudi privilegij, da lahko sami izbirate avtorje tekstov in tekste same. Po kakšnem ključu se to pravzaprav dogaja? Kateri so kriteriji, kaj vas gane, veže ali vznemiri?

Marija Lucija Stupica: Da lahko sama izbiram, da, to velja že nekaj let. Na začetku pa ni bilo čisto tako, kajti, čeprav sem si tekst za prvo slikanico *Kraljična na zrnu graha* izbrala sama, je bilo to naključje. Res je tudi, da nikoli prej nisem sprejela teksta, ki me ne bi popolnoma nič zanimal. Vendar sem zajemala »širše«, ker sem iskala in SE iskala. Na lastni koži sem morala preizkusiti in spoznati čim več. Pa tudi moj notranji svet, moja emocionalna nagnjenja še niso bila racionalno definirana. Ali povedano enostavneje: nisem se še dovolj zavedala sama sebe. Ko pa sem naposled prišla do določene zrelosti, bi bilo seveda nemogoče in tudi nepošteno, da bi na kakršenkoli način delala nasilje nad seboj. Motivov v literaturi je namreč veliko in mislim, da lahko vsak avtor najde svoje. Kadar sama berem literaturo, jo doživljam z vsemi čuti in kot likovnik predvsem vizualno intenzivno: čeprav je pomembna kvaliteta literature, je zame kot slikarko veliko pomembnejša motivika, ki me lahko zanima. Zato je ob mojem delu tekst neke vrste libreto.

Zavedate se torej, da ste med otroki priljubljena avtorica, ki lahko sama izbira priljubljene avtorje tekstov. Bi lahko bolj opredmetili literaturo, ki je za svoj »libreto« ne želite, in opredelili tisto, za katero se najraje odločate?

Marija Lucija Stupica: No, vedno si le ne izberem splošno priljubljenih tekstov. Samo ne vem, če za njihovo priljubljenost in nepriljubljenost niso morda včasih odgovorni starši in vzgojitelji. Ti pač večinoma odločajo, kaj je in kaj ni primerno za otroka. Kakšnih zgodb ne maram, oziroma me ne zanimajo? Takoj smo pri problemu sodobnih tekstov: preveč »odraslih« namreč piše knjige za otroke. Tako imamo v tekstih veliko otročje poenostavljenih naukov, zabeljenih s prisiljeno duhovitostjo. To je preenostavno. Le redki so avtorji besedil, ki so presegli svoj pedagoški dar in poslanstvo. Pri takih in podobnih tekstih ilustratorju ne preostane drugega, kot da jih enostavno ilustrira. Vendar me ilustriranje v takem smislu ne zanima. Izbiram pa si avtorje besedil, ki razmišljajo na podoben način, kot razmišljam sama, ki živijo v podobnem notranjem svetu. Dejansko si tako kot komponist libreto, privajam predlogo, kot slikarka pa sprejemam vse čutno, vidno in na ta način tekst spreminjam v barvo in obliko. Blizu sta mi na primer brata Grimm, saj je njune zapisane ljudske zgodbe že prečistil čas. Pri njiju je poučnost zakrita, ker temelji na dobri človeški izkušnji in je povsem simbolna. Avtor, ki mi je blizu, je tudi H. Ch. Andersen. Njegove zgodbe o rastlinah, predmetih, odraslih z otroško dušo in otrocih, ki se morajo odločati, ki trpijo, hrepenijo, iščejo in vedno ne uspejo. Poleg tega pa je še veliko zgodb raznih avtorjev, ki jih čutim kot svoje zgodbe.

*Prej ste ironično omenili, da se nekatere tekste lahko »pač enostavno ilustrira«. Če strokovna opredelitev ilustracije večinoma pomeni prevod iz besede v vidno obliko (po latinski besedi *illustrare*, ki pomeni razsvetliti, razjasniti) ali je že od polovice 19. stoletja termin, ki pomeni sleherni likovno upodobitev, s katero se nazorno dopolnjuje besedilo, pa dandanes ocena tega pojma v strokovnih krogih variira. In kaj pomeni za vas?*

Marija Lucija Stupica: Povedati moram, da ločim dve vrsti ilustracije: ilustracija je lahko dobesedno spremljava in diha podrejenost, lahko pa živi kot samostojno likovno delo. Tu je literarna predloga le slikarski motiv, ki si ga avtor izbere po lastni afiniteti.

*So scenografija in kostumografija, s katerima se tudi ukvarjate*⁴⁶, *v okviru predstave za vas neke vrste ilustracija?*

Marija Lucija Stupica: Ne bi rekla, da obstaja kakšna posebna sorodnost, najbrž le tolikšna, kot med drugimi likovnimi zvrstmi. Nastajanje slike je popolnoma individualno, intimno delo, medtem ko je gledališče izrazito kolektivno delo. In pri tem zadnjem se že ob začetnih skicah zavedamo določene odvisnosti od objektivnih možnosti, od zamisli režiserja in dramaturga. Predvsem pa je pomemben igralec, ki naj bi se v svojem kostumu počutil dobro. Saj se mora kostum skladati z njegovo predstavo o liku, ki ga ustvarja, ne sme ga ovirati, pač pa mu pomagati pri nastajanju vloge. Dve stvari pa me pri gledališču še posebej vznemirjata. Najprej sprememba, ko se kot samotar »porinem« med množico ljudi, s katerimi sem povezana, odvisna od njih in oni od mene: veselje, jeza, strah in žalost so kar naenkrat razdeljeni na več ljudi. Drugo, kar me vznemirja, je gibanje. Moje zamisli in nato skice so na začetku statične in enodimenzionalne. Tisti hip pa, ko je postavljena scena in igralci oblečeni v kostume, se pojavijo večdimenzionalni prostor, gibanje in čarobna luč. Kljub vsemu pa ostaja moja največja ljubezen slikarstvo – ilustracija: kot zagrizena individualistka in – če hočete – egocentrik sem najbolj JAZ pri tem samotnem delu.

Poskusite opredeliti svoje delo.

Marija Lucija Stupica: Zame je vsaka ilustracija samostojna celota, slika, ki govori sama zase. Hkrati pa je zanimiv izziv spraviti več slik v povezano celoto. Sicer pa spadam med počasne avtorje: od začetnih miselnih predstav, prek številnih skic do končne slike mine kar precej časa.

⁴⁶ Poleg nekaterih TV oddaj je do tega pogovora leta 1987 sodelovala pri likovnih osnutkih za lutke in sceno Puntarjeve igre *Pesek gre na zmenek* v režiji Edija Majarona (Lutkovno gledališče Maribor, 1978), *Pod to goro zeleno* avtorja in režiserja Matjaža Lobode (Ljubljansko lutkovno gledališče, 1978) in znano igro *Medvedek Pu* po besedilu A. A. Milna v Majaronovi režiji (Ljubljansko lutkovno gledališče, 1980); ustvarila je sceno in kostume za številne gledališke predstave, to so med drugim bile: Astrid Lindgren *Pika Nogavička* v režiji Dušana Jovanovića (Mladinsko gledališče, Ljubljana, 1973/74), v Arharjevi režiji Milčinski-Kozakovih *Ptičkov brez gnezda* (Mladinsko gledališče, Ljubljana, 1975) ter v isti sezoni še Škofičev *Gospod s Preseka* v Jovanovićevi režiji (Slovensko ljudsko gledališče Celje), v Bevkovi predstavi *Pastirci* pod Šprajčevim vodstvom (Mladinsko gledališče Ljubljana, 1977) ter prav tako v režiji Boža Šprajca Lužanove *Srebrne nitke* (Gledališče Glej, Ljubljana, 1977/78), Avrillove *Hakimove zgodbe* v Arharjevi režiji (SNG Drama Ljubljana, 1978), Iva Brešana *Smrt predsednika hišnega sveta* pod Šprajčevim vodstvom (Mestno gledališče Ljubljana, 1979); z njenim sodelovanjem je nastal še *Komisar Kriš* Petra Božiča (SNG Drama Ljubljana, 1979) v režiji Boža Šprajca, kamor sodi še *Vzpon, padec in ponovni vzpon zanesenega ekonomista* Milana Jesiha v režiji Dušana Jovanovića (SNG Drama Ljubljana, 1974), posebej kostumografija, in v istem gledališču še *Protest-arrest* Pavla Kohouta in Vaclava Havela znova v Šprajčevi režiji (SNG Drama, 1980/1981).

Ali kdaj dvomite?

Marija Lucija Stupica: Seveda. A kot dvom vselej razžira človekov mir, je hkrati tudi gonilna sila ustvarjalnosti.

Prejeli ste precej pomembnih nagrad. Katere so vam najpomembnejše?

Marija Lucija Stupica: Vseh nagrad se človek razveseli. Levstikova nagrada, ki sem jo še na akademiji dobila za prvo slikanico, je bila zame verjetno odločilna: bila je nekakšna vzpodbuda za začetnika in hkrati tudi obveznost za naprej. Kasneje me je izredno razveselila nagrada Zlato jabolko na Bratislavskem bienalu, predvsem kot potrditev v mednarodnem merilu.

Na bratislavski mednarodni bienalni razstavi ilustracij vselej nastopate z originalnimi ilustracijami. Je razlika med končnim izdelkom, to je ilustrirana knjiga, in originalom tolikšna?

Marija Lucija Stupica: Da, včasih je razlika kar precejšnja in je seveda odvisna od tiska. Med vsemi mojimi slikanicami je dobro tiskana samo ena, in to *Leteči kovček* H. Ch. Andersena. Original pa je – kot vsaka slika – razstveni eksponat. In prav zaradi teh pomanjkljivosti, slabega tiska, papirja itd., je original zanimivo videti na razstavi.

Se vam zdi, da daje akademija dovolj znanja bodočim ilustratorjem?

Marija Lucija Stupica: O tem bi težko govorila. Od časa, ko sem jo sama obiskovala, se je veliko spremenilo, tako da ne vem, kakšen je današnji študij slikarstva. Sama sem dobila osnovno slikarsko znanje in mislim, da je to bistveno. S solidno osnovo so namreč poti odprte v vse smeri in možnosti izbire neskončne. Stvar vsakega posameznika pa je, da po lastni naravnosti izbere svojo pot in se izobražuje naprej: zato pa so seveda nujne knjige, potovanja ..., kar pa ni vedno lahko in preprosto.

Kaj vam pomeni spremljanje ilustratorske ustvarjalnosti v svetu? Je vzpodbuda, prenašanje idej, vraščanje tujih idej in misli na naša tla, sočasnosti in možne kopije? Kolikokrat se počutite pred in kolikokrat za ustvarjalnostjo v svetu?

Marija Lucija Stupica: Resda je spremljanje ilustratorske ustvarjalnosti v svetu poleg spremljanja strokovne literature edino možno izobraževanje na tem področju. Imela sem to srečo, da sem že veliko let prej, preden sem se sploh začela ukvarjati z ilustracijo, vsako leto obiskovala knjižni sejem v Bologni, kjer je tudi razstava originalnih ilustracij. Tako sem vselej imela in imam možnost videti, kaj se v svetu dogaja. Ta Bologna je bila moja šola. Tako kot v kateremkoli drugem poklicu je tudi za likovne ustvarjalce nujno spremljanje sodobnih smeri. Nekatera odlična tuja dela pomenijo poleg občudovanja predvsem izziv: postaviti se jim vsaj ob bok, če jih ne že preseči. Seveda gre tudi za preverjanje: same sebe in v relaciji z mednarodno publiko in avtorji. Ne verjamem, da je prenašanje in vraščanje tujih idej kakšen problem: svet je tako majhen, način življenja, predvsem v Evropi, pa si je tako podoben, da prej verjamem v sočasnost idej in rešitev. Nikakor pa se ne počutim ne pred ne za ustvarjalnostjo v svetu. Meje mi niso pomembne in kot slikarka tudi govorim jezik, ki je povsod razumljiv.

Ustvarjalnost?

Marija Lucija Stupica: Popolno predajanje. Tesnoba in ljubezen, neskončna napekost. Vse življenje je nenehno sprejemanje, presnavljanje in ustvarjanje novih svetov.

Je napor in skrajna živčna napetost, predanost, ki včasih privede do neobčutljivosti za realni svet in celo za najbližjo okolico. Je stanje med življenjem in smrtjo, vedno na meji med njima: in ta navzočnost življenja in smrti je ena od nujnosti vsakršne umetnosti.

Gibanja in idejna prelivanja najlažje spremljamo na mednarodnih sejmišnih knjig, od katerih je za otroško knjižno zvrst gotovo najpomembnejši bolonjski, ter na najvažnejšem bienalnem merjenju ilustratorskih moči v Bratislavi, vendar je vsem avtorjem to praktično nemogoče. Kaj pa katalogi? Tuje knjige?

Marija Lucija Stupica: Resda je to zelo pomembno, a da bi videla vse razstave in sejme po svetu, je nemogoče. Res da obstajajo katalogi razstav in tuje slikanice.

Včasih smo bili kot tako imenovana ljubljanska ilustratorska šola med vodilnimi v svetu. Kako našo tovrstno dejavnost po vašem mnenju vrednotijo danes?

Marija Lucija Stupica: Zame je že pojem »šola« v današnjem času nekako vprašljiv: vsaj kar zadeva kvaliteto. V kakem okolju lahko ustvarja več dobrih avtorjev, ni pa zato nujno, da bi imela njihova dela kaj skupnega: s kakšnim razlogom naj potem govorimo o šoli? Zanimajo me posamezni ustvarjalci. Sprašujete, kje smo Slovenci danes, kako to našo ustvarjalnost vrednotijo. Tu živi relativno dosti solidnih in nekaj zelo dobrih avtorjev, tako da lahko govorimo o visoki ravni slovenske ilustracije. Žal pa danes ne moremo govoriti o visoki ravni slovenske slikanice kot knjige. Kvaliteta slikanice ni le stvar avtorjev, temveč tudi tiska, papirja, vezave ... Pri tem se kritika posveča predvsem tekstu, sliki pa običajno dosti manj, in še to večinoma ljubiteljsko. A je le treba vedeti, da je dobra slikanica prava majhna razstava slik in bi bila vsaj včasih vredna strokovne pozornosti. Še bi lahko nadaljevala s pomanjkljivostmi, a ne želim, da bi moje besede izzvenele kot zdihovalje: saj se tudi pri nas marsikaj spreminja na bolje, le da zelo počasi.

Koliko je ta likovna zvrst ovrednotena in spremljana v svetu in ali je dovolj tudi pri nas?

Marija Lucija Stupica: Je kar precejšnja razlika: pri nas še vedno marsikdo gleda na ilustracijo kot na manjvredno likovno zvrst, prav zaradi že prej omenjene »podrejenosti« in »odvisnosti«. Predvsem pa posploševanja. V večini razvitih dežel pa ločijo dva tipa ilustracije, ki sem ju tudi že omenila v zvezi s svojim vrednotenjem: to se vidi že po izboru slikanic posameznih založb. Nekatere založbe izdajajo skoraj izključno knjige z ilustracijami, popolnoma podrejenimi domala neambicioznemu tekstu, druge založbe pa izdajajo le visokokvalitetne slikanice. Razlike v obravnavanju slikanice lahko opazimo tudi v številu strokovnih knjig, izdelanih pri nas. Medtem ko predvsem na Zahodu pa tudi na Vzhodu izdajajo celo vrsto strokovnih knjig, bi pri nas lahko skoraj na prste ene roke prešteli tekste domačih zanesenjakov in prevodov. Podobno je s kritiko. Resnično mislim, da bi tej likovni dejavnosti morali posvečati več prostora v pozitivnem kot negativnem smislu, in to v dobro vsem ustvarjalcem.

Ker ne ilustrirate le knjig slovenskih avtorjev, temveč, recimo, precej Andersena, imate predvsem s kvaliteto več možnosti za prodor na tuji trg. Kaj ob tem pomeni priti na tuji trg z delom slovenskega avtorja tekstov? In: kaj vam sploh pomeni priti na tuje tržišče?

Marija Lucija Stupica: Ne vem in ne verjamem, da imam zaradi Andersena več možnosti na tujem trgu: Knjižni trg je namreč dobesedno zasičen prav z Anderse-
nom in drugimi klasičnimi pisci. Priti na tuji trg s tekstom domačega avtorja? Meni
je pravzaprav vseeno, s kakšnim tekstom pridem. Verjetno bi to morali vprašati
pesnike in pisatelje: kot sem že prej dejala, mi je vsak odziv v svetu zanimiv in se
ga resnično razveselim. Vsi si pač želimo, da bi uspeli in se uveljavili v mednaro-
dnem merilu in ne le v ozkem, domačem krogu. Prodor naših slikanic v tujino pa
je odvisen tudi od zainteresiranosti in zanesenosti domačih založnikov in predvsem
od včasih zelo pomembne reklame. Pri nas vse to, žal, močno šepa. Zame ni uspeh
množica domačih slikanic, ki se prodajo v tujino pod vsako normalno ceno. Za-
ložbe sicer pravijo, da od tega nimajo nič, avtorji (pisatelji, slikarji in pesniki) pa
ravno tako ne, saj so honorarji prav smešni. Vse skupaj se menda dogaja iz čistega
entuziazma in slepe želje po tem, da bi bile naše slikanice na vsak način kjerkoli
in kakorkoli prodajane v tujini. Dobrim avtorjem se s to ceneno prodajo mogoče
naredi več škode kot koristi. In če govorimo o slikanici kot o tržnem blagu, sem
osebno bolj za bleščečo unikatno prodajo kot za sivo množičnost.

*Izšla je vaša vizija Andersenove pravljice Mala morska deklica s krhko poetičnim
odnosom do njegovega prosojno solznega (pa vendar ne solzavega) sveta, ki je s
krhko milino najboljša podstat vašega videnja, hkrati pa poznamo vaš vpogled v
sodobno pripoved Nika Grafenauerja Majhnica in Katrca Škrateljca. Nas pa zani-
ma vaš odnos do avtorskih slikanic. Se vam zdi to težje ali lažje delo? Se boste po
slikanici 12 mesecev še kdaj odločili za tak pristop?*

Marija Lucija Stupica: V slikanici 12 mesecev sem želela pokazati svoje videnje
in čutenje posameznih obdobij leta. Najbolj enostavna rešitev za to mojo željo je
bil vsekakor koledar. O avtorskih slikanicah pa drugače nisem preveč razmišljala.
Za zdaj je še veliko literature, ki govori o istih stvareh, o katerih bi sama želela
govoriti. Kajpak na svoj, slikarski način. In ob tem še: moje življenje in kot njegov
temeljni del moje ustvarjalno delo nista vezana na kak »dolgoročni« program. Do
odločitev prihaja navadno zelo spontano in podrejeno trenutni emociji.

*Zdi se, da ste najbolj redkobesedni in le stežka najdete prave besede prav o svojem
ustvarjalnem delu, o samem nastajanju slike.*

Marija Lucija Stupica: Tudi sama to opažam. To se da najverjetneje in najbolj pre-
prosto razložiti z mojim odnosom do lastnega dela, lahko bi celo rekla, erotičnim:
ta odnos je tako intimen in oseben, da je možen razlog za to zavrtost.

Želje?

Marija Lucija Stupica: So. Včasih po mirnem življenju. Biti mehko ujet. In ko si
ujet, se hkrati že pojavi neustavljiva želja, priti ven. Uiti. To dvoje se neprenehoma
ponavlja: vse razbiti, uničiti, celo sebe, da bi človek dosegel eno ali drugo. Kon-
kretne želje pa se navezujejo na moje delo. Predvsem bi rada dobro naredila vse,
kar načrtujem, zdaj in v prihodnosti.

S pretresljivo čustvenim, poosebljeno otožnim obrazom glavnega junaka zgodbe Oscarja Wilda *Srečni kraljevič* (MK, Cicibanov vrtljak – Velike slikanice, 1993, prevedel Ciril Kosmač) je dala svojevrsten pečat usodni zgodbi o globokem prijateljstvu med kamnitim princem in lastovko, ki se kljub skorajšnjemu prihodu zime ne odseli, da bi pomagala princu razdeliti njegovo premoženje med mestne reveže. S kot las tankim čopičem so nastale precizno izdelane intimne podobe o hrepenjenju in dobroti.

Mehko pastelni sta tudi ilustraciji k *Pravljici o zakletem modrasu* in *Ima tako bele lase kakor kakšna vila* v ilustrirani knjigi *Bohinjske pravljice* (Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov, zbirka Umetniške slikanice, 1999).

Niz barvno melodično usklajenih prehodov na podobah je kot približevanje belcantu v glasbi, včasih si v akordih sledijo temne barve v vseh odtenkih, ki v kombinaciji z drugimi izbranimi barvami vzbujajo občutek tesnobe in bližino smrti (*Lenora*⁴⁷), drugje poje optimistična prijaznost zemeljskih tonov (*Hrestač in Mišji kralj*⁴⁸), ki povezani z rdečo v jeziku simbolov nagovarjajo k razlikovanju med dobrim in zlim, kjer na koncu prevladujeta dobrota in pravičnost (*Rdeča kapica*⁴⁹). Gre za pridobivanje širšega spektra raznovrstnih nians v akordih ene barve in sozvočju različnih barvnih plasti, nadzor nad upodobitvijo posameznih motivov in celotne knjižne upodobitve, za pozornost pri slikanju detajlov in predvsem nadzor nad kompozicijo posamezne ilustracije in knjige v celoti.

Verjetno ni bilo naključje, da je Marija Lucija Stupica svojo ustvarjalno pot začela in končala prav z ilustracijami Andersenovih pravljic. Ljubezen do njegovega sveta se je pričela že v njenem otroštvu, pravljica *Mala morska deklica* jo je prevzela in spremljala vse življenje. Temni lirizem melanholičnih podob je prišel še posebej do izraza, ko jo je ilustrirala za zbirko *Velike slikanice* (MK, 1986). Andersenove pravljice so zaznamovale otroštvo mnogih generacij in so prevedene⁵⁰ prišle tudi do slovenskih bralcev. Ilustracije Marije Lucije Stupice za štiri Andersenove pravljice – *Leteči kovček*, *Pastirica in dimnikar*, *Mala morska deklica* in *Svinjski pastir*⁵¹ – so polne svetlobe, senc in tragike izšle v velikih slikanicah, namenjenih velikim in malim otrokom, ljubiteljem pravljic in žlahtnih ilustracij.

Za knjigo *Pravljice* (MK, 1998) je ilustrirala deset pravljic. *Stanovitni kositrni vojak* – Vojak je upodobljen z eno nogo, kajti njega so ulivali nazadnje, na eni nogi

⁴⁷ Gottfried August Burger, *Lenora*, prevedel France Prešeren, zbirka Poezije dr. Franceta Prešerna v besedi in sliki, Prešernova družba, 1991.

⁴⁸ Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, *Hrestač in Mišji kralj*, prevedla Mojca Kranjc, zbirka Velikanček, DZS. Leta 1997 je bila uvrščena med Bele vrane.

⁴⁹ Jacob in Wilhelm Grimm, *Rdeča kapica*, Prešernova družba, 1999. Za isto založbo je ilustrirala še eno pravljico bratov Grimm: *Trije možički v gozdu* (2000).

⁵⁰ *Leteči kovček* (MK, Velike slikanice, 1983) je prevedel Janez Gradišnik, pravljico *Pastirica in dimnikar* (MK, Velike slikanice, 1984), *Mala morska deklica* (MK, Velike slikanice, 1986) in *Svinjski pastir* (MK, Velike slikanice, 1988) pa Franc Bugar. Pravljico *Pastirica in dimnikar*, ki jo je izdala Prešernova družba (1994), je prevedel Rudolf Kresal. Vsa Andersenova besedila za knjigo *Pravljice* (MK, Veliki pravljicarji, 1998) je neposredno iz danskega izvirnika prevedla Silvana Orel Kos.

⁵¹ Leta 1993 je za slikanico *Svinjski pastir* na Prvem bienalu slovenske ilustracije prejela nagrado Hinka Smrekarja.

pleše tudi prav tako stanovitna porcelanasto ljubka drobna plesalka, oba naslikana stilizirano mehko, da se ne sluti njunega strašnega konca v peči. *Bezgovna mamka* – Prikrito sporočilo pravlјice, ki pomaga dečku ob bezgovem čaju ozdraveti, je slikanje prostora, oblik in figure v eni barvi, kar za ilustratoriko vse bolj postaja vizualno pravilo. Iz zelenega čajnika poganjajo bezgovni cvetovi, beli in sveži, sredi drevesa sedi prijazna starka, nekateri ji pravijo driada, drugi bezgovna mamka, v nenavadni obleki, zeleni kot bezgovni listi in posuti z velikimi bezgovimi cvetovi. *Rdeči čevlјci* – Stara slabovidna gospa, ki je skrbela za zalo deklico Karen, ji je kupila rdeče čevlјce, ki pa jih ne bi smela obuti za k birmi. Plesala boš, plesala, dokler ne boš bleda in mrzla, ji je dejal strogi angel. S plapolajočo obleko barve drevesnih debel, z rdečimi čevlјci v odtenku barve njenih las in s povešenimi očmi na izstopajoči smrtni belini dekličinega obraza se kaže njeno trpljenje. *Senca* – Tuji učenjak se je dvignil in njegova senca na sosednjem balkonu prav tako, ko se je obrnil, se je obrnila tudi ona. Čeprav ilustracija ne prikazuje tragičnega konca, ko se bo senca oženila s kraljično, učenjaka pa bodo pa umorili, iz minimalistične podobe sence, ki sledi gospodarju na blede moder balkon, skozi barvno ubranost preseva bolečina. *Snežna kraljica* – Ilustracija zadnje, sedme zgodbe te pravlјice je vilinsko hladna, vsa v modri barvi različnih odtenkov. Kaže dečka Kaja, ki sestavlja najumetelnejše vzorce, da bi izpisal besedo večnost. Zaradi te ledene igre razuma stoji deček ves moder od mraza, a tega ne opazi, ker mu je prosojno bela snežna kraljica s poljubom odpravila drget, njegovo srce pa se je skoraj povsem spremenilo v ledeno kepo. Prazna lepota snežne kraljice, ki je z zastrtim pogledom tako dramatično privzdignjena nad skoraj otipljivo izslikano podobo dečka, je ob srečnem zaključku zgodbe, ko vroče solze deklice Gerde najdejo pot do njegovega srca, pozabljena kot težke sanje. *Zaročenca* – Ilustracija spet prikazuje svet igrač, a statična postavitev ujemajočih se barv je daleč od kakšne živobarvne podobe sodobne otroške sobice. Skoraj neopazno sta na tleh nedoločljivo rjavo-sive barve poosebljeni glavni figuri, vrtalko in žogica. Pri obeh glavnih junakih v ospredju se da zlahka predstavljati snubljenje. Mrk izraz ustec žoge kaže na njeno domišljavost in prevzetnost, saj se namerava poročiti z lastovico, a se usoda obrne tako, da vrtavka stara ljubezen več ne zanima. *Deklica z vžigalicami* – Koliko motivov ponuja ta pravlјica, ki je bila že tolikokrat upodobljena pri nas in v svetu! Deklica, ki v ledenem mrazu bosonoga prodaja vžigalice, si na koncu s prižiganjem vžigalic pričara veličastno lepoto v pričakovanju novega leta, kar je uspelo ujeti tudi ilustratoriki. Modro vijolična scena s povsod padajočimi snežinkami podpira mistično ožarjeno smrtno belino dekličinega obraza in las. *Škrat in trgovec* – V hiši trgovca z delikatesami je stanoval škrat, ki mu je bila kaša pri njem vedno zagotovljena, na podstrehi pa študent, h kateremu je škrat, očaran nad poezijo, rad prihajal. Pri odločanju, kje bi raje živel, sta bili glavni poezija in kaša, kar kaže tudi ilustracija. Prostor ilustracije ne določa barva, temveč bolj zavesa v desnem kotu slike, ki vzpostavlja ravnotežje veliki beli skledi kaše v sredini podobe in veliki temnomodri knjigi, na kateri je miniatura podoba škrate. Ilustracija nad vse nazorno kaže na škratovo odločitev, da bo malo pri enem, malo pri drugem. *Pero in črnilnik* – V pesnikovi sobi se pero in črnilnik prepirata o tem, kateri od njiju je pomembnejši za zapisano pripoved. Prostor je spet nevtralne barve, zaradi česar izstopata zelo diskretno poosebljena glavna protagonista, pero in črnilnik. Barve so skrajno zreducirane, modre barve so črnilnik, packe na steni in papirju ter diskreten zapis s pisanimi incialkami na zavihku rahlo orumenelega lista – *H.*

Ch., s čimer je ilustratorica poudarila pomembnost pravega ustvarjalca literature. *Krastača* – V vodnjaku je na kamnu, obraščenem z mahom, živel družina iz rodu krastač. Po ljudskem verovanju krastača, najgrša med živalmi, v glavi pogosto nosi najdragocenejši kamen. Tudi ta krastača je imela dragi kamen: večno hrepenenje in željo, navzgor, vselej navzgor! Razsvetljeval je njeno notranjost, žarel je od radosti. Mariji Luciji Stupica je uspelo mojstrsko, z eno samo barvo upodobiti živalico, ki ji drhti srce. Začutila je njeno hrepenenje in ga naslikala v njenih očeh. Na koncu pravljice je malo krastačo štrk stisnil v kljun, a ni z njo poletel v Egipt, kamor si je želela, ampak jo je izpustil in žabica padca ni preživela. Iskro iz njenih oči pa je vzel sončni žarek. Vizualna poezija v zelenem!

Leta 2020 so ob 215. obletnici rojstva Hansa Ch. Andersena vse njene ilustracije Andersenovih pravljic (razen *Kraljične na zrnu graha*) izšle v razkošni antologiji *Zlate Andersenove pravljice*⁵². Ob pogledu na njene pajčevinasto krhke ilustracije ves čas pozabljamo, kdaj so bile narejene, tako zelo preroške in večne so. To nam znova in znova lahko izpričujejo le izbrane razstave⁵³ njenih neponovljivih del.

Epilog. Dvajset let je, odkar je slikarka in ilustratorica Marija Lucija Stupica za vedno odšla, a lahko si jo predstavljam v prekrasnih svetovih, kakršne je ustvarjala tu na zemlji, kjer predvsem njene lirične, vilinsko krhke podobe še vedno kraljujejo med najbolj kulturnimi in priljubljenimi ilustriranimi knjigami. Vrhunsko jih je lahko izvedla, ker so bile v celoti njene, ponotranjene, ne le vsaka beseda posebej, ampak ker so vse besede skupaj postale ona sama in je ona postala vse te podobe.

Hana Stupica

Likovna podoba spremlja Hano Stupica⁵⁴ od ranega otroštva. Obdana s slikami znamenitega deda Gabrijele in s čudovitimi brezčasnimi pravljničnimi bitji matere

⁵² V antologiji *Zlate Andersenove pravljice* (MK, 2020) je 37 njegovih najboljših pravljic, prevedenih v več kot 125 jezikov. Vse pravljice v tej knjigi je prevedla Silvana Orel Kos iz danskega izvirnika, ilustrirali pa so jih: Suzi Bricelj, Jože Ciuha, Zvonko Čoh, Bojana Dimitrovski, Kostja Gatnik, Marjanca Jemec Božič, Marjan Manček, Lidija Osterc, Jelka Reichman, Marija Lucija Stupica in Marlenka Stupica. Spremno besedo je napisala Polonca Kovač. Izšla je v zbirki Veliki pravljničarji, uredila jo je Irena Matko Lukan.

⁵³ Razstava *Marija Lucija Stupica: Pravljnični svet v realizaciji sanjskega sveta*, je bila odprta v kranjski Galeriji Prešernovih nagajencev od 3. 12. 2015 do 29. 1. 2016 v organizaciji kustosa Marka Arneža. Skupno je bilo razstavljenih 86 del iz 15 različnih pravljic, po izboru Hane Stupice so prevladovalle ilustracije iz knjig bratov Grimm, H. C. Andersena in Nika Grafenauerja. Ilustratorico sta predstavili Judita Krivec Dragan in dr. Nadja Zgonik, razstava je bila septembra isto leto (v okviru 27. Pikičnega festivala) prenesena tudi v velenjsko Mestno galerijo.

⁵⁴ Rodila se je leta 1988 v Ljubljani. Uspešno je končala likovno gimnazijo na Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani (2006) in se nato vpisala na Akademijo za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, kjer je leta 2016 diplomirala. Doslej je svoja dela razstavljala doma in v tujini (v Italiji in na Hrvaškem – 6. hrvatski bienale ilustracije u Zagrebu, Sanjam Knjige U Istri itd.). S svojimi ilustracijami je bila navzoča na vseh razstavah od 10. Slovenskega bienala ilustracij v Cankarjevem domu v Ljubljani dalje (2012, 2014, 2016, 2018 in 2021). Prvo samostojno razstavo je imela leta 2015 v Steklenem atriju Mestne hiše v Ljubljani, pomembne pa so še: Galerija Artiko (2016) in Galerija Lek (2016) v Ljubljani, Mestna knjižnica Kranj v Kranju (2017), Galerija Krka v Novem mestu (2018) in Peterokotni stolp na Ljubljanskem

Marije Lucije in babice Marlenke, je tudi sama življenjski cilj našla v ilustraciji. Risala je že kot majhna deklica, čeprav si je želela postati baletka. Dedek in babica, oba Prešernova nagrajenca, in njena prezgodaj umrla mama, ki s svojimi deli spada v sam vrh slovenske ilustracije, ji nikoli niso kazali, kako naj uporablja barvice in čopiče, pustili so jo, da ustvarja po svoje. Ko je počekala kakšno steno ali pa v šoli v zvezke risala, namesto da bi vanje pisala, so jo sicer kregali, vendar njeno ustvarjanje hkrati spodbujali. Zato se je odločila za Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo ter kasneje za študij na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje. Njen svet so postali čopiči in barvice, tempere, pasteli in akvareli, a ta svet je povsem drugačen od sveta babice in dedka, ki sta si za svoje delo še lahko vzela dovolj časa, saj je že pri svoji mami videla, da se stvari spreminjajo. Tako se je že zgodaj zavedala, da je tempo dela danes povsem drugačen, da se bo morala znati tudi prodati, predstaviti trgu. Kljub temu ohranja močno vez s preteklostjo, s tistim drugim, umetnosti morda bolj naklonjenim časom. Še vedno si ni kupila pripomočkov za slikanje, uporablja mamine tempere, paste in čopiče, celo tehnika, ki jo uporablja, je precej podobna mamini. Če je za babico Marlenko značilna uporaba akvarela in tempere, Hana po maminem receptu kombinira pastel, tempere, gvaš, akvarel in barvice. Predvsem pa tudi ona uživa v tem, kar počne.

V posameznih ilustracijah za reviji *Ciciban* in *Cicido* je še v času svojega študija posebno pravljičnost in čarobnost prenesla v sodobno oblikovano likovno pripoved. Založba Mladinska knjiga je Hani Stupica v svojih publikacijah za najmanjše omogočila prve objave. V *Cicidoju* je bil prepoznaven zlasti njen ministrip z živalskimi liki, v katerem je enega poimenovala Lucijan (*Zajec Lucijan*, 2012). Ni naključje, da je bil ta nežno puhasti lik ravno zajec. Živega zajca je imela doma, rada ga je slikala, a tudi sebe je vedno risala kot zajca. Zanimivo je, da se je tudi njena mama – čeprav sama tega dolgo ni vedela – vedno risala v zajčji obliki⁵⁵: »Ja, mama je risala samo sebe kot zajca. Jaz sem to delala že kot otrok. Ne vem, zakaj.« Njena svojevrstna perfekcija temelji na nenehnem vztrajanju pri premišljenem iskanju najbolj učinkovitih likovnih rešitev. Pri svojem ustvarjanju prepleta intuitivni in hkrati čustveno poglobljeni svet s hitrimi, a premišljenimi potezi. Njene do skrajnosti izslikane poteze imajo jasno izhodišče in natančno določen cilj.

Že prvi večji ilustratorski projekt (bil je tudi diplomsko delo na ALUO) ji je prinesel veliko priznanje⁵⁶. Za ilustracije ukrajinske pravlјice *Rokavička* (MK, 2014) je ustvarila posebno pravlјično in čarobno ozračje, ki je doma tudi na temačnem in mrzlem severu. Toda sporočilo je s poudarkom na prijateljstvu naslikano toplo in svetlo. Sredi zimske pokrajine, puste, mračne, turobne in prekrte s snegom, iz

gradu (2022). Svoje ilustracije objavlja v revijah za najmlajše *Ciciban* in *Cicido*. Za svojo prvo slikanico *Rokavička* (MK, 2014) je kot najmlajša dobitnica prejela nagrado Hinka Smrekarja, leta 2015 je bila nominirana za Levstikovo nagrado ter za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico. Nominacije za slednjo nagrado je bila leta 2021 deležna tudi slikanica *Zajčkova hišica* Anje Štefan. Ukvarja se še z različnimi oblikami grafičnega oblikovanja, bila pa je tudi kostumografinja pri lutkovni predstavi *Zajčkova hišica*. Na 26. Slovenskem oglaševalskem festivalu v Portorožu je leta 2018 prejela posebno priznanje za najboljšo ilustracijo. Navzoča je na različnih družbenih omrežjih (Facebook, Instagram, Behance). Živi in ustvarja v Ljubljani.

⁵⁵ Alenka Birk, *Hana Stupica: Zajec, smrt in lutke*, Goodlife stile, 17. 4. 2018

⁵⁶ Leta 2014 je na 11. Slovenskem bienalu ilustracije dobila nagrado Hinka Smrekarja, najvišje domače stanovsko priznanje na področju ilustracije.

katerega štrlijo le ogolela drevesa, je narisala izgubljeno rokavičko. Sivo in mehko, obrobljeno s krznom. Rokavička najprej postane dom miški, nato žabici, in čeprav že poka po šivih, se jima pridružijo še zajec, lisica, volk, merjasec in medved. S svojimi svilnatimi kožuhi se na toplem stisnejo in zaspijo. A pravljica nima srečnega konca, saj živali nazadnje izgubijo dom, spet najdeno rokavico pa si nataknje lastnik, ostareli bradati mož. Besedilo ukrajinske zgodbe o živalih, ki iščejo zavetje v snežnem viharju, je bilo v tem primeru prilagojeno otrokom, saj je v originalu precej bolj mračno. Slikanica izraža avtoričino zrelost in izrazit občutek za upodobitev časa, v katerem se pripoved dogaja. Svojo prvo slikanico je z dognanim nizanjem barvnih tekstur razvila v kreativno, oblikovno in domišljjsko celoto. Na njenih z detajli izrazito bogatih ilustracijah so skoraj otipljivo vidne vse teksture, vsaka snežinka, živalska dlaka ali dedova guba. Prevajanja besedila v podobo se je ilustratorica lotila zelo premišljeno in raziskovalno. V premislek o tem, kako upodobiti ozračje ukrajinske zime 19. stoletja ter impresije ruralne pojavnosti tedanjega časa, je vložila vso svojo energijo. Zamislila si je kontrastnost v svojem videnju zgodbe, poleg zunanjih prizorov zasnežene pokrajine je na koncu ostala le ena ilustracija notranjega prizora. Tistega, ko se vse živali stiskajo v mehki rokavički. Prizor, poln detajlov in kožuškov, ki kar žari od toplote, podrobnosti in bogatih barv, izstopa med dvanajstimi (mednje je vključena tudi ilustracija ovitka slikanice) s snežinkami in hladnimi toni ustvarjenimi podobami.

Ob drugih vrhunskih slovenskih ilustratorjih⁵⁷, ki so likovno obogatili zakladnico besedil Anje Štefan, je sodelovala v knjigi *Svet je kot ringaraja: pravljice, pesmi in uganke* (MK, 2015) in prav tako v obsežni jubilejni izdaji *Medvedi in medvedki* (MK, 2015), ki je nastala ob 70. obletnici revije *Ciciban*. Sedemdeset medvedjih pesmi, pravljič in ugank, črtic in stripov iz medvedjih knjig je pristrčno upodobilo 31 ilustratorjev. Med njimi tudi Hana Stupica.

Vedno je rada risala živali. Čim bolj nenavadne so, tem bolj so ji pisane na kožo in toliko raje jih upodablja. Predvsem uživa v slikanju takih, ki jih prvič predstavlja. Tako je nastal tudi *Mandril*, pisana opica, ki na blazinah bere Milтона, pije viski in kadi ter osuplja s svojimi divjimi barvami. Prav tako *Jezevec*, *Beau*, *HerrFrosch* in še nekaj drugih nenavadnih živalskih figur. Rada riše tudi mačke, hrčke, pravzaprav vse živali, o čemer pričajo tudi tiski z njenimi liki, ki so naprodaj na različnih specializiranih portalih. Ker svojim živalskim likom skoraj vedno nadene oblačila, polna naborkov, čipk, vzorcev in gub, se bo morda nekoč podala tudi v kostumografijo, v bližnji prihodnosti pa iz knjig najverjetneje bolj v e-knjige, ustvarjanje avtorskih aplikacij, animacijo, v fotografijo ... Kot otrok je ogromno brala, ne samo doma, tudi po šoli je sedela v knjižnici ali na oddelku otroške in mladinske literature v Konzorciju. Poglobljala se je tudi v glasbo, ki ji jo je približal oče. Skratka, od nekdaj se ji je v glavi dogajalo vse. Da je tudi izredna ljubiteljica zgodovine in umetnostne zgodovine, še posebej baroka, se odraža tudi v razkošnih kostumih njenih živalskih likov in bogati scenografiji, ki jih obdaja.

⁵⁷ Poleg Hane Stupica so bili to še: Zvonko Čoh, Marjanca Jemec Božič, Ančka Gošnik Godec, Polona Lovšin, Marjan Manček, Jelka Reichman, Alenka Sottler, Marlenka Stupica, Peter Škerl in Ana Zavadlav.

Raje kot umetnica se Hana Stupica predstavlja kot obrtnica. »Babico vsakič zabolijo, ko rečem, da sem obrtnica, kar moraš biti v današnjem času, da lahko preživiš. V sodobnosti je tudi nujno, da imaš v tem poklicu marketinške spretnosti. Ljudje imajo radi stik s človekom, ki mu sledijo kot ustvarjalcu.⁵⁸« Ni torej avtorica, ki bi se pred očmi javnosti skrivala v ateljeju. Svoj ustvarjalni proces deli na spletnih straneh, blogih in družbenih omrežjih. Tako se lahko izdelke z njenimi motivi kupi v spletnih trgovinah Etsy, Society6, Red Bubble, GudSkupu in drugje. Podobe njenih živalic so natisnjene tudi na otroške pulloverčke, lotila pa se je tudi poslikav na krožnike. V svojevrstnem ateljeju za poslikavo in oblikovanje keramike APOK v Ljubljani se je preizkusila tudi s poslikavami krožnikov za prodajo⁵⁹. Poleg slikanja ilustracij se kot otrok digitalne generacije ukvarja še z marsičim. Leta 2017 je za praznični sejem ilustracij v ljubljanski Vodnikovi domačiji med drugim pripravila pakete razglednic, zanimajo jo tudi nalepke in začasni tatui. Iskriva, kot je, se je domislila še ene posebnosti. Ker je njena babica vedno rada pisala voščilnice, je dobila navdih za pripravo seta voščilnic z motivi treh generacij (svojih, maminih in babičnih) in oblikovala tudi logotip, ki ga sestavljajo podpisi vseh treh Stupic. Zaradi absolutnega zavedanja izjemne umetniške dediščine je za ponatis slikanice *Mahajana* (Beletrina, zbirka Otroška in mladinska književnost, 2019) osvežila ilustracije, ki jih je pred skoraj tridesetimi leti naredila njena mama.

Njeno vodilo je, da mora prava umetnost seči dlje. Navdušena nad tem, kaj vse se da narediti na oblikovalskem področju, je ilustracije prenesla tudi na različne izdelke (ovitke za mobilne telefone, beležke, majice, nogavice, podloge za jogo, prevleke za blazine, zavese, steklo, stole, na ribje konzerve in kaviar ...). In se lotila celo poslikave rolk⁶⁰. Nogavice, oblikovane z ilustracijami *Sneguljčice* Marlenke Stupica, so postale pravi hit. Na 13. slovenskem bienalu ilustracije so bile na vinskih steklenicah razstavljene virtuožno izslikane in slogovno skladne humorne ilustracije za nalepke vin – *Zgodbe za vina Fedora (Tetoviranec, Snubec, Šepavec in Lovec)*, za katere so po ljudskih, malce čudaških pripovedih, nastali izvirniki v gvašu v letih 2017/2018, senzacionalno razstavljene ilustracije⁶¹ na vinskih steklenicah pa še plaketo Hinka Smrekarja (2019). Projekt je bil nagrajen tudi v kategoriji Identitete na 9. bienalu Brumen (2019). V kontekstu s temi figurami je nastala tudi ilustracija *Sladica*, ki ji je isto leto prinesla posebno priznanje na 28. Slovenskem oglaševalskem festivalu v Portorožu.

⁵⁸ Hana Stupica: »Ko sem v stiku z maminimi deli, je to tudi čustveni proces«, AirBeletrina, 14. 2. 2020. <http://www.airbeletrina.si/clanek/hana-stupica-ko-sem-v-stiku-z-maminimi-deli-je-to-tudi-custveni-proces>

⁵⁹ Atelje APOK je objavil na *facebooku*: »Hana Stupica je cvet slovenske ilustracije. Močno prepojena z znanjem in poznavanjem zgodovine kulture ter umetnosti, podkrepljena z genialnostjo lastnih prednikov, se že kot mlada ilustratorica povsem brez težav požvižga na zablude konceptualne umetnosti in se neobremenjeno, igrivo ter nadvse domiselno poigrava z lastnimi interpretacijami obstoječih umetniško-kulturnih vsebin ali pa si z neverjetno spretnostjo sama ustvarja svet, kjer kraljujeta subtilna barvna paleta in neoporečna pozornost do najmanjšega detajla. Hana je za mnoge že postala vzor ter s svojim zgodnjim in svežim umetniškim opusom tudi navdih marsikomu.«

⁶⁰ Njen partner Nejc Vašl je dolgoletni rolkar in je pred njunim druženjem izdeloval reciklirane rolke. Zdaj pri projektu sodelujeta pod znamko Massivemassivemassive.

⁶¹ Prav tako atraktivno so bile prikazane na razstavi *Hana Stupica: Ilustracije*, Peterokotni stolp na Ljubljanskem gradu, Ljubljana, 12. 5.–11. 9. 2022 (kustos: Iztok Premrov).

Sicer pa se Hana Stupica pri ilustriranju postopoma spoznava tudi s podobami ljudi. Najbolj jo pritegnejo starejši, katerih obrazi pričajo, da so že marsikaj izkusili. Največji risarski izziv pa ji s svojimi popolnimi potezami pomenijo otroci. Morda tudi zato, ker jih ne želi izumetničiti. Poleg tega otroke vidi kot enakovredne člane družbe, ki jim ni treba olepševati realnosti. In ki pravzaprav uživajo, če prednje kdaj postaviš tudi kaj strašljivega ... Včasih ilustratorica v svojih delih preseneti tudi s kakšnim manj ljubkim stvarom, ki ji sede v zavest ob bolj ali manj primernih trenutkih. Zato s seboj nosi skicirko, v kateri so narisani njeni impulzi, vsakodnevne inspiracije. Pravi ji *skicirka za čudne stvari*. Vedno jo ima s seboj v torbi, jemlje jo tudi na izlete in potovanja. Da ne bi česa zamudila, saj je tako kot njene ilustracije tudi njeno življenje polno drobnih, a presenetljivih podrobnosti, ki se ji kar naprej dogajajo.

Tudi *Schönwerthove pravljice* (Miš, 2017) z nenavadnimi konci, kjer na mesto znanih junakov vstopajo novi, drugačni in vznemirljivi liki, so natančni in pronicljivi ilustratorici Hani Stupica pisani na kožo. Pravljice bavarskega zbiralca ljudskega izročila Franza Xaverja von Schönwertha, ki ga je Jacob Grimm opisal kot svojega edinega možnega naslednika, vabijo k branju, pripovedovanju in domišljijo spodbujajočemu poslušanju nenavadnih zgodb, ki pod površjem skrivajo bogato ljudsko modrost in globoke življenjske resnice ter razkrivajo drugačen pravljичni svet. Prvinski, vznemirljiv in izzivalen. Slovenski prevod⁶², ki velja za enega prvih prevodov te zbirke v svetovnem merilu, je založba Miš v ilustriranje zaupala Hani Stupici, ki se je prevajanja besed v podobe lotila s filigransko natančnostjo in pretanjenim posluhom za barve, ne da bi se odrekla dramatični drugačnosti upodobljenih junakov. Vseh šest celostranskih ilustracij v knjigi, ki je razdeljena na šest razdelkov (*Pravljice o čarovnijah*, *Pravljice o živalih*, *Pravljice o nadnaravnih bitjih*, *Legende*, *Pravljice o norčijah* in *Pravljice o naravi*), ima enotno vizualno zasnovo: vse ilustracije so uokvirjene z enako, nekaj milimetrsko svetlo rjavo obrobo, kar pa ni mišljeno kot omejitvev. Nasprotno. Pri vsaki ilustraciji s premišljenim elementom, ki sili iz roba podobe, ilustratorica poudari odprtost vizualne pripovedi, in celo več. Pri ilustraciji pravljice *Čudežni ptič* krila ptiča silijo čez rob, kletka, v kateri je ujeta ptica, pa je z rinka pripeta prav na ta (v bistvu imaginaren) rob. Strašljivim podobam smrti, hudiča, ujetega ptiča, ki nese zlata jajca, ilustraciji poosebljene brezzobe lisice in prebrisanega zajca v njeni že znani maniri ter grotesknega triglavega zmaja, pa v knjigi presenetljivo sledita celostranski ilustraciji s človeško podobo. Za pravljico *Prevarana čarovnica* naslikano podobo najmlajše kraljične Renhilde, belopolte lepote s strmim pogledom, ki je v rdeči obleki pred zamolklo modrim ozadjem upodobljena kot klasičen zgodovinski portret s simbolom, v račko začaranem princu, razkriva vso svojo ostrino opazovanja človeških značajev in obenem mojstrstvo svoje slikarske tehnike. Zadnja modro rdeča podoba predstavlja že mrtvo, nekoliko sklonjeno Oferlo, župnikovo mater, ki jo je v pravljici *Oferla* prebrisani učitelj postavil ob košaro z zelnjem. Ilustracija pravzaprav govori s precizno upodobljeno draperijo obleke ter za tisti čas in kraj značilno avbo na glavi, ne da bi glavno junakinjo pripovedke videli v obraz. Notranjost knjige, ki jo je Hana Stupica tudi

⁶² Pravljice Franza Xaverja von Schönwertha je zbrala in uredila Erika Eichenseer, v slovenščino prevedla in napisala spremno besedo Tina Štancar, slovensko izdajo na 290 straneh pa uredila in napisala predgovor Zarika Snoj Verbovšek.

oblikovala, dopolnjuje še sedem vinjet, od katerih pri pravlјici *Princ govnač* izstopa čisto majhna, filigransko izslikana podoba govnača in ne prelepega princa, ki se je iz njega spremenil zaradi deklіčine dobrote, kar je za Hano Stupica precej logična odločitev. Izjemna, duhovita in iz zgodovine umetnosti izhajajoča pa je ilustracija za ovitek, ki s simboli in urejenostjo aludira na čas, ki ga opisujejo pravlјice. Celovita podoba knjige kaže, da so ilustratorki blizu veliki nemški renesančni in flamski baročni umetniki, zato »si kompozicijo rada izposodi pri kakšnem od njih, nato pa jo dodela v svoji estetiki«⁶³. Kajti, svet ni pravlјičen, lahko pa je grotesken.

Otroška želja, da bi delala lutke, se ji je uresničila pri lutkovni predstavi *Zajčkova hišica*⁶⁴. Po materi, slikarki in ilustratorki Mariji Luciji Stupica, je podedovala tudi ljubezen do mode in kostumografije. V sodelovanju z lutkovnim gledališčem je oblikovala lutke, kostume in scenografijo, ki jo je celo sama poslikala. Pri tej lutkovni predstavi je ročne lutke oblekla v take kostume, da so njene iz ilustracij oživele lutke zablestele v barviti podobi. Nadela jim je oblačila iz časa po francoski revoluciji, ki so bila po ekscesnem rokokuju in baroku bolj preprosta in lahkotna, manjše pa so bile tudi razlike med oblačili višjega in nižjega razreda. To lepo kaže tudi petnajst v umirjene tone ozadij ujetih dvostranskih ilustracij za slikanico *Zajčkove hišice* (MK, 2021), kjer je dogajanje prikazano kot nazorna ilustracija pripovedi, po drugi strani pa kot imaginacija, ki se razkriva iz raztrganin pergaментno orumenelih slikovnih osnov. Slikanica po besedilu Anje Štefan je pripoved o prijateljstvu, o tem, da je v nesreči največja sreča, če ti kdo priskoči na pomoč. Vsakdo se kdaj znajde v stiski in dobro je, če dobi pomoč, ko mu je težko. S prіsrčno naklonjenostjo gozdne živali pomagajo zajčku, ki mu je nevihta zalila hišico, kar ponazarja že na drugi dvostranski ilustraciji težka modrina »strašne nevihte«, ko je »lilo in lilo«. Pomembna je medsebojna pomoč, a le tistim, ki so do nje upravičeni, zato ne pomagajo lisici, ki jih je hotela z goljufijo izigrati. Na dvanajsti dvostranski ilustraciji je dramatično prikazan odnos glavnih dveh slikaniških junakov: lisičina dominantna drža dame, ki gleda zviška, čeprav naj bi kot sirota prosila za pomoč, in nasproti nje podoba ustrezljivega zajčka, ki se s tačkami pohlevno drži za glavo. Tudi tokrat je za močan vsebinski poudarek značilna dominirajoča modra barva. Domišljjski svet zgodbe učinkovito oblikujejo ilustracije, ki podobno kot besede eksistencialni problem prikažejo zgoščeno in jasno, da otrok spozna njihovo bistvo. Z besedilom kongenialna ilustracija otroka ne le zvabi k branju, temveč z domišljje-nimi podobami soustvarja njegove predstave, mu omogoča vživljanje in sanjarjenje.

Epilog. Hana Stupica se je že s svojo prvo slikanico zapisala v zgodovino slovenske knjižne ilustracije. Ni težko napovedati, da ilustratorko, ki v svojih delih združuje preteklo in sodobno s samosvojo likovno estetiko, čaka uspešna ustvarjalna pot.

⁶³ Ingrid Mager, *Hana Stupica, oblikovalka in ilustratorka: Svet ni pravlјičen, lahko pa je grotesken*, Dnevnik, Ljubljana, 11. 7. 2017 <https://www.dnevnik.si/1042777676>

⁶⁴ Premiera lutkovne predstave *Zajčkova hišica*: 10. maj 2018, Mali oder Lutkovnega gledališča, Ljubljana. Na oder so jo postavile tri uspešne ustvarjalke, poleg nje tudi leta 2022 z nagrado Prešernovega sklada počaščene pisateljice Anje Štefan in režiserke Martine Maurič Lazar.

Dragica Haramija in Janja Batič

SLIKANIŠKE IZDAJE LITERARNIH DEL ELE PEROCI

Ob 100-letnici rojstva mladinske pisateljice Ele Peroci, ki je z nekaterimi svojimi deli postala kanonska avtorica vrtčevskih in osnovnošolskih izobraževalnih programov, s slikaniško produkcijo znanih ilustratorjev in ilustratork njenih kratkoproznih literarnih del pa so bili v slovenski prostor uvedeni nekateri ikonični liki (prim. Muca Copatarica), prostori (prim. Klobučarija) ipd. Z multimodalno analizo so predstavljena tri avtoričina dela, ki so jih ilustrirali različni ilustratorji; primerjalna analiza istih besedil z različnimi ilustracijami kaže na pomembnost celostnega branja slikaniških gradiv.

At the 100th anniversary of the children's literature writer Ela Peroci, a canonical author of kindergarten and elementary school educational programs, a collection of her best fairy tales will be published by Mladinska knjiga. Her short prose literary works bringing illustrations of renowned Slovene illustrators enriched the Slovene literary scene with iconic characters (like Slippery Cat) and places (The Hat Factory). Based on a multimodal analysis, three of the author's works are presented, illustrated by different illustrators, a comparative analysis of the same texts with different illustrations pointing out the importance of integral reading of picture books.

1 Uvod

Stoletnica rojstva pisateljice Ele Peroci je dober povod za razmislek o njenem literarnem ustvarjanju za otroke v predšolskem in zgodnjem šolskem obdobju. Avtoričino delo spoznajo otroci že v vrtcu, zlasti pa v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju OŠ (v nadaljevanju VIO), saj je Ela Peroci navedena med obveznimi avtorji in avtoricami v učnem načrtu Slovenščina (2018: 19).

Ela Peroci je bila rojena 11. februarja 1922 v Rogaški Slatini, umrla je 18. novembra 2001 v Ljubljani, kjer je tudi pokopana. Leta 1942 je zaključila študij na Državnem učiteljskem v Ljubljani, leta 1954 pa diplomirala iz pedagogike na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Bila je učiteljica, urednica pri različnih revijah (*Pionir*, *Ciciban*, *Mladi svet*) in novinarka. Na RTV Slovenija je sodelovala pri mladinskem izobraževalnem programu na radiu in bila od leta 1962 do 1978 (ko se je upokojila) urednica kultne otroške oddaje Radijska šola.

Ela Peroci je bila prejemnica številnih nagrad in priznanj, prepoznavna je bila tudi v mednarodnem prostoru. Najpomembnejše je visoko priznanje IBBY *highly commended authors*, ki ga je avtorica prejela leta 1970 za celoten opus (diploma

za kakovost v okviru podeljevanja Andersenove nagrade).¹ Kar dvakrat je bila prejemnica IBBY častne liste, leta 1958 za knjigo *Majhno kot mezinec* (MK, 1957) in 1966 za knjigo *Za lahko noč* (MK, 1964). V Sloveniji je bila do leta 1997 Levstikova nagrada edina nagrada za področje otroške in mladinske književnosti;² Ela Peroci jo je prejela že kar na začetku pisateljske poti, in sicer leta 1955 za delo *Moj dežnik je lahko balon* in leta 1956 za zbirko *Tisočkratlepa*. Leta 1971 je prejela nagrado Prešernovega sklada za zbirko otroških črtic in pripovedi *Na oni strani srebrne črte* (1970).

Avtorica je pisala raznovrstna besedila, namenjena otrokom, med njimi jih največ sodi med pravljice (npr. *Muca Copatarica*, *Hišica iz kock*), kratke fantastične zgodbe (npr. *Moj dežnik je lahko balon*) in kratke realistične zgodbe (npr. *Stara hiša številka 3*, *Smetana*); v književnosti za odrasle velja omeniti dve pesniški zbirki (*Rišem dan*, 1966, in *Ko živim*, 1975).

Občina Rogaška Slatina je leto 2022 razglasila za leto Ele Peroci.

Slika 1: Plakat Leto Ele Peroci (avtorica celostne podobe je Simona Kmetič)

Vir: Občina Rogaška Slatina.

Bibliografija izdanih del Ele Peroci v slikaniški obliki:

- *Moj dežnik je lahko balon* (1955), ilustriral Leo Koporc, od 1962 dalje ilustrirala Marlenka Stupica
- *Muca Copatarica* (1957), ilustrirala Ančka Gošnik - Godec
- *Kje so stezice?* (1960), ilustrirala Ančka Gošnik - Godec
- *Čebelice* (1966), ilustrirala Marlenka Stupica
- *Klobuček, petelin in roža* (1968), ilustrirala Lidija Osterc
- *Pravljice žive v velikem starem mestu* (1969), ilustrirala Marlenka Stupica
- *Hišica iz kock* (1973), ilustrirala Lidija Osterc
- *Stara hiša št. 3* (1973), ilustrirala Lidija Osterc
- *Lalala* (1975), ilustriral Tomaž Kržišnik
- *Modri zajec* (1975), ilustrirala Ančka Gošnik-Godec
- *Stolp iz voščilnic* (1977) ilustriral Milan Bizovičar
- *Telefon* (1987), ilustrirala Jelka Reichman
- *Nina v čudežni deželi* (1995), ilustrirala Jelka Reichman
- *Fantek in punčka* (1996), ilustrirala Anka Peroci-Luger
- *Amalija in Amalija* (1998), ilustrirala Anka Peroci-Luger

¹ Med letoma 1956 in 1980 se je nagrada imenovala International Hans Christian Andersen awards IBBY honour list; Ela Peroci je ena od treh avtorjev iz ožjega izbora za nagrado, ki jim je bila leta 1970 podeljena diploma (IBBY 1980: 4).

² Šele leta 1997 je bila podeljena prva večernica, nagrada za otroško in mladinsko književnost, ki upošteva celotno izvirno slovensko produkcijo preteklega leta.

Prav ob avtoričini 100-letnici rojstva je izšla zbirka devetih slikanic *Med pravljice* (2022):

- *Moj dežnik je lahko balon*, ilustrirala Marlenka Stupica
- *Muca copatarica*, ilustrirala Ančka Gošnik - Godec
- *Hišica iz kock*, ilustrirala Lidija Osterc
- *Stara hiša št. 3*, ilustrirala Tanja Komadina
- *Nina v čudežni deželi*, ilustrirala Jelka Reichman
- *Smetana*, ilustrirala Maja Kastelic
- *Pravljice žive v velikem starem mestu*, ilustrirala Marlenka Stupica
- *Amalija in Amalija*, ilustrirala Anka Peroci-Luger
- *Očala tete Bajavaje*, ilustriral Peter Škerl

Gre za bogato antologijo, izdano kot slikaniško gradivo z besedili Ele Peroci in ilustracijami osmih slovenskih ilustratorjev. Od tega jih je šest ponatisnjenih (*Moj dežnik je lahko balon*, *Muca copatarica*, *Hišica iz kock*, *Nina v čudežni deželi*, *Pravljice žive v velikem starem mestu*, *Amalija in Amalija*), dve sta ilustrirani na novo (*Stara hiša št. 3* in *Očala tete Bajavaje*), eno delo pa je prvič izdano v slikaniški obliki (*Smetana*).

Vir: Mladinska knjiga 2022.

Že naslov antologije ima lahko vsaj dva pomena: v knjigi so zbrane medene pravljice – torej najslajše, najboljše, najljubše in kar je še takšnih presežnikov; ali pa naslov vabi mlade in odrasle bralce med platnice knjig, med pravljice.

2 Metodologija

V uvodu je z deskriptivno metodo predstavljeno življenje in delo pisateljice Ele Peroci. Pregledana so bila vsa avtoričina dela, ki so izšla v slikaniški obliki. Izmed zgoraj navedenih del so bile izbrane tiste slikanice, ki vsebujejo isto besedilo z različnimi ilustracijami. V korpusu slikaniške produkcije z besedili Ele Peroci so takšne tri slikanice, in sicer *Moj dežnik je lahko balon*, *Stara hiša št. 3* in *Očala tete Bajavaje*.

Na izbranem korpusu je bila opravljena analiza besedil in ilustracij vseh šestih slikanic, nato je bila z metodo komparacije predstavljena interakcija med dvema kodoma sporočanja (jezikovnim in likovnim), ki drug drugemu spreminjata pomen. V sklepnem delu je uporabljena metoda sinteze za predstavitev ugotovitev.

Raziskovalna vprašanja:

- Kakšna je interakcija v proučevanih slikanicah glede na primerjalno analizo?
- Kakšna je razlika ob celostnem branju izbranih slikanic z različnimi ilustracijami glede na književni čas, književni prostor, literarne like in razpoloženje?

3 Analiza izbranih slikanic

Največkrat sta doživeli različne ponatise, zlasti v slikaniških izdajah, dve kratko-prozni besedili Ele Peroci: fantastična zgodba *Moj dežnik je lahko balon* in pravljica *Muca Copatarica*.

Delo Ele Peroci z ilustracijami Ančke Gošnik – Godec *Muca Copatarica* je prvič izšlo leta 1957; v vseh izdajah so iste ilustracije, tako je postala bela muca Copatarica s predpasničkom že kar del kulturne dediščine. Pravljica je grajena na nasprotju pospravljeno/urejeno – razmetano/neurejeno; književni čas v besedilu ni natančno podan, temeljna zgodba je skoncentrirana na en sam dogodek v nekem jutru zgodnje jeseni (kar razberemo iz dvostranske ilustracije, prim. 2022: 34–35), to je odhod otrok v gozd k mucu Copatarici. Otroci, Janezek, Špelca, Tine, Tonka, Jurček in drugi, iz Male vasi namreč ne pospravljajo copat in neko jutro, ko jih ni več ob posteljah, jim mame povedo, da je copate odnesla muca. Bosi in v srajčkah se odpravijo iskat mucin dom, kmalu ga najdejo. Tam je vladal red: Copatarica jih povabi, naj poiščejo svoje copate, ki so bili pokrpani, očedeni in lepo zloženi na policah. Vsi otroci so bili zelo zadovoljni, le najmlajši, Bobek, ni našel svojih copat. Mucu Copatarici se je zasmilil, zato mu jih je vendarle izročila, ko ji je obljubil, da bo bolj pazil nanje. Vsem otrokom je muca Copatarica rekla, da jim bo pozimi zašila nove copatke, če jih bodo pridno pospravljali. Pot otrok nazaj v vas ni opisana, zgodba se zaključi s časovnim preskokom, saj pada prvi sneg, muca Copatarica šiva copate, sklep je retorično vprašanje tretjeosebne pripovedovalca (Peroci 2022: 41): »Kdo ve, ali jih bodo otroci pospravili, ko pojdejo spat?«

V predhodnih raziskavah (Sipe 2008, Haramija in Batič 2013, Batič in Haramija 2015) se je pokazalo, da je za preučevanje multimodalnosti najbolj zanimiv tisti del slikaniških gradiv, ki vsebuje ista besedila z različnimi ilustracijami. Analiza in komparacija takšnih slikanic namreč izrazito pokažeta interakcijo med dvema kodoma sporočanja, ki drug drugemu spreminjata pomen. V korpusu slikaniške produkcije z besedili Ele Peroci so takšne tri slikanice, in sicer *Moj dežnik je lahko balon*, *Stara hiša št. 3* in *Očala tete Bajavaje*. *Moj dežnik je lahko balon* je

prvo avtoričino delo, ki je izšlo v slikaniški obliki; vse tri izbrane slikanice sodijo med kratkoprozna besedila z otrokom kot glavnim literarnim likom. Dogajalni čas je (relativna) sodobnost, dogajalni prostor mesto, pripovedovalec je tretjeosebni, zgradba je v vseh treh pripovedih sintetična.

3.1 Moj dežnik je lahko balon

V kratki fantastični zgodbi *Moj dežnik je lahko balon* nastopata deklici Jelka in Anka (kot je ime pisateljčinima hčerama). Glavni lik je deklica Jelka, ki zaradi prekrška (izgubi novo žogo) s svojim čudežnim dežnikom poleti nad Ljubljano, tam pa, kjer bi moral biti park Tivoli, leži pravljica dežela Klobučarija. V Klobučariji je vse mogoče: namesto rož in dreves rastejo klobuki, ki imajo posebno moč. Vsak klobuk predstavlja določen poklic in tisti, ki si ga nadene, lahko postane, kar želi: kapitan potniške ladje, šofer, pilot, Vsevid, profesor, filmska igralka ... Jelka se po igri poslovi od prijateljev v pravljica deželi in svojim domačim natrga klobuke: domov jim prinese darila, tako kot odrasli običajno prinesejo kakšno pozornost otrokom. Le Jelka ne potrebuje klobuka, ker ima svoj rumeni dežnik, s katerim lahko potuje v fantazijske svetove. Dvodimenzionalnost pripovedi je posebej poudarjena, saj se zgodba na začetku in koncu dogaja v realnem svetu, pri Jelki doma, fantastični del zgodbe pa je omejen na en sam dogodek, na igro v Klobučariji. Tretjeosebni pripovedovalec niza časovno zaporedno zgodbo, ki pojasni vzrok Jelkinega prestopa iz realnega v irealni svet (izguba žoge) in spet nazaj (vrnitev domov).

Slikanica *Moj dežnik je lahko balon* iz leta 1955, ki jo je ilustriral Leo Koporc, na naslovnici prikaže deklico v rdečem oblačilu z dežnikom, na katerega so pritrjeni različni klobuki (gre za ponovitev ene od notranjih ilustracij). Upodabljanje razpleta zgodbe ali rešitve nekega problema je na naslovnicih slikanice pogosto. Sledita dve manjši ilustraciji (na notranji naslovnici in nad kolofonom). Na prvi je upodobljena deklica z dežnikom in klobuki med oblaki, druga prikazuje uvod v zgodbo, in sicer deklico z dežnikom in žogo na trati. Sledi 18 ilustracij: (1) Jelka se igra z žogo, (2) žoga pade v potok, (3) žalostno Jelko kregajo, (4) Jelka se z dežnikom dvigne v višave, (5) Jelka leti nad mestom, (6) Jelki mahajo otroci ob obzidju Ljubljanskega gradu, (7) Jelki mahajo ljudje s terase nebotičnika, (8) Jelka v Klobučariji, (9) Jelka med otroki v Klobučariji, (10) otroci med igro, (11) Jelka in Vsevid, (12) Vsevid najde žogo, (13) Jelka in otroci se igrajo z žogo, (14) Jelka odleti s klobuki (motiv z naslovnice), (15) Jelka se vrne domov s klobuki, (16) Jelkina družina s klobuki, (17) Jelka podari klobuk sestri, (18) Jelka z dežnikom. Interakcijo med besedilom in ilustracijo lahko spremljamo na nivoju oblike in vsebine. Ilustracije so postavljene pod, nad ali ob besedilo. Močne oblikovne povezanosti, ki jo lahko opazimo v sodobnih slikanicah, kjer so običajno besedila vstavljena v barvno enovite dele ilustracije, ni, kar je glede na čas nastanka ilustracij pričakovano. Likovno izrazna sredstva so omejena na črte ter črne in rdeče ploskve. Vsaka ilustracija deluje kot zaključena celota vzorcev, tekstur in zanimivih oblik.

Deklica Jelka je upodobljena v rdeči obleki s črnimi pikami, v laseh ima belo pentljo. Glede na telesna razmerja gre za starejšo deklico. Jelko spremlja dežnik z rdečo črto. Jelkina družina se pojavi na več ilustracijah, pri čemer ilustrator že na začetku upodobi ob družini, ki gleda, kako Jelko nosi balon, tudi sestro Anko. Ilustrator upodobi zelo majhno sestrico, ki vleče za sabo voziček na kolesih. Ob

družini in hiši je upodobljena tudi črna mačka, ki v ilustracijah pogosto simbolizira dom in navezanost na dom. V besedilu se sestra pojavi čisto na koncu, ko ji Jelka podari klobuk. V besedilu beremo (Peroci 1955: brez paginacije): »Jelki je ostal le še en klobuček. Tega je dala majhni deklici, tako majhni, da je doslej niti opazili nismo. Tej deklici je ime Anka in je Jelkina edina in najljubša sestra.«

Književni čas v besedilu ni opredeljen, lahko pa o njem sklepamo iz ilustracij, saj so ljudje upodobljeni večinoma v poletnih oblačilih (kratke majice, hlače, krila in obleke). Na nebu se pojavlja sonce, ki se skriva za oblaki.

Književni prostor je v besedilu večkrat omenjen, in sicer na splošno (na trati, cesta, dvorišče) in določeno (Ljubljanski grad, Tivoli, Klobučarija). Nebotičnik je v besedilu poimenovan na splošno, in sicer (Peroci 1955: brez paginacije): »Stegovali so roke k njej in jo klicali, Jelka pa je obrnila svoj balon proti nebotičniku.« V ilustracijah pa je pričakovano upodobljen ljubljanski Nebotičnik, in sicer se ponovi štirikrat (v šesti ilustraciji v daljavi, terasa nebotičnika v sedmi ilustraciji, v ozadju osme in dvanajste ilustracije).

Ilustracije besedilo osvetlijo tako, da se informacije v besedilu ponovijo in delno tudi dopolnijo (npr. opredelitev letnega časa). Ilustracije poudarjajo prijetno razpoloženje brez posebnih negativnih čustvenih stanj, ki so v besedilu (Peroci 1955: brez paginacije): »Dedek, babica, oče in teta so grozeče dvignili kazalec: »Nič nisi pazila na žogo!« Jelka je prijela svoj šotor za kljuko in si ga poveznila na glavo. Zaprla je oči, da bi ne videla hudih obrazov, ki so gledali iz hiše.« V pripadajoči tretji ilustraciji je dogodek prikazan v milejši različici, samo dedek ima dvignjen kazalec, izrazi in obrazih družine delujejo prej zaskrbljeno kot hudo.

Slikanica *Moj dežnik je lahko balon*, ki jo je 1962 ilustrirala Marlenka Stupica, je bila večkrat ponatisnjena. Slikanica, ki je bila natisnjena leta 1975, je sestavljena iz ilustriranega parabesedila (deklica z rumenim dežnikom na naslovnici, rumen dežnik na notranji naslovnici) in desetih ilustracij: (1) deklica se igra z žogo, družina jo ježno opazuje, (2) Jelka sedi pod rumenim dežnikom, (3) Jelka leti nad strehami mesta, (4) Jelka leti nad Ljubljanskim gradom in Nebotičnikom, (5) Jelka v Klobučariji, (6) trije prizori otroške igre in Vsevid najde žogo, (7) otroci se igrajo z rdečo žogo, (8) Jelka odleti s klobuki, (9) družina z novimi klobuki, (10) Jelka in sestra Anka z novim klobukom.

Slikanica *Moj dežnik je lahko balon* iz zbirke *Med pravljice* (2022) je zasnovana nekoliko drugače, saj je del zbirke in nima svoje naslovnice (na naslovnici zbirke je ponovljena notranja ilustracija iz slikanice *Moj dežnik je lahko balon*, in sicer igra otrok z žogo), prav tako je besedilo razdeljeno nekoliko drugače. Drugače so razporejene tudi ilustracije v začetnih straneh slikanice. Družina Jelke ne opazuje med igro z žogo, ampak kasneje, ko sedi pod dežnikom. Zatem sledita dve ilustraciji, Jelka leti nad Ljubljanskim gradom in Nebotičnikom ter Jelka leti nad strehami hiš. V slikanici iz leta 1975 se Jelka igra z žogo in družina jo ježno opazuje, nato sedi pod dežnikom (v pripadajočem besedilu si šepeta »Moj dežnik je lahko balon«), šele nato se dvigne nad mesto (nad strehe hiš). Naslednja ilustracija prikaže Ljubljanski grad in Nebotičnik. Nato sledi ilustracija Klobučarije. Marlenka Stupica je prehod iz realnega sveta v fantazijski svet prikazala izjemno subtilno z vizualnimi namigi. Grad in Nebotičnik sta del realnega sveta in takšna je tudi upodobitev. V nasprotju z realnim pa ilustratorica na vrhu Nebotičnika upodobi vrtnico, ki raste iz njega, na strehi stavbe ob Nebotičniku so rumene cvetlice v loncu, na Nebotičnik postavi še tri dežnike. Vsi elementi so po velikosti nesorazmerni s stavbami in bralca

pospremi v fantazijski svet Klobučarije. Ta prehod je v zbirki *Med pravljice* (2022) z drugačno razporeditvijo ilustracij prekinjen.

V obeh izvedbah so ilustracije postavljene na belo ozadje pod ali nad besedilo, v nekaterih primerih je besedilo med dvema upodobitvama. Svetle, nežne barvne ploskve, številne podrobnosti (tapete, okna, krošnje dreves, trava, vzorci oblačil) v kombinacijah z belimi ploskvami ustvarjajo posebno mehko in poudarjajo preplet dveh svetov.

Jelka je upodobljena kot mlajša deklica s temnimi lasmi, črnimi očmi in v beli oblekici. V večini upodobitev je s telesom obrnjena naprej v zgodbo (se igra, potuje – poudarjena je akcija). Nazaj, v levo, je obrnjena, ko miži, in v upodobitvi s sestro Anko. Ta je upodobljena v zadnji ilustraciji, je nekoliko manjša od Jelke, ima svetle lase in modro oblekico. Jelkina družina je upodobljena dvakrat, in sicer najprej strogo gledajo skozi okno, na koncu so upodobljeni z novimi klobuki in pripadajočimi oblačili (npr. dedek je upodobljen kot general).

Književni prostor je podan z upodobitvijo Ljubljanskega gradu in Nebotičnika, zelo podrobno in bogato je upodobljena Klobučarija. V večini ilustracij je prostor zelo skopo podan in v ilustracijah vstopijo v ospredje upodobljeni liki, njihove geste, mimika in razpoloženja. V starejših izdajah je pomemben prikaz prehoda iz realnega prostora v fantazijski prostor.

Književni čas bi glede na ilustracije lahko omejili na dogajanje enega dne. Najprej se pojavi samo sonce, na eni od ilustracij sta upodobljena sonce in luna hkrati, nato še dve upodobitvi lune. Luna je na dveh ilustracijah upodobljena v fazi, ko se manjša, in na eni, ko se večja, kot bi ilustratorica želela potrditi, da gre res samo za fantazijo.

Ilustracije zelo občuteno prikazujejo preplet realnega in fantastičnega sveta. V dvostranski ilustraciji Klobučarije ilustratorica ustvari svet, ki je poln barv, vzorcev in neskončnih možnosti. S tem besedilo osvetli in tudi sooblikuje. *Moj dežnik je lahko balon* z ilustracijami Marlenke Stupica je poklon otroštvu, otroški igri in domišljiji.

3.2 Očala tete Bajavaje

V kratki fantastični zgodbi je glavni literarni lik mala Marjetica, ki se najraje igra na vrtu za hišo. Na njem vse 'svobodno raste', je torej precej divji, neukročen, in prav zato tako imeniten, rajski. Ne gre spregledati dekličinega imena, ki nekako logično sodi v tak vrt. Teta Bajavaja, ki je prišla na obisk, je rekla Marjetici (Peroci 2022: 119): »Takega vrta še nisem videla. Tu raste vse tako, kakor samo hoče. Verjemi mi, Marjetica, ta vrt je tak, da bi se v njem že zdavnaj lahko zgodilo nekaj, kar ni bilo in ne bo nikoli res.« Dvom o resničnosti pomeni v besedilu mejo med realnim in fantazijskim svetom. Tetina očala, skozi katera gleda Marjetica, namreč vse v vrtu povečajo in stvari dobijo drugačen namen (npr. hišica stoji na kolesih, ki jih je bila izgubila Marjetica; gumbi postanejo kolesa; veje postanejo streha; pajkova mreža postane zavesa; škatlica postane ogledalo); obratno pa je v škatlici-ogledalu teta Bajavaja zelo majhna. In potem sta hkrati dan in noč, z veliko hitrostjo se zvrstijo vsi letni časi, vse je precej čudno. Nato pa teta Bajavaja vzame Marjetici svoja očala in odide, deklici pa iz fantastičnega sveta ostane le ogrlica iz gumbov.

Vir: Ela Peroci: *Očala tete Bajavaje* 1969 (Osterc) in 2022 (Škerl).

Slikanica *Očala tete Bajavaje* z ilustracijami Lidije Osterc je sestavljena iz ilustriranega parabesedila in notranjih ilustracij. Na naslovnici je ponovljena ena od notranjih ilustracij (teta Bajavaja s soncem in luno), vezni listi so ilustrirani dekorativno, pod kolofonom sta upodobljeni mravlji med rastjem, na notranji naslovnici pa hišica na kolesih, nad katero sta postavljeni zvezda in luna. Sledi osem ilustracij, ki so postavljene čez dve strani zgornjega dela, na zadnjih dveh straneh je besedilo postavljeno tudi v zgornji del na barvno enovito ploskev ilustracije. Zaporedje ilustracije je naslednje: (1) upodobitev vrta s ptico, luno in soncem, (2) Marjetica lovi metulje z mrežo za lovljenje metuljev in prihod tete Bajavaje, (3) Marjetica si nadene očala in opazuje, kako mravlje gradijo hišico, ob deklici stoji teta, (4) upodobitev hišice in dogajanja v njej, (5) upodobitev Marjetice pred hišico in tete Bajavaje s soncem in luno (upodobitev z naslovnice), (6) upodobitev zvezdoslovcev, (7) Marjetica brez očal grabi z grabljami, prične snežiti, (8) Marjetica brez očal sedi na tleh z ogrlico v rokah, vprežene miške vlečejo hišico. Lidija Osterc je ustvarila čaroben svet mehkih podob (upodobitev figur, rastja), ki delujejo lirično in sanjsko.

Upodobitev literarnih likov je zelo stilizirana in skladna z ilustratorkino likovno govorico. Marjetica je glede na telesne značilnosti mlajša deklica v beli bluzi, oblekici in rumenih nogavičkah s črnimi čevlji. Ogrlica iz drobnih rdečih gumbov je v ilustraciji pisana, saj je sestavljena iz gumbov različnih barv in velikosti. Upodobitev tete Bajavaje ne razkriva njene starosti in bralca s svojo brezčasnostjo nemudoma usmeri v fantazijski svet. Iz besedila je razvidno, da ima teta Bajavaja v rokah cekar, iz katerega vzame očala. Cekar na ilustracijah ni prisoten. Zvezdoslovci so upodobljeni kot škratje z belimi bradami in koničastimi pokrivali.

Književni čas je prikazan z luno, soncem in zvezdami ter snežinkami in dežnimi kapljami. Motivi podpirajo fantastičnost zgodbe, kjer je vse prepleteno in se hitro spreminja. Sonce in luna sta v rokah tete Bajavaje, gre za upodobitev, ki nekoliko asociira na biblični motiv stvarjenja sveta.

Književni prostor je v besedilu določen (vrt za hišo) in opisan (naštevaje sadnega drevja, cvetlic itd.). Vrt v ilustracijah je bogat preplet stiliziranega rastja, ki ustvarja svoj likovni svet in deluje kot samostojno likovno delo. Predmetna stvarnost je močno oddaljena od realistične podobe in spominja na abstraktno kompozicijo (npr. hišica na kolesih).

Ilustracije poudarjajo občutenje nekega nenavadnega fantazijskega sveta, polnega neobičajnega rastja, zanimivih cvetov, metuljev in pisanih ptic. Z vidika oblikovnega odnosa med besedilom in ilustracijami lahko opazimo neskladja, ki so pričakovana glede na čas nastanka slikanice (besedilo in pripadajoča ilustracija se mestoma razhajata, saj se besedilo nanaša na ilustracijo, ki sledi na drugi strani). Kontradiktorno interakcijo lahko zaznamo tudi pri vsebinskem odnosu, npr. Marjetica je upodobljena brez očal, preden ji v besedilu padejo očala z nosa. Kontradiktorna ali nezdružljiva interakcija prinaša dvoumno sporočilo, kar je za bralca lahko bolj zahtevno, saj mora vložiti v branje in ogledovanje več miselnega napora, da bi lahko razbral pomen (Nikolajeva 2003). Ilustracije bogato nadgradijo idejo fantastičnega sveta in občutenje postavijo pred pripovedovanje. Ali, kot o ilustracijah Lidije Osterc zapiše Nuša Podgornik (1995: 69): »Upodobljeni lik se je začel metamorfizirati v pomenski znak tako, da se je lik figure, živali in predmeta poenostavil ter »izčistil« do take mere, da je obdržal samo najprimarnejše značilnosti.«

Očala tete Bajavaje je v zbirki slikanic *Med pravljice* ilustriral Peter Škerl. Zgodba je prikazana v devetih ilustracijah. Pred kazalom je dodana še deseta ilustracija, ki prikazuje Marjetico z dežnikom v dežju. Ilustracije so postavljene na belo podlago ob, nad ali pod besedilo, kar oblikovno povezuje vse ilustracije v zbirki *Med pravljice*. Ilustracije Petra Škerla si sledijo v naslednjem zaporedju: 1) deklica Marjetica na vrtu z zalivalko, ptičem in polžem, 2) prihod tete Bajavaje, 3) Marjetica in teta sedita na klopi, 4) Marjetica v vrtu pred hišico, 5) Marjetica se opazuje v ogledalu, 6) Marjetica na stopnicah pred hiško, 7) zvezdoslovca, Marjetica in teta Bajavaja, ki postane del zvezdnega neba, 8) Marjetica in teta sedita na kočiji (hišici), ki jo vlečejo vprežene miši z uhani, 9) odhod tete Bajavaje. Ilustracije, ki so risarsko bogate in hkrati barvite, prinašajo veliko podrobnosti in soustvarjajo zgodbo.

Upodobitev literarnih likov dopolni besedilo, saj liki niso podrobno opisani. Deklica Marjetica ima svetle lase, rumeno majico in rdeče hlače, obuta je v zelene škornje. Nogavice, ki so na vsaki nogi drugačne, in pege na licih, bralca nehoti spomnijo na Piko Nogavičko, najbolj znano deklico s pisanimi nogavicami in pegicami na obrazu iz sveta književnosti za otroke. V besedilu je opisan prihod tete Bajavaje, ki razkriva tudi nekatere njene fizične značilnosti (Peroci 2022: 117): »Prizibala se je kot velika pisana žoga s širokim slamnikom na glavi in s cekarjem v rokah.« Ilustrator je upodobil žensko široke postave in s podbradkom. Na glavi ima velik klobuk s pentljo in cvetico. Oblečena je v svetlo obleko z modrimi rožami (spominjajo na sonca in zvezde). V rokah ima velik cekar. Cekar je upodobljen trikrat in deluje kot živo bitje (postavitev elementov je takšna, da se na cekarju pokaže obraz). V prizoru, ko da teta Bajavaja Marjetici očala, se »usta« (predal na cekarju) raztegnejo v nasmeh. Ilustrator je upodobil dva zvezdoslovca, in sicer prvi s širokim ovratnikom, brki in brado spominja na nemškega astronoma in matematika Johannesa Keplera (1571–1630),³ drugi zvezdoslovec s svojo podobo

³ Podoba Johannesa Keplera (dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Kepler#/media/File:JKepler.jpg, 31. 7. 2022). Še večkrat se kot Keplerjev portret pojavi podoba moškega, ki pa naj ne bi bil Kepler, ampak njegov učitelj Michael Maestlin (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johannes_Kepler_1610.jpg, 31. 7. 2022). Kepler je znan po svojih zakonih o gibanju planetov. »Glasijo se: 1. planeti se gibljejo po eliptičnih krožnicah s Soncem v središču, 2. zveznica planet-Sonce popiše v enakih časih enake ploščine (planet se v bližini perihelija giblje hitreje, v bližini afelija pa počasneje) in 3. količnik kuba planetnih oddaljenosti od Son-

spominja na nizozemskega astronoma, fizika in matematika Christiaana Huygensa (1629–1695)⁴.

O književnem času lahko sklepamo iz ilustracij, in sicer bi glede na bujno rastje in oblačila sklepali o pozno pomladnem ali poletnem času, ko se na nek lep sončen dan začnejo dogajati nenavadne stvari. Sredi dneva se začne nočiti, kar je ilustrator prikazal v sedmi ilustraciji. Teta Bajavaja lebdi na nebu (vidimo samo spodnji del telesa), zgornjega zakriva sonce, okoli sonca so zvezde.

Književni prostor je v besedilu opisan, predvsem vrt in rastje. Ilustrator pa je pozornost namenil tudi hiši ob vrtu, in sicer je prikazal starejšo meščansko hišo z zidano in leseno ograjo. Podrobno je prikazana tudi lesena hišica na kolesih. Predmetna stvarnost v ilustracijah, ki vzbuja zanimanje, je zagotovo cekar, ki je personificiran. Za natančno opazovanje in zbujanje radovednosti je zanimiva tudi oprema zvezdoslovcev (teleskop, ravnilo, knjige, šahovnica). Marjetičina ogrlica je sestavljena iz velikih raznobarnih gumbov (v besedilu so opisani kot drobni rdeči gumbi), kar lahko razumemo tudi kot poklon slikanici *Očala tete Bajavaje* z ilustracijami Lidije Osterc.

Ilustracije Petra Škerla s številnimi podrobnostmi, dinamiko in nepričakovanimi elementi ne poudarjajo v prvi vrsti nekega neoprijemljivega skrivnostnega sveta, ampak željo po odkrivanju in iskanju novih spoznanj. Besedilo bralca poskuša zapeljati v fantastični svet, kjer se marsičesa ne da razložiti, ilustracije pa poudarjajo tisti del človeške narave, ki želi razumeti, kaj se pravzaprav dogaja.

3.3 Stara hiša št. 3

Kratka realistična zgodba je zgrajena s klimaksom, saj se dejanje, kakor je to pogosto v pravljicnem svetu, trikrat ponovi in se hkrati stopnjuje. V neimenovanem mestu so se odrasli namreč odločili, da bodo podrli vse stare hiše in zgradili nove, za podiranje je bila določena tudi hiša v Rumeni ulici. Toda ko so se delavci pripeljali do hiše, ki naj bi bila predvidena za rušenje, so v njej opazili otroke in mačko. Otroci so pred tem hišo naselili, vanjo prinesli drobnarije, s katerimi so izpraznjene prostore okrasili, v cvetlične lončke so posejali rože, uredili vrt pred hišo in s svojo zagnanostjo hišo oživili. Delavci so prišli na rušenje še dvakrat, a hiša je bila vsakič lepša in bolj urejena, zato so na gradbenem oddelku mestnega urada sklenili, da hiše na Rumeni ulici 3 ne bodo podrli. Otroci (seznam 'stanovalcev'),

ca in kvadrata planetnih obhodnih časov je enak za vse planete (harmonični zakon). Z njimi je potrdil, da je Sonce v središču našega osončja.» (<https://old.delo.si/druzba/27-december-2.html>, 31. 7. 2022)

⁴ Podoba Christiaana Huygensa (dostopna na: https://en.wikipedia.org/wiki/Christiaan_Huygens#/media/File:Christiaan_Huygens-painting.jpeg, 31. 7. 2022). »Leta 1655 je Huygens odkril šesti, največji Saturnov satelit Titan. Leta 1656 je odkril Saturnov obroč in med prvimi opazoval tudi meglico v Orionu. Astronomska opazovanja so ga vzpodbudila, da je začel raziskovati na področju natančnih meritev časa. Prvi je uporabil nihalo za uravnavanje hoda ure. V matematiki je najpomembnejše njegovo delo iz verjetnostnega računa. Krajše tovrstno delo, O vzročnosti v igrah s kocko (De ratiociniis in ludo aleae), nastalo na podlagi dopisovanja z de Fermatom in Pascalom, je objavil leta 1657. To je bila prva knjiga, namenjena le teoriji verjetnosti.« (https://sl.wikipedia.org/wiki/Christiaan_Huygens)

mačka, rastline in dim postanejo znaki za dom in domačnost, čeprav to v besedilu ni implicitno omenjeno.

Vir: Ela Peroci: *Stara hiša št. 3* 1973 prva ilustracija (Osterc), 2022 druga in tretja ilustracija (Komadina)

Slikanica *Stara hiša št. 3* z ilustracijami Lidije Osterc (1973) je sestavljena iz ilustriranega parabesedila (naslovnica in notranja naslovnica) in številnih ilustriranih prizorov. Naslovnica je oblikovana tako, da se število 3 nahaja na ilustraciji hiše, na notranji ilustraciji je število 3 prav tako del naslova in hkrati del ilustracije (deklica se drži številke). Ilustracije so stilizirane in igrive (hišice so sestavljene iz različnih barvnih ploskev). Prevladujejo pестre barve. Kot poklon otroštvu in otroški igri lahko razumemo tudi razstavljanje oblik, obrnjeno perspektivo in zvrčanje oblik. Ilustrirani prizori: 1) hiše v mestu s cvetjem in klopmi, 2) otroci v mestu, 3) otroci na stopnišču, 4) otroci v hiši z belo muco, 5) otroci gledajo skozi okno prihod delavcev, 6) otroci urejajo hišo, 7) dragocenosti v hiši, 8) okraševanje hiše in ponoven prihod delavcev, 9) urejanje vrta, 10) seznam imen stanovalcev, 11) otroci pijejo čaj pri mizi in nekaj jih gleda skozi okno, 12) prečrtan napis stara hiša številka 3.

Književni liki v ilustracijah so upodobljeni tako, da njihova oblačila spominjajo na kostume. Oblačila so zelo pisana. Deklice imajo široka krila, dečki so oblečeni v hlače, ki segajo čez kolena, in nogavice. Otroci so v besedilu poimenovani, v ilustracijah se ločijo po oblačilih in barvi las, vendar se oblačila spreminjajo tako, da jih je težko ločiti in kljub številnim podrobnostim na oblačilih delujejo bolj kot kolektivni literarni lik (otroci). V ilustracijah so upodobljeni tudi delavci, ki se med seboj ne razlikujejo. Na več mestih je upodobljena tudi bela mačka.

Književni čas v ilustracijah ni posebej poudarjen (npr. nočni prizori, upodobitve ure, sonce na nebu). Le v eni upodobitvi je videti, kot da sta nad mestom sonce in luna hkrati.

Književni prostor je v besedilu poimenovan, v ilustracijah pa je prikazan zelo stilizirano in izčiščeno na način, da predmetna stvarnost določi prostor (npr. notranjost hiše je podana s štedilnikom na belem ozadju, zunanost z oknom, skozi katerega gledajo otroci).

V ilustracijah se pojavita dva nepričakovana vizualna elementa, ki usmerjata bralca v nadaljevanje branja oz. listanje strani (ang. *pageturners*): kazalec, ki kaže na naslednjo stran, in rdeča puščica (slednja nakazuje tudi pot tovarnjaka). Upodobitev

kazalca in dve upodobitvi tovarnjaka se od ostalih ilustracij razlikujeta tudi po likovnem izrazu (črna črta na belem ozadju). Na enak način pa je upodobljena tudi znamka (oblika namreč zelo spominja na poštno znamko), ki jo je ilustratorica umestila v prizor zbranih dragocenosti v hiši. Na znamki je upodobljen konj, na katerem sedi človek. Prizor je postavljen v dekoriran okvir, na katerem piše ELEFANT in BRIXEN. Ta motiv nima izhodišča v besedilu, a ker ga je ilustratorica umestila med dragocenosti, kot so zlati papirčki, slike iz barvnega časopisa, stari žebliji, košček šolske krede, lahko sklepamo, da je to znamko ilustratorica dodala kot še eno dragocenost.⁵

V slikanici lahko opazimo tudi težnjo po likovni obravnavi tipografije (npr. ilustriran seznam imen, ki so del glavnega besedila).

Ilustracije *Stare hiše št. 3* iz zbirke *Med pravljice* (2022) je naredila Tanja Komadina. Zgodbo spremljamo skozi šest enostranskih ilustracij, in sicer gre za šest upodobitev hiše skozi daljše časovno obdobje: 1) stara hiša s posušenim drevesom, ki jo najdejo otroci, 2) otroci gledajo skozi okna, pred hišo je tovarnjak s tremi delavci, 3) transparentni prikaz hiše (pogled v notranjost, otroci urejajo hišo), 4) otroci v hiši in pred njo ter na ozelenem drevesu, 5) transparentni prikaz hiše, otroci pijejo čaj, 6) otroci skozi okna mahajo delavcem v tovarnjaku.

Literarni liki so v ilustracijah individualizirani, zato jih lahko spremljamo skozi celotno zgodbo (npr. deklica s čopom, deklica z valovitimi lasmi in očali, deček v zeleni majici) na način, da vemo, kdo kaj počne, kaj je komu všeč in kakšen je v odnosu do drugih (npr. pomaga nositi zaboj, naliva čaj). Individualizirani so tudi trije delavci, ki se pojavijo na dveh upodobitvah (brki, brada, postavitev kape na glavi). Upodobljene so tudi bela mačka in ptici, ki v eni od ilustracij dobijo svojo ptičjo hišico.

Književni prostor je prikazan tako, da je v ospredju vedno hiša ter dogajanje ob njej in v njej. Ilustratorica je s transparentnim prikazom – stavbi je odvzeta stena in tako vidimo dogajanje v notranjosti – na preprost, a učinkovit način prikazala zunanji in notranji prostor hkrati.

Književni čas je podan na način simultane sukcesije. Najprej je hiša prazna, pred njo je suho drevo. V vsaki naslednji ilustraciji je hiša bolj polna, barvita, drevo pa zeleni in raste ter preraste hišo. V tretji upodobitvi je na drevesu že ptičja hišica, v tej postavitvi je spremenjen tudi pogled na hišo.

Ilustratorica je črtno risbo obogatila z barvo, ki dopolni besedilo in poudarja razpoloženje. Sivi toni stare hiše, subtilno nakazano nebo, siva mačka ter barviti otroci v prvi ilustraciji ter vedno več barve, rastja, dinamike skozi vsako naslednjo ilustracijo ustvarjajo dinamično zgodbo.

⁵ Portugalski kralj je podaril slona avstrijskemu cesarju. Poslal ga je iz kraja Goa (Indija) z ladjo do Genove. Slon je nato prehodil dolgo pot in se zaradi utrujenosti ustavil v kraju Brixen (Bressanone) v severni Italiji. Ljudje so prihajali od vsepovsod, da bi si ogledali slona. Lastnik prenočišča je prenočišče/hotel preimenoval v Elephant in dal na steno naslikati veliko sliko slona (<https://www.nytimes.com/1983/07/10/travel/the-story-of-the-elephant-hotel.html>, 2. 8. 2022). Upodobitev slona na stavbi starega hotela: https://austria-forum.org/af/Geography/Europe/Italy/Pictures/Seiser_Alm/Brixen_-_Hotel_Elephant_4, 2. 8. 2022

4 Sklep

Svet književnosti Ele Peroci prikazuje sodobnega mestnega otroka, njegovo domišljjsko igro ali prestop v irealne svetove, opozarja pa tudi na otrokove želje, stiske in trpke socialne razmere. V njenih zgodbah so živali pogosto antropomorfizirane, književni prostori so poimenovani, a to niso imena geografskih krajev in pokrajin, temveč fantastičnih lokacij (Klobučarija, Rumena ulica, Marjetičin vrt). Književni čas je običajno zelo kratek, saj se zgodba osredotoča na en sam pomemben dogodek, karakterizacija likov je pogosto polarizirana, pri čemer vedno zmagajo dobri. Privlačnost pravljic, realističnih in fantastičnih kratkih zgodb Ele Peroci je v tem, da mladim bralcem nenehno razkriva, kako zanimiv je svet, le kanček domišljije je treba uporabiti, pa stara hiša postane imenitno igrišče, mestni park je naenkrat Klobučarija in nedelja je lahko že v soboto. Ilustratorji so vsak s svojo likovno govorico soustvarili dela Ele Peroci, ki so izšla v slikaniški obliki, in jih preoblikovali v multimodalna besedila. Slikanice pričemo brati že na naslovnici z ogledovanjem ilustracije in razbiranjem pomenov, kar se nadaljuje na vezne liste (če so ilustrirani) in na notranjo naslovnico. Besedila v zbirki devetih slikanic *Med pravljice* (2022) so ilustrirana, oblikovno skladna (belo ozadje, postavitve ilustracij) skozi celotno zbirko in imajo skupno parabesedilo.

Pripovedna moč ilustracij se razkrije ob razbiranju pomenov iz slikanic, ki imajo identično besedilo in različne ilustracije. Ilustratorjevo interpretiranje in nadgradnja besedila v kakovostnih ilustracijah je podvržena tehničnim zmožnostim, duhu časa in likovni govorici ilustratorja.

V analiziranih ilustracijah se je največ razlik opazilo pri oblikovanju literarnih likov in književnega prostora. Majhne spremembe v telesnih sorazmerjih pomembno vplivajo na to, ali je upodobljeni lik mlajši ali starejši otrok, saj skozi razumljeno starost vrednotimo in ocenjujemo njegova ravnanja, ravnanja okolice itd. Majhne spremembe v gestah upodobljenih likov (npr. žuganje s prstom) lahko nek dogodek omilijo ali ga naredijo bolj dramatičnega, kot bi ga razbrali samo iz besedila. V slikanicah običajno ni podrobnih opisov prostora, zato je prav ilustracija tista, ki lahko bolj podrobno dopolni književni prostor. Izjemen primer za to so ilustracije Marlenke Stupica v slikanici *Moj dežnik je lahko balon* (1975), ki je z vizualnimi namigi ustvarila prehod med realnim in fantastičnim prostorom.

Zagotovo pa ilustracije pomembno vplivajo na prevladujoče razpoloženje v slikanicah, saj ilustratorji s tem, kaj upodobijo (čemu dajo pozornost) in kako oz. na kakšen način upodobijo (likovna tehnika, likovni in kompozicijski elementi ter zorni kot, fokus, geste in simboli), spreminjajo pomen besedila in ustvarjajo bogato vizualno pripoved. Slednja ni le dodatek ali okrasek, ampak nosilec pomenov in običajno prvi stik otroka z likovno umetnostjo.

Viri

Ela Peroci in Leo Koporc, 1955: *Moj dežnik je lahko balon*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 15).

Ela Peroci in Lidija Osterc, 1969: *Očala tete Bajavaje*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Cicibanova knjižnica).

Ela Peroci in Lidija Osterc, 1973: *Stara hiša št. 3*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice).

Ela Peroci in Marlenka Stupica, 2075: *Moj dežnik je lahko balon*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata slikanica).

Ela Peroci in Marlenka Stupica, 2022: *Moj dežnik je lahko balon. Med pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 6–25.

Ela Peroci in Tanja Komadina, 2022: *Stara hiša št. 3. Med pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 56–67.

Ela Peroci in Peter Škerl, 2022: *Očala tete Bajavaje. Med pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 115 – 128.

Literatura

Batič, J., & Haramija, D., 2015: The importance of visual reading for the interpretation of a literary text. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 5(4), 31–50.

Haramija, D. & Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

IBBY, 1980: *International Hans Christian Andersen awards IBBY honour list*. Dostopno na

https://www.ibby.org/subnavigation/archives/flipbook?tx_archive_archivelist%5Baction%5D=show&tx_archive_archivelist%5Bcontroller%5D=Publication&tx_archive_archivelist%5Bpublication%5D=299&cHash=23afea66cc0ac5b4df21e93e41f7ddd6

Nikolajeva, M., 2003: Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. *Otrok in knjiga* 58. 5–26

Podgornik, N., 1995: Ilustracije Lidije Osterc. *Otrok in knjiga*, letnik 22, številka 39/40, str. 68–78.

Sipe, Lawrence R., 2008: *Learning From Illustrations in Picturebooks*. V: Nancy Frey (ur.), Douglas Fisher (ur.): *Teaching visual literacy: using comic books, graphic novels, anime, cartoons, and more to develop comprehension and thinking skills*. Thousand Oaks: Corwin Press. 131–148.

Sandra Jenko

IZ PLATNIC NA ODER: UPRIZORITVE SLIKANIC ELE PEROCI

V prispevku so obravnavane profesionalne uprizoritve slikanic Ele Peroci. Večina uprizoritev ni povsem sledila literarni predlogi, temveč so jo ustvarjalci vzeli predvsem kot navdih. Na izvirne zgodbe so se sicer vsi naslonili, vendar zlasti pri vizualni podobi niso kopirali knjižne ilustracije. Iskali so svoj umetniški izraz izbranih elementov narativnega in vizualnega. Predstave so zaznamovale predvsem otroška igra in igrivost, prehajanje med svetovi, domiselna vizualna podoba in (v živo izvedena) glasba. Ogled teh predstav je lahko medgeneracijsko povezujoč dogodek, ki v kakovostni umetniški izvedbi nosi še danes aktualno sporočilnost.

The article deals with the professional stagings of the Ela Peroci's picture books. Most of the stagings were not completely faithful to literary basis, which as a rule was rather taken as a source of inspiration. All the directors drew on the original stories, however the visual image they created did not copy the book illustrations. They searched for their own artistic expression of the selected elements of the narrative and the visual. The performances were especially marked by children's play and playfulness, by transitions between worlds, as well as by an ingenious visual image and live music. A viewing of these plays can be an intergenerationally linking event, a performance of high artistic value bringing a message, relevant even for the contemporary time.

Priljubljene pravljice slovenske pisateljice in pedagoginje Ele Peroci sodijo med klasiko slovenske mladinske literature. Že veliko desetletij se otroci srečujejo z njimi doma, v vrtcu in šoli, posledično predstavljajo njene zgodbe tudi pomembno medgeneracijsko vez, saj jih prvotni bralci zdaj berejo že svojim vnukom. In v vseh teh letih njena dela niso izgubila pripovedne moči, nežnosti, čarobnosti in aktualnosti. Ela Peroci je s svojimi pravljicami navdihnili številne umetnike, ne le ilustratorje, ki so njenim zgodbam podarili vizualno podobo. Njena dela so doživela tudi številne adaptacije v obliki radijskih, televizijskih in gledaliških iger.

V prispevku bom pod drobnogled vzela izbrane profesionalne uprizoritve slikanic Ele Peroci. Glede na priljubljenost Perocijinih pravljic bi bilo pričakovati, da bi na področju gledališkega ustvarjanja za otroke naletela na veliko večje število profesionalnih produkcij njenih del. Vendar je število uprizoritev v slovenskem prostoru dejansko precej pregledno in je svojo največjo gostoto doseglo v minulih dvajsetih letih, po avtoričini smrti, še zlasti ob posebnih jubilejih (na primer

obletnicah knjig). Njena dela že sama po sebi pozivajo k odrski izvedbi, kar potrjuje tudi izjava Lutkovnega gledališča Ljubljana ob premieri uprizoritve *Moj dežnik je lahko balon* iz leta 2013, kajti že

sam naslov pravlјice skriva definicijo gledališča objekta, ki za marsikoga pomeni prvi korak v svet lutkarstva, predmeti, ki oživljajo, junaki, ki letajo po zraku, dežela, v kateri rastejo klobuki in se uresničujejo želje, vse to pa zmore v vsej svoji živi čarobnosti najboljše prikazati prav lutkovni medij. (Lutkovno gledališče Ljubljana 2013)

Sama bi šla še korak dlje in trditev razširila na celoten gledališki medij, ki je prostor domišljije, kjer se lahko vse zgodi in vse oživi ter se prepletata realni in domišljjski svet, kot v Perocijinih zgodbah. Njene pravlјice »otrokom pripovedujejo, da je v domišljji vse mogoče. Središče je vedno otrok in njegovo doživljanje sveta« (Hanuš 1998: 15). Izhodišče zgodb je torej realen svet otrok, ki jih njihova otroška igra odnese v svet domišljije – podobno torej, kot nas predstava skozi igro umetnikov popelje iz realnega gledališkega dogodka v namišljeno realnost odrske pripovedi. Ta vzporednica med Perocijinimi pravlјicami in gledališkim medijem je samo en vidik, zakaj so njena dela tako primerna za uprizarjanje. Še močnejši se mi zdi argument, da se Ela Peroci v svojih zgodbah posveča vsakodnevnim problemom in stiskam otrok, zlasti v odnosu s svetom odraslih. Tudi današnji otroci se zlahka prepoznajo v njenih likih, zato je brezčasnost njenih pravlјic odlično izhodišče za adaptacije v druge medije – tudi v gledališkega.

Uprizarjanje slikanic je zelo priljubljeno, med drugim tudi zato, ker nimamo prav veliko dramskih predlog za mlajše gledalce. Zato posegajo gledališča pri uprizoritvah za otroke velikokrat po ne-dramskih predlogah, na primer pravlјicah, basnih in slikanicah. Še zlasti za slikanice lahko trdimo, da predstavljajo pravi magnet za publiko, vzbudijo zanimanje, ker so zelo priljubljene pri malih in velikih bralcih, zgodbe in ilustracije pa so vsem dobro poznane. In prav tukaj se skriva tudi izziv za ustvarjalce, ki želijo prenesti slikanico na oder. Gledalci bodo na predstavo prišli s predznanjem in pričakovanji. Pred očmi imajo določeno vizualno podobo, ki so si jo ustvarili ob branju slikanice. Zato je uprizarjanje slikanic lahko tudi precej zahtevno in rizično.

Slikanice so posebna oblika knjige, ki združujejo besedilo in ilustracijo v enovito celoto; slikanica ima torej tri pomembne sestavine: besedilo, ilustracije in vsebinsko-oblikovni odnos med besedilom in ilustracijo. Ta odnos imenujemo interakcija, kajti besedilo vpliva na razbiranje pomena ilustracij in obratno, ilustracija spreminja ali dopolnjuje pomen besedila (Haramija in Batič 2013: 23).

Slikanica združuje torej različni umetniški izrazili ter interakcijo med njima, podobno kot pri uprizoritvenih umetnostih, kjer se v celoto povezuje še več izraznih sredstev. Interakcija pa v gledališču nastane v živo z odnosom s publiko, ki med ogledom predstave bere gledališki jezik. Ustvarjalci, ki izhajajo iz slikanice, ne preoblikujejo le proznega besedila v dramsko, temveč morajo značilnosti slikanice v naracijah in ilustracijah prenesti na specifičen sistem gledaliških znakov. Govorimo torej o adaptaciji celotnega umetniškega izdelka iz enega medija v drugi medij, kjer se zgodba na novo ustvarja, pri čemer lahko ustvarjalci slikanici zvesto sledijo ali pa jo uporabijo zgolj za izhodišče. Za slikanice je značilno, da imajo že v osnovi manj besedila in dogajanja ter so krajšega obsega, zato zahtevajo od ustvarjalcev uprizoritve toliko več kreativne iznajdljivosti pri postavitvi uprizoritvenega

koncepta. (Sterle 2019: 43) Da dosežemo ustrezno dolžino in dinamiko odrske postavitve slikanice, ni potrebno imeti več besedila oziroma več dialogov, ker je tako narativno besedilo kot ilustracije umetniško mogoče izraziti tudi skozi glasbo, zvok, gib, scenografijo, svetlobo ... Za estetsko privlačno in zaokroženo celoto, ki uokviri in podpre izvirno zgodbo, je ključno, da so izrazna sredstva skrbno izbrana in smiselno uporabljena. Vsekakor pa je v uprizoritvenem procesu pomembno spoštljivo ravnanje z literarnim delom, ki ima kot slikanica morda že kultni status.

Kot sem že omenila, prihajajo gledalci na uprizoritve slikanic večinoma z določenimi pričakovanji, vendar to še zdaleč ne pomeni, da si želijo na odru ogledati kopijo ilustriranega knjižnega dela. Praviloma publiki že zadošča, da prepozna določene trenutke ali elemente iz knjige, da ustvarjalci ustrezno karakterizirajo like in zajamejo bistvo zgodbe ter da ima ob ogledu predstave podobne asociacije in občutke kot ob branju knjige. Drugačna vizualno-estetska izvedba torej ne vodi nujno do razočaranja pri gledalcih, temveč jim ponudi novo interpretacijo in drugačno perspektivo. Ustvarjalci se nenehno gibljejo v prepletu literarnemu delu zveste adaptacije in odrsko specifične interpretacije. Poleg klasičnih dramskih, lutkovnih, plesnih in glasbenih uprizoritev so slikanice lahko tudi navdih za raziskovanje novih uprizoritvenih formatov.

V letu 2013 je v starejši mestni vili v Ljubljani zaživel poseben gledališki projekt pod naslovom *Stara hiša št. 3*, ki ga je ustvaril umetniški kolektiv Hiše otrok in umetnosti (zasnova in režija: Irena Rajh Kunaver; scenarij: Jelena Sitar; likovna podoba: Igor Cvetko, Vesna Gabaj, Anja Gruden, Iztok Hrga, Ivana Petan, Petra Petan). Navdih – tako vsebinski kot oblikovni – so ustvarjalci črpali iz različnih pravljič Ele Peroci, ki so jih povezali v izkustveni labirint umetnosti. Nova uprizoritvena forma je bila hkrati predstava, razstava in učna pot ter je obiskovalce vabila k skupnemu igranju, prevzemanju vlog in raziskovanju svetov iz različnih pravljič Ele Peroci. Povezovali so jih »miniturni gledališki dogodki« (Valenčič 2014), ki so jih otroci soustvarjali ter umetnost spoznavali skozi lastno izkušnjo. Interaktivno gledališko popotovanje se je začelo pred staro omaro, skozi katero so obiskovalci vstopili na prizorišče. *Stara hiša št. 3* je bil zahteven umetniški projekt s poglobljenim pedagoškim konceptom in vizualno pestro podobo, kajti vsako zgodbo je likovno oblikoval drug scenograf. Kot v pravljič *Stara hiša številka 3* so imeli kuhinjo opremljeno s pohištvo iz različnih kartonastih škatel, v Klobučariji so si otroci nadeli edinstvene, pisane klobuke, v modro svetlobo odeta podoba Ljubljane pa je bila izdelana z drevesi iz časopisnega papirja in drugimi elementi iz žice.

Ta gledališki eksperiment ni bila prva uprizoritev pravljičnih slikanic Ele Peroci, ki so jo pripravili ustvarjalci Hiše otrok in umetnosti. Že v devetdesetih letih smo si lahko v produkciji lutkovnega gledališča FRU-FRU ogledali *Muco Copatarico* (1995), lutkovno pravljičico z glasbo v živo, ki jo še danes igrajo, ter interaktivno lutkovno predstavo *Moj dežnik je lahko balon* (1996).

Slednja je bila prva objavljena slikanica (1955) Ele Peroci, ki je svojo uprizoritev doživela tudi v Gledališču Glej, premierno 8. decembra 2002, malo več kot eno leto po smrti priljubljene avtorice. Pravljičico *Moj dežnik je lahko balon* je za oder priredila, režirala in odigrala Ajda Rooss Remeta, vizualno podobo je prispevala Špela Trobec Jovanovič, besedila pesmi pa so bile delo Andreja Rozmana Roze. Uprizoritev je iznajdljivo prepletala igro žive igralk (deklince Jelke) in ročne lutke (njene najljubše igrače) ter izkoristila domišljjsko igrivi svet Perocijine pravljičice za igro v igri. Dogajalni prostor tudi ni več Ljubljana, kar »problematico starševske

malobrižnosti geografsko le posploši« (Jesenko 2002) in potencira njeno veljavo. Vsekakor so mladi gledalci potrebovali veliko domišljije, saj so se ustvarjalci precej oddaljili od slikanice.

V nasprotju s to gledališko miniaturo je bila uprizoritev Lutkovnega gledališča Ljubljana iz leta 2013 bolj klasično, a zelo domiselno zasnovana ter se je tudi nekoliko bolj naslanjala na pravljичno predlogo. A »prav spopad s kulturnima besedilom in likovno podobo pa je bil najtrši oreh, ki so ga morali streti ustvarjalci nove lutkovne predstave *Moj dežnik je lahko balon*« (Bojc 2013). Ustvarjalci so se morali najprej otresti zasidrane podobe pravljice, da so se ji lahko na svoj način ponovno približali. Četudi vizualna podoba uprizoritve ni sledila izvirnim ilustracijam slikanice, je lahko gledalec v predstavi prepoznal določene elemente, kot na primer značilen rumeni dežnik in staro belo okno. Kot je povedala režiserka uprizoritve Jelena Sitar Cvetko, je bilo prav okno »osnovna ideja in je hkrati tako rekoč glavna 'lutka'« (Bojc 2013). Sicer precej zahtevno animacijo okna ter s spreminjanjem njegovega položaja se enkrat prikazuje uokvirjen, utesnjen, omejen in sivi svet odraslih, drugič pa odprt, barvit, prostoren svet domišljije in igre. S simboliko okna odpre Jelka v zgodbi tudi odraslim oči za domišljijjski svet otrok. Pomemben element uprizoritve je bila glasba, ki jo v živo izvajajo animatorji lutk. Avtor glasbe mag. Igor Cvetko je črpal svoj navdih iz štirih glavnih motivov zgodbe (potovanje, Ljubljana, Klobučarija, potok) ter jih zvočno upodobil. Likovna podoba lutkovne predstave je nastala na osnovi ilustracij Svjetlana Junakovića, v tesnem sodelovanju z režiserko Jeleno Sitar Cvetko in scenografko Darko Erdelji. Za igralce oziroma animatorje, ki v primeru te uprizoritve niso bili zakriti, je bil to precej specifičen in zahteven projekt, saj je vsak izmed njih prehajal med različnimi vlogami in nalogami (animacija lutke, animacija okna, izvajanje glasbe...). Pravzaprav so lutke delovale kot igrače, s katerimi so se med predstavo poigrali, kot je opisal igralec Miha Arh. (Bojc 2013) Ta igrivi uprizoritveni pristop je bil čisto v duhu Perocijine pravljice.

Čudežni in domišljijjski svet gledališke umetnosti je večkrat osvojila tudi *Muca Copatarica*, ki je kot slikanica prvič izšla v letu 1957. Okoli njenega »abrahama« pa so nastale tri povsem različne uprizoritve. Plesni teater Ljubljana je 7. septembra 2006 vabil na premiero plesno-gledališke predstave. Kot ugotavlja režiserka Petra Pikalo, so bile odrske postavitve *Muce Copatarice* kljub njeni priljubljenosti v Sloveniji redke. »Sama zgodba, pravi, ponuja zelo veliko ustvarjalne svobode, zato so si jo pri nastajanju predstave tudi privoščili.« (Muca Copatarica spet na delu, 2006)

Naslednjo premiero je *Muca Copatarica* doživela 21. februarja 2008 v dramski uprizoritvi Prešernovega gledališča Kranj, ki jo je režirala Katja Pegan in ki je po tolikih letih še zmeraj na sporedu gledališča. Dramatizacijo pravljice je pripravila Desa Muck, ki se je »ekonomično in pregledno« (Bogataj 2008) držala izvirne zgodbe in jo dopolnila s pevskimi nastopi igralcev. Posledično uprizoritev spominja že bolj na muzikal. Kot ugotavlja kritik Matej Bogataj, so se ustvarjalci uprizoritve lotili z veliko prizadevnostjo in profesionalnostjo. Za nekatere je bilo zagotovo »simpatično presenečenje, da so v vlogah neredoljubnih mulcev namesto otrok zaigrali kar profesionalci domačega gledališkega ansambla« (Kavčič 2008). Njihovo delo so ocenjevali zelo pozitivno, ker so se prepričljivo prelevili v otroške like. K uspešni karakterizaciji je poleg njihove igrivosti in razposajenosti pripomogla predvsem komika. Na področju vizualne podobe je izstopala scenografija. Uporabljali so namreč premične in vrtljive kulise, pod katere se je podpisal scenograf Damijan Cavazza, kar je predstavi dalo še dodatno razgibanost

in igrivost. Kranjska uprizoritev je nastala v sodelovanju z Mladinsko knjigo in se je kot poklon avtorici Eli Peroci želela čim bolj približati knjižnemu originalu tako v besedilu kot v likovni izvedbi, ki spominja na legendarne ilustracije Ančke Gošnik Godec (Gedrih 2008).

Le en dan kasneje, 22. februarja 2008, pa je *Muca Copatarica* premierno stopila na oder Gledališča Glej v lutkovni izvedbi Gledališča Labirint in v produkciji Društva likovnih ustvarjalcev. Zasnovala, režirala, dramatizirala in odigrala sta jo Saša Jovanović in Tina Oman. Za razliko od Kranjske muce se ustvarjalci niso toliko naslonili na izvirno literarno delo, temveč so v središče postavili podzgodbo, katere sporočilo se skriva med vrsticami pravljice. »Režiserja Jovanovića je najbolj zanimalo vprašanje, zakaj otroci za seboj niso pospravljali copat, in ugotovil je, da ne zaradi neredoljubnosti, ampak zato, ker so otroci z njimi obmetavali Bobka« (Sajovic 2008). Uprizoritev, ki je bila bolj abstraktnega značaja z lutkami Urške Cigler in glasbo Accordion Tribe, je torej tematizirala nestrpnost skozi otroške oči ter kritiko zasmehovanja in zatiranja drugačnosti malega Bobka. Gledališki kritik Primož Jesenko jo je poimenoval »Copatarica brez žuganja«, saj je v Jovanovićevo Muci »bolj kot redoljubnost v ospredju odgovornost za to, kar je prav in kar ni, vse to umaknjeno od vsakršnega moralističnega kazalca« (Jesenko 2008). Na koncu predstave otroci sami med seboj, brez vtikanja odraslih, razrešijo nesoglasje.

Zadnji vsebinski sklop prispevka pa je namenjen najstarejši tukaj obravnavani uprizoritvi ter najnovejši produkciji Perocijine pravljice. Lutkovno gledališče Ljubljana je 20. septembra 2003 premierno uprizorilo sodobno priredbo, ki je pod naslovom *Hišica iz kock* skrivala teme iz desetih pravljic Ele Peroci. Režiser in dramaturg Edi Majaron je umetniški mozaik zgodbic konceptualno umestil v učno uro glasbene vzgoje, kjer prijazna učiteljica s priljubljenimi pesmicami Mire Voglar in Janeza Bitenca »nevsiljivo pritegne v igro bolj in manj znane protagoniste (večinoma v podobah namiznih, od zadaj vodenih lutk) ter jih poveže v dramski zaplet.« (Pezdir 2003) Različne vrste lutk (Smasek 2003) so bile na začetku predstave vidno in gledalcem na otip dosegljivo nameščene na policah, od koder so jih animatorji tekom predstave vključili v igrane prizore. Lahkotnost in igrivost je zaokrožilo oblikovanje odrskega prostora s prosojno tkanino, na kateri so zasijale projekcije ozadij, inspirirane s slikami Metke Krašovec.

Prav neagresivnost, prijaznost, nežnost, lepota in toplina pa so bistvo in vzdušje uprizoritve, tisti »dotik«, ki nadgrajuje vsebino, in podarja občutljivemu gledalcu nekaj trajnega. To bistvo so enakovredno soustvarili režijski koncept, likovna podoba (Agata Freyer), glasba in igra. (Zoran 2003)

Uprizoritev je nedvomno združevala nostalgijo z nevsiljivo sodobnostjo. Kakor je Ela Peroci v svoje pravljice vključevala otroško igro, so jo ustvarjalci ohranili tudi v tej uprizoritvi, med drugim s konceptom otrokom dostopnih realnih polic, na katerih lutke sedijo kot igrače, s katerimi se animatorji v svetu domišljije poigrajo.

Tudi najnovejša uprizoritev Perocijine pravljice *Hišica iz kock* v režiji Irene Rajh, ki je imela premiero 10. decembra 2021 v Hiši otrok in umetnosti, je igrivo zasnovana in se poslužuje zlasti motiva kock ter vseh možnosti, ki jih kot scenski in animacijski element ponujajo: v njihovi notranjosti se skrivajo lutke in rekviziti, na nekaterih je v otroški pisavi napisano besedilo, služijo tudi kot površina za projekcije in nenazadnje se iz kock različnih barv in velikosti oblikuje tudi dinamična scenografija, v kateri igralka kocke animira in jih sestavlja v različne oblike.

Avtorica likovne podobe uprizoritve, ki jo zaznamujejo predvsem geometrijski liki, je Špela Trobec. Zgodba v osnovi sicer sledi knjižnemu izvirniku, vendar dogajanje prestavi v otroško sobo, kjer se želi mlajša sestra Jelka igrati, medtem ko starejša sestra vadi violino, kar hkrati predstavlja živo glasbeno spremljavo predstave. Uprizoritev, ki je v Hiši otrok in umetnosti še na ogled, »preplete lutkovne, gibalne in glasbene elemente ter video animacijo v vizualno in dogajalno živahno okolje, ki nastopa tudi kot intimni prostor doživljanja, zaznamovan z hudomušnostjo dveh sester in nezaustavljivo otroško radovednostjo.« (Arhar 2021)

Prav radovednost, kako bodo znano slikanico uprizorili, velikokrat pripelje obiskovalce v gledališče. Kot smo lahko ugotovili, so obravnavane profesionalne uprizoritve pravljič Ele Peroci zaznamovale predvsem otroška igra in igrivost, prehajanje med svetovi, domiselna vizualna podoba in (v živo izvedena) glasba. Večina uprizoritev ni povsem sledilo literarni predlogi, temveč so jo ustvarjalci vzeli predvsem kot navdih. Na izvirne zgodbe so se sicer vsi naslonili, vendar zlasti pri vizualni podobi niso kopirali knjižne ilustracije. Iskali so svoj umetniški izraz izbranih elementov narativnega in vizualnega. V številnih gledaliških kritikah se je izpostavljalo dejstvo, da si današnje predstave ogledujejo vnuki prvih bralcev. Ogled predstav po pravljičah Ele Peroci je lahko zares medgeneracijski, povezujoč dogodek, ki v kakovostni umetniški izvedbi nosi še danes aktualno sporočilnost, ki se nas lahko dotakne.

Literatura

Barbara Hanuš 1998: Prisedimo k mizi Ele Peroci: pravljičice iz našega otroštva. *Delo*, 40/77. 15.

Darja Valenčič 2014: Skozi staro omaro v gledališki eksperiment. *Dnevnik*, 30. 1. 2014. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042621402> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Dragica Haramija, Janja Batič, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

Igor Kavčič 2008: Stari copatki so lepi in novi. *Gorenjski glas*. 27. 2. 2008. Dostopno na: <https://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20080227/C/302279991/stari-copatki-so-lepi-in-novi> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Kaja Sajovic 2008: Ob jubileju kar dve Muci Copatarici. *MMC RTV SLO*, 21. 2. 2008. Dostopno na: <https://www.rtvsllo.si/kultura/oder/ob-jubileju-kar-dve-muci-copatarici/154181> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Lutkovno gledališče Ljubljana 2013: *Moj dežnik je lahko balon*. Dostopno na: <http://veza.sigledal.org/uprizoritev/moj-deznik-je-lahko-balon-1> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Maša Gedrih 2008: Muca z nenavadnim poslanstvom. *Dnevnik*. 23. 2. 2008. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/300731> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Matej Bogataj 2008: Mačja gozdna vila. *Delo*, 50/46. 13.

Mojca Jan Zoran 2003: Zastrta nežnost. *Dnevnik*, 53, 25. 9. 2003. 18.

Muca Copatarica spet na delu. *Dnevnik*, 6. 9. 2006. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/199016> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Nika Arhar 2021: Hišica iz kock – Mnenje strokovne komisije. Zlata paličica. Dostopno na: <https://www.zlatapalicica.si/predstava/hisica-iz-kock/> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Primož Jesenko 2002: Bistvena je domišljija. *Delo*, 44/287. 7.

Primož Jesenko 2008: Copatarica brez žuganja: lutkovna uprizoritev. *Delo*, 50/56. 17.

Sara Sterle, 2019: *Tabuizirane teme v lutkovnih predstavah za najmlajše*. Magistrsko delo. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=110911>.

Saša Bojc 2013: Oder LGL – priljubljena pravljica Ele Peroci Jelkin dežnik. *Delo*, 28. 11. 2013. Dostopno na: <https://old.delo.si/prosti-cas/kult/oder-lgl-priljubljena-pravljica-ele-peroci-jelkin-deznik.html> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Slavko Pezdir 2008: Oživljena slikanica: lutkovna uprizoritev. *Delo*, 50/72. 25.

Slavko Pezdir 2008: S površine v globino. *Delo*, 50/221. 13.

STA 2002: V Gleju Moj dežnik je lahko balon. *Dnevnik*, 6. 12. 2002. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/38194/kultura/splosno/38194> (zadnji obisk: 4. 6. 2022).

Stara hiša št. 3. Gledališki list. Ljubljana: Hiša otrok in umetnosti, 2013.

Uroš Smasek 2003: Pristrčno in nevsiljivo sodobno. Večer, 23. 9. 2003. citirano po: Jelena Šitar idr. (ur), 2008: *Po Stopinjah Lesene Talije: Lutkovno Gledališče Ljubljana: 60 Let*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana. 568.

Klemen Markovčič

HUMANIZEM RADIJSKEGA USTVARJANJA ELE PEROCI

Članek se podrobneje posveča predvsem radiofonskim uprizoritvam leposlovja Ele Peroci in nizom oddaj, ki jih je Peroci (so)ustvarjala v različnih formalnih vlogah na nekdanjem Radiu Ljubljana, kjer je bila v obdobju 1962–1978 zaposlena v Uredništvu otroških in mladinskih oddaj. Ela Peroci nam je v sklepnem delu svoje poklicne poti zapustila neverjetno dediščino, hkrati pa s svojimi kolegi nakazala pot skrbnega in sistemsko urejenega razvoja slušne pismenosti in slušnega opismenjevanja otrok in mladih odraslih.

The article mostly focuses in detail on the radio plays, based on Ela Peroci's stories, as well as on the series of programmes Ela Peroci (co)created in different formal roles in the former Radio Ljubljana, where she worked in the Children's Department from 1962 to 1978. Ela Peroci bequeathed an incredibly rich heritage in the final part of her professional career, while also having paved a way to a diligent and systematically regulated enhancement of auditory literacy of children and young adults.

Digitalni arhiv RTV Slovenija (v nadaljevanju Mediateka) pod iskalnim nizom Ela Peroci v zvočnem segmentu sicer ponudi 357 zadetkov. Vendar pa se bom v tem članku podrobneje posvetil predvsem radiofonskim uprizoritvam njenega leposlovja in nizom oddaj, ki jih je Peroci (so)ustvarjala v različnih formalnih vlogah. Na tedanjem Radiu Ljubljana, danes je to Radio Slovenija (v nadaljevanju Radio), je bila namreč od leta 1962 do upokojitve 1978 zaposlena v Uredništvu otroških in mladinskih oddaj. Bila je urednica oddaje *Radijska šola*¹, vendar pa preseneča pogled tudi na preostalo, izrazito razgibano avtorsko in redakcijsko delo za otroke in mlade odrasle v radijskem obdobju njene poklicne poti. Ker radijsko ustvarjanje Peroci še ni bilo podrobneje pregledano, še manj presoјano, je tokratni članek predvsem oris in izhodišče za morda temeljitejšo raziskavo, ki bi si jo omenjeno delo prav gotovo zaslužilo. Potrebneje se v tem članku posvečam petim oddajam – trem, ki so, žal, ugasnile že pred desetletji, a so bile nadvse pomembne z izobraževalno-vzgojnega

¹ Oddaja je bila predvajana na programu Radia med letoma 1952 in 1989, ko se je poslovila iz radijskega etra. Namenjena je bila nižji, srednji in visoki stopnji. Na programu je bila dvakrat tedensko dopoldan in popoldan, kar je učencem omogočalo turnusno poslušanje v šoli ali doma.

vidika (*Radijska šola*, *Nenavadni pogovori*², *Počitniško popotovanje od strani do strani*³) in dvema, ki še živita v radijskem etru in sta še vedno tudi vitalni del njegove redne produkcije (*Radijska igra za otroke*⁴ in *Lahko noč, otroci*⁵). Na tem mestu pa vendarle velja spomniti še na nekaj naslovov oddaj, ki jih je Peroci (so) ustvarjala na Radiu – *Pojemo, pojemo*, *Mehurčki*, *Za knjižne molje* idr.

Radijska šola – med umetnostjo in didaktiko

Daleč najboljšežnejši opus na Radiu je Peroci ustvarila za oddajo *Radijska šola* (168 oddaj). Z današnje perspektive je oddaja preprosto fascinantna. Gre za delno igrane in pogovorne oddaje, ki pa so bile v svojem bistvu didaktično gradivo, razširitev, gotovo pa tudi obogatitev učnega procesa. Res je radio v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja še vedno veljal za množični medij, saj se je televizija šele dobro vzpostavljala, pa vendar trdna povezava radiofonije, tudi umetniške, z vzgojno-izobraževalno sfero kaže na danes težko predstavljivo sistemsko urejenost in povezanost teh dveh segmentov. Radio je s takšnimi vsebinami neposredno vstopal v učilnice, učiteljem omogočal razširitveno in sprotno paralelo učnemu programu, učencem pa širil obravnavano snov in do nje pristopal na drugačen način, kot ga je morda ponujal učni program. Pogled na teme, ki so jih obravnavale *Radijske šole*, kaže na razgibano tematsko krajino – od literature do glasbe, od družbe do narave, od zgodovine do sociologije. V Mediateki se Peroci pri teh oddajah sicer večinoma pojavlja kot redaktorica, a vse kaže, da je njena vloga bistveno presegala osnovni gabarit takšne funkcije. Kot urednica tega programskega segmenta je seveda v polni meri sodelovala tudi pri pripravi in zlasti izboru vsebin za *Radijske šole*. Te so imele svoj fiksni termin, poslušalo pa se jih je tudi, danes povsem nepredstavljivo, v realnem času, torej ko je bila vsebina predvajana v radijskem etru oziroma linearnem programu. Po svojem formatu so bile izrazito sodobne in gibke. Dolžina posamezne oddaje se namreč giba od dobre minute do 10 minut. Tako so bile močno prilagojene uporabi znotraj časovno jasno zamejene šolske ure, učitelju pa so večinoma predstavljale odskočišče za posamezno učno uro. V izvedbenem smislu so bile to t. i. režirane oddaje, kar pomeni, da so poleg avtorjev in redaktorja imele tudi režiserja, tonskega mojstra in glasbenega opremljevalca, v primeru igranih delov pa tudi dramske igralce, kar kaže na izjemen standard te produkcije in veliko strokovno skrb za mlade poslušalce, ki je danes nacionalna radiofonije v takšni meri ne premore več.

² Oddaja je bila predvajana na programu Radia med letoma 1965 in 1989, ko se je poslovila iz radijskega etra. Obravnavala je bolj intimne teme otrok in mladih odraslih in je bila neke vrste vzgojni vademekum in dialog.

³ Oddaja je bila na programu Radia med letoma 1967 in 1999, ko se je dokončno poslovila iz radijskega etra. Žanrsko se je gibala od reportaž, do igranih formatov, namenjenih prav za čas šolskih počitnikovanj.

⁴ Ena najstarejših še predvajanih in produkcijsko živih oddaj Radia. Prva sega v leto 1952 z uprizoritvijo leta 1948 napisane izvirne radijske igre za otroke *Zvezdica zaspanka* Frana Milčinskega Ježka.

⁵ Nekoliko mlajša kot radijska igra za otroke pa je radijska uspavanka, ki je na programu Radia od leta 1965.

Nenavadni pogovori – skrbni dialog z mladim človekom

Pri radijskem delu Ele Peroci izstopa tudi oddaja *Nenavadni pogovori*. Ne toliko po obsegu (22 oddaj), pač pa po vsebini. Peroci se tu večinoma pojavlja kot avtorica besedil, redkeje kot avtorica ali redaktorica. Oddaja je bila zastavljena izrazito problemsko. Tu se je podrobno izrazil pedagoški čut Ele Peroci, svojo pisavo pa je uporabila za osvetlitev posameznega problema. Že naslovi oddaj – *Vse imaš, kar potrebuješ*, *Vsi nismo enaki*, *Ne maram svojih staršev* ipd. – nakazujejo na osvetlitev tem, ki mladega človeka v različnih obdobjih njegovega odrasčanja tako ali drugače pekljo ne glede na generacijo. Igrano pripovedne miniature na občuten način spregovorijo o izpostavljenih problemih in izkoristijo danosti radijskega medija, ki še vedno velja za enega najbolj intimnih in neposrednih. Če te oddaje primerjamo z *Radijskimi šolami*, so v produkcijskem smislu tako rekoč enake, torej režirane, po formatu pa bistveno obsežnejše. Če pri *Radijskih šolah* govorimo o dolžini dobrih 10 minut, se *Nenavadni pogovori* gibajo od 15 pa vse do dobrih 30 minut; danes bi jih lahko primerjali z umetniškimi podcasti. Zdi se, da je Peroci v teh oddajah v sebi spretno zabrisala mejo med avtorico in pedagoginjo, posredno pa jih tako (pre)oblikovala iz izobraževalnih v bolj vzgojne. Hkrati pa z njimi ustvarila polje nevidnega dialoga z mladim človekom z odgovori na njegova nezastavljena, a kričeča, predvsem pa pričakovana vprašanja. To je velika dragocenost, ki je današnji nacionalni radiofoniji za otroke in mlade odrasle primanjkuje. Mislim, da ne pretiravamo, če rečemo, da so *Nenavadni pogovori* neke vrste siže siceršnjega literarnega in duhovnega modusa Ele Peroci.

Radijska igra za otroke in Lahko noč, otroci! – med zvočno pravljico in slušno igro

Pri teh dveh oddajah, ki sta na programu že zelo dolgo, prva 70, druga pa skoraj 60 let, se Ela Peroci pojavlja izključno kot avtorica ali soavtorica literarnih predlog. Oddaja *Lahko noč, otroci!* s prepoznavnim avizom, ki ga je s pretanjenim občutkom ustvaril skladatelj Urban Koder, ostaja tako rekoč v kolektivnem spominu Slovencev. Oddaja je po formatu nespremenjena vse od svojih začetkov, pravljica v dolžini 10 minut, ki v svojem bistvu ostaja topla zvočna uspavanka. Gre za žlahtno dramsko interpretacijo pravljic v zvočni obliki, večinoma dopolnjeni le z glasbo. Peroci gotovo velja za eno najbolj uprizorjenih avtoric v tej oddaji (81 pravljic). Kot zadnjo je zvočno uprizoritev doživela njena *Moj dežnik je lahko balon*.⁶ Če opus Peroci za to oddajo po obsegu močno odstopa, pa preseneča dejstvo, da sta za format radijske igre za otroke do danes uprizorjeni le dve njeni zgodbi – *Tacek* in *Praznik zvončkov*. Toliko bolj, ker je dramaturška struktura pravljic Ele Peroci večinoma zelo hvaležna za dramatizacijo (beri: izpisan dialog in vezni pripovedovalec). Besedila z uprizoritvijo v t. i. slušnih igrah so namreč za otroka nadvse

⁶ Ob 100. obletnici rojstva Ele Peroci je režiser Klemen Markovčič zgodbo umestil v letni cikel *Čebelice* in jo tudi režiral. Premiero je v oddaji *Lahko noč, otroci!* doživela kot javna izvedba v interpretaciji dramske igralka Janje Majzelj v neposrednem radijskem in video prenosu iz Botaničnega vrta, 20. 5. 2022, v poklon Svetovnemu dnevu čebel. Posebej je bila posneta tudi za radijski arhiv.

pomembna, saj z vsebinsko estetskimi elementi (beri: efekti prostorske akustike, glasba) spodbujajo njegovo abstraktno mišljenje. Kot ena najkompleksnejših radiofonskih oblik v ustaljeni dolžini do 45 minut pa je ključna tudi za slušno občutljivost in opismenjevanje. Torej vsega tistega, čemur se je Peroci predano posvečala v času svojega radijskega ustvarjanja. Morda je poteza na zdajšnji generaciji, da dopolni nacionalni radijski arhiv tudi v tem segmentu in ponudi nova slušna branja tega samosvojega leposlovja.

Počitniško popotovanje od strani do strani kot zvočni potep

Posebno serijo oddaj *Počitniško popotovanje od strani do strani* je kot avtorica soustvarjala tudi Ela Peroci. Serija oddaj je bila kot zvočni počitniški potep zasnovana za čas počitnic, ko je bil radio le občasni sopotnik mladih ljudi. Tematsko je prilagajala vsebine prav temu očarljivemu času leta, ki ga še danes otroci čakajo z veliko nestrpnosti in vznemirjenosti. Čas, ko odrastejo in se vrnejo v šolske klopi drugačni, kot so jih zapustili. Danes ta serija sicer nosi nekoliko nostalgичen spomin na neke pretekle, zlasti poletne počitnice, ki jih ni več, čeravno te v svojem bistvu tudi danes ostajajo enake. Peroci je zasnovala serijo zgodb (20 oddaj), tako rekoč scenarijev za ta igrani format, ki pa kot serija v celoti v Mediateki ostaja neke vrste siva lisa brez opisov posameznih vsebin. Zaradi dragocenosti in domiselnosti serije sem prepričan, da bi jo veljalo arhivsko dopolniti in s tem tudi programsko osmisлити, zlasti v trenutku, ko je nekaj njenih (so)ustvarjalcev še med nami. Tudi zato, ker je oddaja spretno združila reportažno in igrano radiofonijo, na programu pa je bila več kot dve desetletji.

Slušna pismenost generacij

Ela Peroci nam je v sklepnem delu svoje poklicne poti zapustila neverjetno dediščino, hkrati pa s svojimi kolegi nakazala pot skrbnega in sistemsko urejenega razvoja slušne pismenosti in slušnega opismenjevanja otrok in mladih odraslih. Odločno je zaznamovala zlasti baby boom generacijo (1946–1965), v dobršni meri pa tudi še generacijo X (1966–1980). Poznejši generaciji Y oziroma milenijci (1981–1995) in generacija Z (1996–2010) pa sta postopno že izgubljali stik z radijem in zvočno umetnostjo, zadnja, se zdi, tako rekoč povsem, če se aktualne generacije Alfa (rojeni v obdobju 2010–2024) sploh (še) ne dotaknemo. Z razvojem medijske krajine zlasti po letu 1990, odločneje pa z novim tisočletjem, je tudi radio začel izgubljati svoj primat, zlasti v zavesti ljudi, s čimer je posledično prišlo tudi do programskih sprememb in opuščanja v preteklosti skrbno in strokovno premišljeno razvitih izobraževalnih formatov radijskih oddaj za otroke in mlade odrasle, ki so jih postopoma začele nadomeščati druge medijske oblike. S tem se je ustvarila vzgojna vrzel, ki je še danes nismo uspeli povsem zapolniti. Pretrgana je bila vez med vzgojno-izobraževalno sfero in nacionalnim radijskem medijem, s tem pa močno okrnjen razvoj slušne pismenosti in zrelega, kritičnega poslušalca. Eni od zadnjih, kot je delno že pokazal čas, ne prav daljnovidnih potez, sta bila leta 2007 prenos Uredništva otroškega in mladinskega programa s 3. na 1. program Radia in leta 2015 ukinitvev in pripojitev do tedaj samostojnega Programa za mlade k hibridnemu Uredništvu

izobraževalnega, otroškega in mladinskega ter dokumentarno-feljtanskega programa. S tem so radijske vsebine za otroke in mlade odrasle izgubile svojo uredniško avtonomijo, hkrati pa iz do tedaj kulturno umetniškega programa prešle bolj ali manj v sfero t. i. infotainmenta ali lahkotno posredovanih informacij, s čimer so se začeli naglo izgubljati značaj, predvsem pa širina in globina tega programa, ki ga je v preteklosti pedagoško soustvarjala tudi Ela Peroci. Pri programu devetletke se je izkazalo, da je slušno opismenjevanje zdajšnjih generacij tako rekoč nujno in ena temeljnih nalog. Radio kot medij z radijsko igro za otroke sicer ostaja v učnem načrtu, a le kot izbirna vsebina. Kljub temu je to dragoceno dejstvo, ki je dobra osnova za to, da radijski ustvarjalci in pedagogi začnemo ponovno in proaktivno vzpostavljati poti, ki nam jih je Ela Peroci s svojimi številnimi kolegi v dobro otrok nekoč že uhodila. Opisani historiat kaže tudi na to, kako malo je treba, da postopno izgubimo nekaj velikega, in kako dolgo traja, da nekaj od tega spet vzpostavimo nazaj. Nekatere vsebine, dejanja, odnosi, ki jih je v svojih oddajah in delih razvijala Ela Peroci, so namreč brezčasni in univerzalni, s tem pa prečijo generacije.

Za konec obrat iz vzvratnega ogledala

Vse bolj se zdi, da bi na ravni nacionalnega radia danes resnično potrebovali institut pedagoga, ki ga že poznajo druge kulturne ustanove pri nas, kot so gledališča, muzeji ali galerije. Ela Peroci je svoj pedagoški pedigre znala umno uporabiti v mediju, v katerem se je znašla in v katerem do tedaj nikoli ni ustvarjala. Morda ga je tako izvrstno razumela predvsem zato, ker sta si literatura in zvočna umetnost nadvse podobni. Obe namreč nagovarjata notranje svetove posameznikov in sta izjemno intimni. Neverjetna tematska razgibanost, skrbno izbrane in starostno prilagojene vsebine pa je Peroci spretno povezala v interdisciplinarne oddaje, ki so še danes neverjetno sodobne. Če samo pomislimo, kako polno in dostopno bi njihove sodobne premene kot vsebine na zahtevo lahko (za)živele danes na najrazličnejših platformah. Predvsem pa je v njih spretno združila umetnost in pedagogiko za dobro otroka. Pri nas še vedno zapostavljamo čustveno inteligenco in prepogosto pozabljamo na pomen duševnega razvoja posameznika v njegovih najzgodnejših in seveda tudi poznejših razvojnih fazah. Manjka nam torej humanizem za otroke in mlade odrasle, ki ga je v svojih oddajah in v najrazličnejših vlogah znala razvijati Ela Peroci skupaj s svojimi radijskimi kolegi in somišljeniki. Ni razloga, da se tega ne bi zavestno zavedali, se spomnili tistega, kar smo že imeli, in s tem izboljšali to, kar imamo danes. Za dobro novih generacij.

*

Lourdes Lorenzo

MLADINSKA LITERATURA V GALICIJSKIH IN ŠPANSKIH PREVODIH: RAZLIČNE VLOGE POSREDNIKOV

V tem prispevku bomo primerjalno analizirali izbrana mladinska dela, prevedena v galicijsčino in španščino, kar nam bo omogočilo, da pokažemo, kako se ravnanje posrednikov v obeh primerih razlikuje in kako status ciljnega jezika pogosto pogojuje izbiro prevajalskih strategij.

Preučili bomo tudi profil prevajalcev, saj bomo le tako lahko preverili trditev, da bolj ko je prevajalec (ali pisatelj) ugleden, večja je njegova svoboda poseganja v prevod ali manipuliranja z besedilom.

Skratka, z analizo nekaterih prevodov mladinskih besedil bomo pokazali, kako napetosti med različnimi elementi v recepcijskem polisistemu odločilno vplivajo na prevodne izdelke, ki so ponujeni bralcem.

The article brings a comparative analysis of selected juvenile literature examples, translated into Galician and Spanish. This will make it possible for us to show the differences in the intermediators' behaviour in both cases, along with the way the status of target language often conditions the selection of translation strategies.

The article also examines the translators' profile, thus verifying the claim that the more renowned the translator (or writer), the greater his liberty of translation and text manipulation.

In short, analysis of certain juvenile literature translations shows how tensions between different elements in the reception polysystem crucially affect the translations, offered to readers.

1 Prevajanje mladinske književnosti v Španiji: ena sama država in različni položaji ciljnih jezikov

Španija je večnacionalna in večjezična država, kjer je z ustavo poleg španščine zagotovljena raba treh avtonomnih jezikov: katalonščine, baskovščine in galicijsčine. Čeprav imajo Španci enoten referenčni okvir, se med njimi pojavljajo razlike, ki jih »občutijo« glede na kraj bivanja; to je še posebej opazno pri prebivalcih, ki živijo v avtonomnih skupnostih z lastnim jezikom (Katalonija, Baskija in Galicija), in na območjih njihovega vpliva.

Takšno stanje se zrcali predvsem na kulturnem področju, saj so skupnosti z lastnim jezikom razvile lastno kulturo v tem jeziku, zato so v njih rojeni ljudje

dvojezični in dvokulturni posamezniki. Ta okoliščina vpliva na prevajanje leposlovja in neliterarnih besedil, pa tudi na vsako drugo kulturno področje. Zato prevajanje v španščino ni enakovredno prevajanju v jezike avtonomnih skupnosti: medtem ko španski jezik zaradi svoje notranje moči (število govorcev, položaj med svetovnimi jeziki ter pisno in literarno izročilo) prevajalcem ne vzbuja občutka, da ga morajo braniti, takšno držo terjajo drugi jeziki španske države. Tako prevajalci literarnih in leposlovnih del v katalonščino, baskovščino in galicijsščino v svojih prevodih bolj ali manj zavestno branijo jezik svoje skupnosti.

2 Mladinska književnost, prevedena v španščino in galicijsščino: primeri

V nadaljevanju se bomo v primerjalni optiki osredotočili na prevode istega dela, ki je bilo prevedeno v španščino in galicijsščino, s tem pa dokazali, kar smo poudarili že v prejšnjem razdelku. Vendar se je še prej treba pomuditi ob pojmu prilagajanja (manipulacije oziroma intervencionizma), ki nam bo omogočil pojasniti različno ravnanje prevajalcev pri prevajanju v različne jezikovno-kulturne sisteme.

Pojem manipulacije se je v prevodoslovju tako uveljavil, da je po njem dobila ime celo ena od skupin: Šole manipulacije (The Manipulation School), ki je sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja združevala številne teoretike s področja prevajalskih študij. Ti so trdili, da vsi prevajalci (torej tudi prevajalci leposlovnih in neliterarnih besedil) v večji ali manjši meri posegajo v prevedeno besedilo. Ta perspektiva se je ohranila vse do danes, zlasti na področju ustvarjalnih prevodov, tako literarnih kot avdiovizualnih (Bazzocchi in Tonin 2015).

Pri prevajanju mladinske književnosti se pojavi še dodatna težava: dvojni sprejemnik. Avtorji in prevajalci namreč delajo tako za primarnega sprejemnika (otroka ali mladostnika), kakor tudi za sekundarnega sprejemnika (odraslega bralca) (Lorenzo in Pereira 2020). Ta dvojna recepcija pogojuje različne posege v besedilo, ki jih spodbujajo:

- (a) omejeno védenje o svetu in jezikovne zmožnosti mladih bralcev, ki si jih ti morajo šele pridobiti (Pascua 2001),
- (b) potreba po nagovarjanju odraslih, ki so v stiku z mladinsko književnostjo in prevodi mladinske književnosti ter terjajo tudi zahtevnejša besedila (z ironijo, besednimi igrami, aluzijami na stanje v družbi ali politiki, medbesedilnostjo ...).

Izhajajoč iz tipologije intervencionizma, ki sta jo izdelali Lorenzo in Ruzicka (2015), pri prevajanju mladinske književnosti lahko opazujemo različne vrste poseganja v besedilo.¹ Vendar se bomo, da bi se držali ciljev, ki smo si jih zadali v tem prispevku, omejili le na predstavitev treh poglobitvenjših: na intervencionizme, ki jih pogojujejo jezikovne razlike, cenzura in ideologija.

¹ To so: intervencionizmi, ki jih povzročajo jezikovne razlike; intervencionizmi, s katerimi popravljamo napake izvirnika (na primer, napačno rabo ločil); intervencionizmi, ki si prizadevajo za sprejemljivost ciljnega besedila; pragmatični, komercialni, cenzurni, ideološki in didaktični intervencionizmi.

2.1 Intervencionizem, ki ga pogojujejo jezikovne razlike

Razlike med izvornim in ciljnim jezikom prevajalce silijo, da si prizadevajo za funkcionalni (Nord 1997, 2005) in ne za dobesedni prevod, saj ta sploh ne bi bil mogoč. To ponazarja naslednji primer iz dela *Tales of Childhood* Roalda Dahla (1986), v katerem se pripovedovalec spominja dogodka, ko ga je ravnatelj njegove šole okaral:

»I had written... last **Tuesday knight** we had a lecture..., he would say:
 'Don't you know how to spell **night**?'
 'Y-yes, sir, k-n-i-g-h-t.'
 'That's the other kind of knight, you idiot!'
 'Which kind, sir?' I... I don't understand.'
 '**The one in shining armour! The man on horseback!** How do you spell Tuesday night?'«²
 (83–84)

V tem primeru je učenčeva napaka, ki sproži ravnateljevo jezo, posledica zamenjave besed noč (*night*) in vitez (*knight*), dveh homofonih besed z zelo podobnim zapisom, vendar s povsem različnim pomenom. Jasno je, da pri prevajanju ni mogoče ohraniti istih leksikalnih referenc; treba je poiskati drugo tipično napako pri šolarjih, povezano s pravopisom, in to je prevajalec storil tako v španskem (a) kot v galicijskem prevodu (b):

(a)

(...) Si, por ejemplo, habíamos escrito: »...el martes pasado hubo una **carrera de bayas**«, decía:
 -¿es que no sabes cómo se escribe **vallas**?
 -S-sí; señor, b-a-y-a-s.
 -¡Eso es otra cosa, imbécil!
 -¿Qué cosa, señor...? No... no lo entiendo.
 -¡Pues **bayas**! **Las frutas con semillas envueltas en pulpa carnosa, como las uvas, eso son bayas.** ¿Cómo escribirás carrera de vallas? (...) (90–91)³

² Napisal sem... prejšnji **torek vitez** smo imeli predavanje..., bi rekel:

'Ali ne veš, kako se piše **noč**?'
 'Ja, gospod, **v-i-t-e-z**.'
 'To je druga vrsta viteza, idiot!'
 'Kakšne vrste, gospod? Jaz ... ne razumem.'
 'Tisti v bleščečem oklepu! Moški na konju! Kako se piše **torek zvečer**?' (...) (83–84)

³ Španski prevod se poigrava z zapisom glasov in besed, ki se enako izgovarjajo, pišejo pa se drugače in pomenijo tudi različne stvari. Glas, ki povzroča težave pri zapisu, je glas »b«, saj se v španščini ta zapisuje kot v ali b. Pisava je torej etimološka, izgovarjava pa ne, sej se v obeh primerih izgovarja enako, torej kot glas »b«. (op. prev.)

Če smo na primer napisali: '...prejšnji **torek** je potekal **tek čez jagodičevje** (v španskem prevodu je uporabljena beseda *bayas*)', je rekel:

'Ali ne znaš napisati besede **ovire**?' (v španskem prevodu beseda *vallas*)

'J-ja; gospod, b-a-y-a-s.'

'To je nekaj drugega, bedak!'

'Kaj pa, gospod ...? Ne ... Ne razumem.'

'**No, jagodičevje vendar! To je sadje s semeni v mesnatem ovoju, kot je grozdje, to je jagodičevje.** Kako boš napisali **tek čez ovire**? (90–91)

V španskem prevodu je bil uporabljen par *baya* (jagodičje)/*valla* (ovira), prav tako homofoni besedi, ki se drugače pišeta, zaradi česar je bilo treba spremeniti tudi ravnateljev odgovor: ni bilo več mogoče ohraniti razlikovanja med nočjo in vitezom, temveč ga je prevajalec moral nadomestiti z jagodičjem in oviro.

(b)

(...) Se, un supoñer, tiñamos escrito: »...o martes pasado houbo unha **carreira balada**«, dicia:
-¿É que non sabes como se escribe **valada**?
-S-sei, señor, b-a-l-a-d-a....
-¡Iso é outra cousa, parvo!
-¿O que, señor...? Non... non o entendo.
-¡Pois **balada**! Unha composición musical de ton sentimental... Iso é unha **balada**.⁴ (...)

V galicijskem prevodu pa je bilo treba za dosego istega učinka izbrati drugačen par besed: (*carreira*) *valada* (dirka z ovirami)/ *balada* (glasbena skladba).

2.2 Intervencionizem, ki nastane zaradi cenzure

Za marsikatero prevajalsko odločitvijo se skrivajo najrazličnejše oblike cenzure. V totalitarnih okoljih je ta še posebej pogosta v podnaslovnih prevodih ali prevodih za sinhronizacijo, da bi se tako izognili omenjanju razmišljanja, načinov življenja, običajev ..., ki se razlikujejo od tistih, ki se nekemu političnemu režimu zdijo pravilni (Pascua 2011). Vendar pa se cenzura pogosto pojavlja tudi v prevodih mladinskih besedil, navadno pod pretvezo, da želimo tako zaščititi otroke pred težavno resničnostjo, pred neprimernim vedenjem ali celo pred vplivi drugih verstev ali kultur. V arabskih prevodih mladinskih besedil, denimo, se ne omenja alkoholnih pijač ali svinjine, zato se v prevodu dela *Asterix in Kleopatra* ne pojavita niti pivo niti merjasci, ki jih Obelix tako zelo obožuje (Arias 1997). Arabski prevod knjige *El Pirata Garrapata* (*Pirat, ki je kot klop*) prav tako ne omenja šunke, svinjine ali vina, ki jih najdemo v izvirniku. Nadomestijo jih jagnječje ali telečje meso ter voda ali sok; enako lahko opazimo v odlomku, v katerem pirat namoči roko v vino, da bi se podpisal. Arabski prevod ga rahlo spremeni, saj v njem pirat namoči roko v črnilo. Tudi njegovo navdušenje nad rumom, ginom in brandyjem, o katerem beremo v izvirniku, se v prevedenem besedilu omeji zgolj na naklonjenost rumu, saj so posredniki verjetno ocenili, da je ta pijača nujno povezana z likom pirata (Aziz 2010).

V španskem in galicijskem prevodu odlomka iz romana *Charlie in veliko stekleno dvigalo* (1972; slovenski prevod je iz 1994) opazimo, da sta prevajalca spremenila odlomek, v katerem Roald Dahl angleškemu bralcem predstavlja babičino neprimerno vedenje, ko vnukinjo pusti samo, da bi si šla kupit gin:

⁴ Če smo zapisali: '... prejšnji torek je bila **baladna dirka**,' je dejal.

'Ali ne veste, kako se črkuje ovira? (v galicijščini je uporabljena beseda *valada*)

'V-vem, gospod, b-a-l-a-d-a ...'

'To je nekaj drugega, bedak!'

'Kako, gospod? Ne ... ne razumem.'

'No, **balada vendar!** Glasbena skladba s čustvenim tonom ... To je balada.' (...)

»Granny announced, »I'm going down
To do some shopping in the town.«
(D'you know why Granny didn't tell
The child to come along as well?
**She's going to the nearest inn
To buy herself a double gin. (...)**
**Granny, at half past two, came in,
Weaving a little from the gin« (...)**⁵ (*Charlie and the Great Glass Elevator*, 113–115)

Besedilo v španščini:

»**Así, lentamente, los minutos pasan,
y por fin la abuela regresa a la casa.**«⁶ (*Charlie y el gran ascensor de cristal*, 71)

Besedilo v galicijščini:

»**Así, de vagariño,
o tempo pasa
e por fin a avoa regresa á casa.**«⁷ (*Charlie e o grande ascensor de cristal*, 111–118)

Zares se je cenzura pojavila le v španski različici knjige. Enaka sprememba je ostala tudi v galicijskem prevodu, ker sta galicijska prevajalca X. M. Dasilva in X. M. Cuervo za svoj prevod uporabila špansko premostitveno različico.

2.3 Intervencionizmi zaradi ideoloških posegov v besedilo

Nazadnje se bomo posvetili še posegu, ki običajno vzbuja največ začudenja, saj gre za zavestno odločitev prevajalca (ki je včasih zaradi nezvestobe izvirnemu besedilu tvegana), da v prevod vnese nekatere spremembe, s katerimi ubrani določeno ideologijo ali jezikovno politiko. Tovrstna manipulacija je v prevodih mladinskih besedil v nešpanske avtohtone jezike, torej jezike avtonomnih skupnosti, zelo pogosta in se pojavlja zato, da bi jih okrepila in ohranila njihovo besedišče, še posebej številne pregovore ali besedne zveze, ki jim grozi izumrtje. To dokazujeta tudi naslednja dva primera (a in b), ki ju ponazarjamo s španskim in galicijskim prevodom:

(a)

The Italian Cecco hesitated for a moment and then swung into the cabin. He tottered out, **haggard**⁸ (*Peter Pan*, James M. Barrie, p. 152)

⁵ Babica je napovedala: »Grem dol / v mesto po nakupih.« / (Ali veste, zakaj babica ni rekla / otroku, da naj gre z njo? / Gre namreč v najbližjo gostilno / kjer si bo kupila dvojni gin. (...)) Ob pol treh se je babica vrnila, / malček omotična od gina (...) (*Charlie in veliko stekleno dvigalo*, str. 113–115). Odlomek je preveden neposredno iz angleškega izvirnika. V slovenskem prevodu Jožeta Stabeja se ta odlomek glasi: (op. prev.)

⁶ In ko tako počasi minevajo minute, se končno babica vrne domov. (str. 71) (op. prev.)

⁷ Tako počasi teče čas in babica se končno vrne domov. (str. 118) (op. prev.)

⁸ Italijan Cecco se je za trenutek obotavljal in nato vstopil v kabino. Vrnil se je prebledel. (Neposreden prevod iz angleščine je prevajalkin).

El italiano Cecco vaciló un momento y luego se lanzó hacia el camarote. Salió tambaleándose, **blanco como una sábana**.⁹

O italiano Cecco dubidou un momento e logo saíu disparado cara ó camarote. Reapareceu cambaleándose, **con cara de quen viu a Santa Compañía**.¹⁰ (164)

(b) Odlomek s pesmijo je iz dela *Charli in tovarna čokolade*, v kateri je današnje preživljanje časa v otroštvu primerjano s preteklostjo, ko so se otroci posvečali branju, v nasprotju z današnjim časom, ko prevladuje televizija:

THEY... USED... TO READ... READ!

They'd READ and READ,

AND READ and READ, and then proceed TO READ some more. (...)

The younger ones had Beatrix Potter

With Mr Tod, the dirty rotter,

And Squirrel Nutkin, Pigling Bland, (...)

So please, oh please, we beg, we pray,

Go throw your TV set away, (...) ¹¹ (*Charlie and the Chocolate Factory*, 173)

De Grimm y de Andersen, de Louis Perrault.

Sabían quién era la Bella Durmiente,

y la Cenicienta y el Lobo Feroz. ¹² (...) (*Charlie y la fábrica de chocolate*, 92)

Historias que agora os nosos nenos

Xa poden ler en idioma galego. ¹³ (...) (*Charlie e a fábrica de chocolate*, 149)

V primeru (a) je angleško besedo »haggard« nadomestila primerjava, ki obuja galicijsko legendo o sprevodu mrtvecev »Santa Compañía«. Priznani prevajalec Alberto Avendaño (pisatelj, prevajalec, novinar, dobitnik prevajalske nagrade IBBY) si je dovolil precejšnjo oddaljitvev od izvirnika in na ta način mladim bralcem skušal približati za Galicijo tako značilno kulturno referenco, da jo je ta ohranila celo v besedni zvezi.

⁹ Italijan Cecco se je za trenutek obotavljal in nato vstopil v kabino. Ven se je vrnil bled kot rjuha. (Običajen španski izraz za nekoga, ki prebledi, op. prev.)

¹⁰ Italijan Cecco je za trenutek okleval, nato pa hitro vstopil v kabino. Opotekaje se je vrnil, kot bi videl Sveto družino. Izraz Sveta družina (Santa Campaña) izhaja iz legende, ki je razširjena na španskem severu. Opolnoči mrtveci vstanejo in se v procesiji skozi glavna vrata napotijo s pokopališča. Vodi jih živa oseba, ki se nikakor ne sme obrniti, da bi jih pogledala, varujejo pa jo križ in blagoslovljena voda. Vsak mrtvec nosi svetilko, ki je ni mogoče videti, jasno je mogoče zaznati le vonj po raztopljenem vosku. Tudi spreveda ni mogoče videti, čutiti je mogoče le premikanje zraka, ki ga povzročajo s svojim korakanjem. Oseba, ki jih vodi, se svoje naloge reši le tako, da jo preda, skupaj s križem in blagoslovljeno vodo, drugi osebi, ki jo v nočnem pohodu sreča na svoji poti. Povzeto po zapisu Xesúsa Rodrígueza Lópeza v knjigi *Supersticiones de Galicia* (Galicijske vraže, 1895). (op. prev.)

¹¹ ONI ... SO OBIČAJNO ... BRALI ... BRALI! / Brali so in brali, in brali in brali, nato pa z branjem nadaljevali. (...) Mlajši Beatrix Potter / z gospodom Todom, umazanim okrutnežem, / veveričkom Nutkinom, prašičkom Blandom, (...) Zato prosimo, prosimo, prosimo in rotimo, / zavržite svoj televizor, (...) (173)

¹² Od Grimma do Andersena in Louisa Perraulta. / Vedeli so, kdo je bila Trnjulčica, pepelka in požrešni volk. (op. prev.)

¹³ Zgodbe, ki jih dandanes naši otroci / že lahko prebirajo v galicijskem jeziku. (op. prev.)

V primeru (b) sta se španski in galicijski prevajalec zavedala, da dobesedni prevod, ki bi ohranil avtorico in like iz britanske mladinske književnosti, v ciljnem okolju ne bi deloval, saj jih otroci ne poznajo. Zato sta se odločila, da bosta te reference odpravila in jih nadomestila s pisatelji in liki, ki jih španski otroci poznajo (v primeru španskega prevoda) ter s pozivom k branju del galicijske mladinske književnosti, ki se je začela razcvetati v 70. in 80. letih 20. stoletja.

Naj zato za konec povzamemo besede enega velikih galicijskih ustvarjalcev in prevajalcev galicijske književnosti Marilarja Aleixandreja, ki je zapisal: »Prevajanje v galicijski jezik je dejanje upora, je dejanje boja proti imperializmu ZDA, je nekaj, kar je treba početi.« Prav to upornišvo ga je navedlo, da je na eno od kart, ki si jih v galicijskem prevodu *Harryja Potterja* izmenjujejo glavni junaki, ob bok slavnemu angleškemu čarovniku Merlinu, postavil tudi galicijsko žensko. Ta je tudi zares obstajala v vasi Baíñas blizu A Coruñe, imenovali pa so jo »a carteira de Baíñas« (dobesedno: igralka kart iz Baíñas),¹⁴ ženska, ki je iz kart napovedovala prihodnost.

Literatura

Viri

James M Barrie, 1904: *Peter Pan*.

James M Barrie: *Peter Pan*.

James M Barrie: *Peter Pan*.

Roald Dahl, 1964: *Charlie and the Chocolate Factory*.

Roald Dahl, 1973: *Charlie and the Great Glass Elevator*.

Roald Dahl: *Charlie y la fábrica de chocolate*. Madrid: Alfaguara.

Roald Dahl, 1981: *Charlie y el gran ascensor de cristal*. Madrid: Alfaguara.

Roald Dahl: *Charlie e a fábrica de chocolate*.

Roald Dahl, 1989. *Charlie e o grande ascensor de cristal*.

J. K. Rowling: *Harry Potter and the Philosopher's Stone*.

J. K. Rowling: *Harry Potter e a pedra filosofal*.

Navedena dela

Juan Pablo Arias, 1997: Adiós a los jabalíes y la cerveza, La versión árabe de *Astérix y Cleopatra*. V: Vega, Miguel Ángel y Rafael Martín-Gaitero (ur.). *La palabra vertida: investigación en torno de la traducción: actas de los VI encuentros Complutenses*. Madrid: Universidad Complutense, 371–387.

Nida Aziz Qader, 2010: La traducción al árabe del *Pirata Garrapata*. *Sendebarr*, 21, 37–58.

¹⁴ Imenovali so jo tudi »meiga de Baíñas«, saj je stranke sprejemala v veliki hiši v vasi Baíñas, plačevala pa so ji v naravi, z delom na njenem polju. (op. prev.)

Lourdes Lorenzo in Veljka Ruzicka, 2015: *Pasión por la LIJ: ANILIJ y la traducción de la LIJ desde Galicia*. V: Bazzocchi, Gloria in Raffaella Tonin (ur.). *Mi traduci una storia? Riflessioni sulla traduzione per l'infanzia e per ragazzi*. Bologna: Università di Bologna, 9–34.

Lourdes Lorenzo in Ana Pereira, 2020: *The Reaper's Kind Face: Treatment of Death through Dual Addressee (adults/children) Films and their Translations*. V: Ruzicka, Veljka in Juliane House (ur.). *Death in Children's Literature and Cinema, and its Translation*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 201–225.

Christiane Nord, 1997: *Translation as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome.

Christiane Nord, 2005: *Text Analysis in Translation*. Amsterdam: Rodopi.

Riitta Oittinen, 2006: *No Innocent Act. On the Ethics of Translating for Children*. V: Coillie, J.V. in W.P. Verschueren (ur.). *Children's Literature in Translation*. Manchester: St. Jerome, 35–45.

Isabel Pascua (ur.), 2001: *La traducción. Estrategias profesionales*. Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas.

Isabel Pascua, 2011: *La literatura traducida y censurada para niños y jóvenes en la época franquista: Guillermo Brown*. Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas.

Gideon Toury, 1980: *In Search of a Theory of Translation*. Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics/Tel-Aviv University.

Gideon Toury, 1995: *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

ODMEVI NA DOGODKE

Ida Mlakar Črnič, Darja Lavrenčič Vrabec

LETO ELE PEROCI IN BRALNOSPODBUJEVALNA AKCIJA

Ob 100. obletnici rojstva Ele Peroci

PRISEDATE K MOJI MIZICI:

sto zgodbic in pravljic za branje, čudenje in kramljanje

S temi prijaznimi besedami, ki jih je svojim bralcem v istoimenski pravljici zapisala pisateljica Ela Peroci in jih z njimi povabila v poetično milino svojih pravljic, v svet domišljije in igre, smo v Letu Ele Peroci vabili k branju in občudovanju njene ustvarjalnosti tudi knjižničarji.

V Mestni knjižnici Ljubljana (Pionirski) smo se v želji, da bi Leto Ele Peroci odmevalo po vsej Sloveniji, praznično povezovali s strokovnimi sodelavci iz vse Slovenije (z mentorji branja, vzgojitelji, učitelji, knjižničarji ...).

Vabili smo k aktivnemu sodelovanju v bralnosposodbuevalni akciji, ki smo jo v Mestni knjižnici Ljubljana, Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, pripravili v letu 2022.

Kot običajno smo pri pripravi sodelovali s Slovensko sekcijo IBBY, letos tudi z založbo Mladinska knjiga in jo posvetili pisateljici, pesnici, novinarki in pedagoginji Eli Peroci, ki bi 11. februarja 2022 praznovala sto let. K sodelovanju smo zaradi več utemeljenih razlogov povabili pesnika, pisatelja, prevajalca in znanstvenika dr. Petra Svetino, dvakratnega finalista za Andersenovo nagrado, najvišjo mednarodno nagrado za področje mladinske književnosti. Poprosili smo ga, da bi bralce osebno nagovoril in povabil k sodelovanju. Ustvaril je kratko zgodbo *Če ne boste pospravili knjig, vam jih bodo odnesli otroci*, ki je poklon pravljčarki Eli Peroci in njeni *Muci copatarici*. Peter Svetina je pisateljico poznal že kot otrok, saj je njegova družina prijateljela s pisateljico družino. »Teta Ela« je nanj napravila izjemno močan vtis, ki ga je zaznamoval za zmeraj. To potrjuje tudi njegova spremna beseda z naslovom *Teta Ela* za novo antologijo *Med pravljice*, ki jo je ob pisateljicinem jubileju letos izdala založba Mladinska knjiga..

Bralno akcijo smo začeli 21. marca, na mednarodni dan poezije ter svetovni dan lutk, zaključili pa jo bomo v prazničnem decembru 2022. Kot običajno smo jo povezali s poslanico IBBY ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke. Mednarodno poslanico s spodbudnim naslovom *Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku*, je prispevala Kanadska sekcija IBBY. Ta misel nas je navdihovala

tudi pri pripravi naše bralnospodbujevalne akcije, saj so pravljice Ele Peroci na krihli domišljije ponesle že številne generacije otrok. Želimo si, da bi se to nadaljevalo tudi s sedanjimi in bodočimi rodovi.

Za branje, občudovanje in kramljanje smo izbrali 100 kratkih sodobnih pravljic Ele Peroci in jih razvrstili v 10 tematskih sklopov (Igrarije, fantazije; Teta Bajavaja in ostali; Najlepša Ljubljana, O domu, hišah in hišicah; Oživljeni predmeti; Umetnost in ustvarjalnost; Knjige, branje, pripovedovanje, kramljanje; Letni časi in prazniki; Morje na počitnicah; Resničnost, vsakdan). Bralnemu seznamu smo dodali neobvezne predloge za poustvarjanje, kot so likovni in literarni natečaj; pripovedovanje zgodb z risanjem, pisanjem, glasbo, plesom ...; reševanje knjižnih ugank; obisk spominske sobe Ele Peroci na Waldorfski šoli v Ljubljani (po predhodni najavi na naslov, ki je naveden v gradivu akcije); vabilo na sprehod po »ljubljskih« pravljicah; pisanje pisem svojim dragim (s spominsko znamko Ele Peroci, ki jo je v letošnjem letu izdala Pošta Slovenije) ... ipd.

Vsaka pravljica je opremljena z vsebinskimi gesli, ki smo jih na koncu združili v predmetno kazalo. To je namenjeno mentorjem branja, učiteljem, vzgojiteljem in staršem, da si lahko sestavijo svoj bralni seznam za različne potrebe in bralne stopnje otrok.

Zadnji del seznama je namenjen »branju« ilustracij. Likovno galerijo smo z dovoljenjem založbe Mladinska knjiga pripravili iz slikaniških izdaj Ele Peroci in izvrstne jubilejne izdaje *Med pravljice* (2022).

V pravljicah Ele Peroci je najpomembnejši otrok s svojo igro in ustvarjalno domišljijo, iz katerih se rojevajo izvirni pravljčni liki (teta Bajavaja, Muca copatarica, Modri zajec ...), oživljajo predmeti, rastline, živali in igrače (Jelkin dežnik, šivanka samozvanka, najmanjši čevlčki, šolska torbica, sončnice ...), vznikajo pravljčna in resnična mesta (tudi Ljubljana), hiše, ki predstavljajo dom (stare in tiste iz kock) pa tudi podoba otrokove resničnosti, ki ni vedno pravljčna in harmonična, a jo otrok s svojo domišljijo učinkovito preseže (npr. *Smetana*, *Čebelice*, *Jaz imam, ti pa nimaš* ...). V tem smislu so Eline pravljice brezčasne in želimo si, da bi postale del otroštva vseh naših otrok.

Pisateljica je svoje pisanje razumela kot intimen, zelo osebni pogovor z otroki, kar je v intervjujih večkrat poudarila z besedami: »Ne pišem za otroke, pišem otrokom in tako se z njimi pogovarjam.« (*Povestice tik-tak*, str. 189).

Bralnospodbujevalno akcijo ob 100. obletnici rojstva Ele Peroci si je možno podrobneje ogledati na domači strani Mestne knjižnice Ljubljana in na spletni strani Slovenske sekcije IBBY. Na domači strani Mestne knjižnice Ljubljana je objavljeno tudi vabilo k sodelovanju na kar dveh natečajih: likovnem (*Pripoveduj z risanjem*) in literarnem (*Napiši pravljico o sebi*), za katerega smo kot izhodišče izbrali Eline pravljico *V sredo predpoldne*. K ustvarjanju smo vabili predšolske otroke in učence prve in druge triade osnovnih šol. Prispevke smo sprejemali do 15. novembra 2022.

Tilka Jamnik

59. SEJEM OTROŠKIH KNJIG V BOLOGNI IN 29. BOLOGNA PO BOLOGNI

Po dveh letih smo letos v času od 7. do 11. junija pripravili prodajno razstavo tujih slikanic *Bologna po Bologni* v živo (po dveh virtualnih); kot vsa leta smo pri tem sodelovali Mladinska knjiga, otroški oddelek knjižarne Konzorcij, Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, in Slovenska sekcija IBBY. Na njej smo povedali vse pomembne novice z letošnjega sejma v Bologni, ki je potekal od 21. do 24. marca 2022, razstavili in predstavili nagrajene knjige in finalistke, pa tudi izbor drugih tujih slikanic, zanimivih za slovenske (mlade) bralce. Predvsem slavnostno odprtje, na katerem je bil častni govornik pisatelj Peter Svetina, smo povezali tudi s stoletnico rojstva pravljíčarke Ele Peroci, ki jo z Letom Ele Peroci obeležujemo že vse leto 2022. Izjemna pravljíčarka je s svojim delom segla tudi v mednarodni prostor in slovensko mladinsko prozo umestila na svetovno raven, o čemer sta spregovorili Darja Lavrenčič Vrabec in Ida Mlakar Črnič. Strokovno predstavitev *Bologne po Bologni* je imela Tilka Jamnik.

Na letošnjem sejmu v Bologni je bilo 1.070 razstavljalcev iz 90 držav iz vsega sveta, 250 dogodkov, 18 razstav, festival BOOM! in številni dogodki po mestu. Prišlo je 21.432 obiskovalcev, kar je 25 % manj kot leta 2019, ko je bil zadnji sejem v živo pred pandemijo. Razveseljivo pa je, da je bilo menda 40 % obiskovalcev iz tujine.

Častni gost sejma je bil Emirat Sharjah; z osrednjo razstavo 100 ilustracij 20 ilustratorjev z naslovom »Insight, reflect« (»Vpogled, razmislek«), s knjigami in paviljonom, v katerem se je profesionalno prepletalo s kulturnim izročilom in družabnimi dogodki.

Na sejmu v Bologni sta dva tradicionalna stebra: razstava ilustracij in sejemske knjižne nagrade (Bologna Ragazzi Award -BRAW):

Na 56. razstavo ilustracij je prispelo 3.873 kandidatur iz 92 držav. Mednarodna žirija je izbrala 318 finalistov in 78 zmagovalcev iz 29 držav. Med finaliste, ne pa tudi na razstavo, se je uvrstila slovenska ilustratorica Ana Zavadlav.

Manjšo razstavo ilustracij je imela baskovska umetnica Elena Odriozola, ilustratorica naslovnice letošnjega kataloga ilustracij, dobitnica zlatega jabolka BiB 2021. Nadalje tajvanska ustvarjalka Pei-Hsin Cho, zmagovalka mednarodne nagrade International Award for Illustration Bologna Children's Book Fair-Fundación SM 2021, in sicer za ilustracijo pravljice Oskarja Wilda *Ribič in njegova duša*, pa italijanska ilustratorica Sarah Mazzetti, prejemnica te nagrade leta 2019, in še nekatere manjše. Nova je bila razstava »The Children-Spectators« v okviru 4-letnega projekta, ki ga podpira EU; videli smo 36 ilustracij iz 20 držav.

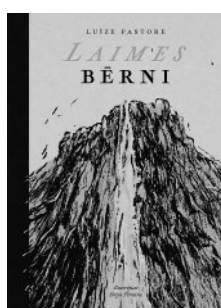
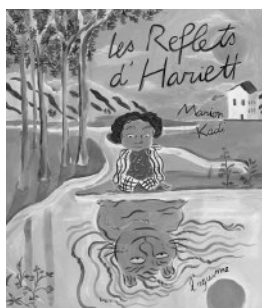
Nagrade Bologna Ragazzi Award (BRAW)

Nagrado za leposlovno knjigo je prejela kanadska slikanica: Mario Brassard: *À qui appartiennent les nuages?* (Komu pripadajo oblaki?), ilustr. Gérard Dubois (La Pastèque, 2021). Deklica se ob starih družinskih fotografijah spominja vojne in begunstva, njena osebna čustva se prepletajo s kolektivno izkušnjo, resničnost z domišljijo, poetično z nostalgijo, bralčev odziv pa je zagotovo tudi pod vplivom informacij o sodobnih vojnah. V pretežno temno sivo ilustracijo občasno posežejo oblaki in modrina neba, ki predstavljajo hrepenenje in upanje.

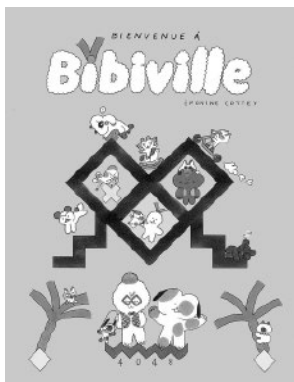
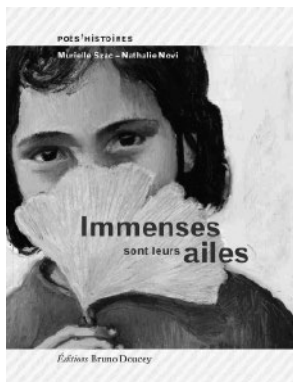
Nagrado za poučno knjigo je prejela prav tako kanadska slikanica iste založbe: Julie Roberge: *Monstres sacrés – Voyage au cœur des volcans* (Svete pošasti – potovanje v srce vulkanov), ilustr. Aless MC (La Pastèque, 2021). Gre za nazorno predstavitev najpomembnejših vulkanov po vsem svetu z znanstvenimi informacijami in miti, povezanimi z njimi. Med drugim sta omenjena fotografja Maurice in Katia Krafft, ki sta obiskala, fotografirala in posnela polovico od 500 vulkanov na svetu (oba sta umrla 3. junija 1991 ob izbruhu vulkana na Japonskem).

Nagrado za prvenec je prejela francoska slikanica: Marion Kadi: *Les Reflets d'Hariett* (Harietini odsevi), ilustr. avtor, (L'Agrume, 2021). Z barvno močnimi ilustracijami upodablja zgodbo o deklici z močno »levjo« dušo, ki raste in gradi svojo samopodobo, uči se izražati in tudi obvladovati svoja čustva in obnašanje.

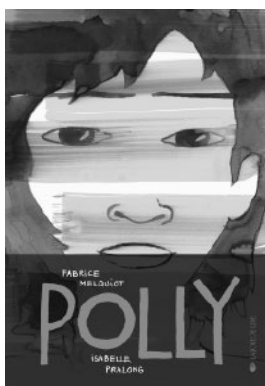
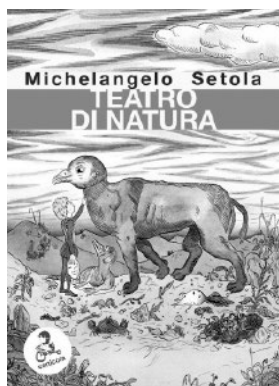
Nagrado Novi horizonti je prejela latvijska slikanica Luīze Pastore: *L'aimée Bérni* (Otroci sreče), ilustr. Evija Pintāne (Latvia, 2021). V obliki delovnega zvezka z botaničnimi skicami predstavlja venezuelsko džunglo, in to na tako neverjeten način, da osupne tudi odraslega bralca.

Nagrado za pesniško zbirko (posebna kategorija 2022) je prejela francoska zbirka Murielle Szac: *Immenses sont leurs ailes* (Ogromna so njihova krila), ilustr. Nathalie Novi (Éditions Bruno Doucey, 2021). Zbirka krajših in daljših pesmi o usodi sirskih otrok, beguncev, ki si želijo, da bi imeli krila in tako poleteli iz težkih razmer.

Nagrado za strip – za mlajše otroke je prejel francoski strip Éponine Cottey: *Bienvenue à Bibiville* (Dobrodošli v Bibimestu), ilustr. avtor, (Éditions 2024, 2021). Kombinacija stripa in slikanice predstavlja mesto, kjer v sožitju živijo mucki in kužki.

Nagrado za strip – za najstnike je prejel italijanski strip Michelangelo Setola: *Teatro di natura* (Gledališče narave), ilustr. avtor, (Canicola, Italy, 2021). Gre za prvoosebno pripoved mladega raziskovalca, ki predstavlja svoja prva prava odkritja, toda tudi domišljajske predstave. Strip je izšel ob 500-letnici rojstva italijanskega naravoslovca Ulisseeja Aldrovandija (1522–1602), ki je mdr. osnoval v Bologni »gle-dališče narave«, enega prvih botaničnih vrtov v Evropi.

Nagrado za strip – za mladostnike je prejel švicarski strip Fabrice Melquiot: *Polly*, ilustr. Isabelle Pralong, (La Joie de lire, 2021). Strip, ki je nastal v sodelovanju med dramatikom in striparko, obravnava zmedeno spolno identiteto otroka po imenu Polly, ki ni rojen ne kot moški ne kot ženska, medicinska stroka ga opredeli kot dečka, s čimer se Polly v času odraščanja nikakor ne identificira.

Posebna razstava – letos prvič – je bila *The BRAW Amazing Bookshelf* (Neverjetna polica BRAW): poleg nagrajenih slikanic in finalistk smo lahko spoznali sto »založniških biserov«, ki so kandidirali za BRAW. V resnici knjige niso bile na polici, pač pa so visele na vrvcih izpod stropa.

Nova je bila tudi razstava *Premio Orbil* (Nagrada Orbil): razstava kakovostnih knjig, ki so jih izbrali knjigarji/knjigotržci mladinskih knjig. Le-te so po njihovem mnenju blizu okusu mladih bralcev, radi jih berejo. Med njimi je bila tudi knjiga Petra Svetine, prevod zbirke *Sosed pod stropom* v italijanščino (Darko Branko, veseli pihalni orkester in druge zgodbe, prev. Lucia Gaja Scuteri. Nardò: Besa Muci, 2022).

Zanimivo je bilo primerjati knjige, ki so jih izbrali knjigarji in knjigotržci, s knjigami, ki jih je nagradila strokovna žirija (BRAW), in knjigami, ki so jih izbrali otroci (Strega Prize Ragazze e ragazzi 2022).

Zanimiva je bila tudi razstava *Fluo Lit Up Books*, 130 slikanic, v katerih so ustvarjalci uporabljali fluorescenčne barve; nastale so zadnjih 10 let v različnih državah.

Posebna pozornost je bila namenjena stripu, ne le z nagradami v treh starostnih stopnjah, ampak tudi z »otokom«, posebnim razstavnim prostorom, kjer so se predstavljale založbe stripov z vseh koncev sveta.

Iz povedanega je videti, da se sejem v Bologni z nekaterimi spremembami bolj približuje bralcem, njihovim bralnim preferencam. Tako je razumeti tudi **Bologna-BookPlus**, ki jo organizirata AIE (Association of Italian Publishers) in Bologna Licensing Trade Fair/Kids, in nudi vrsto možnosti za strokovno spopolnjevanje (lani prvič on-line, letos prvič v živo).

Dve leti sejma na daljavo zaradi pandemije sta prinesli vrsto izkušenj in novih pristopov v založništvu in promociji mladinskih knjig. Še več kot prejšnja leta je bilo namenjenega prostora »kavarnam«, organizatorji sejma so pričakovali, da bodo obiskovalci željni stikov v živo. V »kavarnah« ilustratorjev, avtorjev, prevajalcev idr. je bilo veliko dogodkov, izmenjav mnenj, primerov dobre prakse, izobraževanja idr.

Nova je tudi iniciativa, da se na vsakem sejmu osvetli eno od regij na svetu, tokrat je bila to Afrika, (Spotlight on Africa /Afrika v žarometu): Afrika je celina potencialnih bralcev, treba je dvigniti bralno pismenost, spodbuditi ustvarjanje knjig, založništvo idr. Prazni razstavni prostori afriških založnikov so potrjevali dejstvo, da je Afrika v razvoju pismenosti preskočila papirnato fazo, obdobje tiskanih bralnih gradiv, kar so povzročila predvsem tuja prizadevanja, da Afriko digitalizirajo.

Poleg vsega naštetega smo na prodajni razstavi *Bologna po Bologni* razstavili in predstavili še vrsto drugih slikanic (predvsem v angleščini, toda tudi v nemščini, francoščini, španščini, italijanščini idr.), kakovostnih in vznemirljivih, za katere menimo, da so zanimive za slovenske mlade bralce in njihove vzgojitelje, pa tudi za strokovno javnost.

* * *

Kot vsa leta so bili na sejmu obelodanjeni nagrajenka ALMA in dobitniki IBBY nagrad (Andersenove, IBBY Asahi Reading Promotion Award, iRead). Na Bologni po Bologni smo tem in slovenskim kandidatom namenili kar nekaj pozornosti: Andersenovo nagrado 2022 prejmeta francoska pisateljica MARIE-AUDE MURAIL

in južnokorejska ilustratorka SUZY LEE.¹ Med finaliste se je uvrstil tudi pisatelj in pesnik Peter Svetina, slikanico brez besedila *Svetilnik* ilustratorja Damijana Stepančiča pa je Andersenova žirija uvrstila na poseben priporočilni seznam

Nagradi IBBY-iRead 2022 za izjemne promotorje branja sta podeljeni Zohreh Ghaeni iz Irana in Jane Kurtz iz ZDA. Slovenska nominiranca sta mag. Darja Lavenčič, vodja MKL, Pionirske-centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo, in pisatelj Slavko Pregl.

Nagrado IBBY-Asahi Reading Promotion Award 2022 prejme inuitski projekt Ilitaqsinniq – Pinnguaqta iz Rankin Inleta, Nunavut. Slovenski nominiranec je Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS.

IBBY nagrade so bile podeljene na 38. kongresu IBBY v Maleziji, ki je potekal od 5. do 8. septembra 2022. Tam so bile podeljene tudi IBBY častne liste, na katero so se uvrstili tudi slovenski ustvarjalci mladinskih knjig: Andrej Rozman Roza za knjigo *Rimuzine in črkolazen* (Mladinska knjiga, 2019), Igor Šinkovec za ilustracije knjige Boštjan Gorenc *Si že kdaj pokusil luno?* (Mladinska knjiga, 2019) in Katja Zakrajšek za prevod knjige Clémentine Beauvais *#3špehbombe* (Mladinska knjiga, 2019).

Spominska nagrada Astrid Lindgren (ALMA) 2022 je bila podeljena švedski ilustratorki in avtorici Evi Lindström², izročili so ji jo konec maja v Stockholmu. Slovenski nominiranci so bili Anja Štefan, Ana Zavavlav, Svetlana Makarovič in Boris A. Novak.

Na sejmu v Bologni smo si – kot vsa leta – z zanimanjem in ponosom ogledali razstavne prostore Javne agencije za knjigo RS, založb Mladinska knjiga in Morfemplus ter prav tako z veseljem odkrivali prevode slovenskih mladinskih knjig v druge jezike. Namenili smo pozornost razstavi *Belih vran* Mednarodne mladinske knjižnice iz Münchna, med njimi so bile tudi slovenske mladinske knjige: Brane Mozetič, *Rožnate zgodbe* (Škuc, 2020), Damijan Šinigoj, *Kjer veter spi* (Miš, 2020) in *Nepozabne. Ženske, ki so premikale meje našega sveta* (Mladinska knjiga, 2020).

Tako smo tudi na *Bologni po Bologni* skušali opozoriti na uspehe slovenske mladinske književnosti v mednarodnem prostoru. Po drugi strani pa smo želeli naša prizadevanja povezati s poslanico ob letošnjem 2. aprilu – mednarodnem dnevu knjig za otroke. Plakat in poslanico, ki jo je pripravila Kanadska sekcija IBBY, sta ustvarila pisatelj Richard Van Camp in ilustratorka Julie Flett; na razstavi smo imeli tudi štiri njune slikanice, tako smo jo še lažje povezali s sporočilom letošnje poslanice z naslovom *Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku*.³

¹ V slovenščini imamo dve knjigi Marie-Aude Murail: *Simpl*, prev. Mojca Medvedšek (Miš, 2013) in *Oh, boy!* prev. Jedrt Maležič (Miš, 2013) ter slikanico Suzy Lee *Val* (Mladinska knjiga, 2010)

² Slovenski bralci jo poznamo kot ilustratorko knjige Eve Karlsson *Špagica, ptiček in jaz*, ilustr. Eva Lindström. Prev. Danni Stražar (Zala, 2018).

³ Prevod Katja Zakrajšek.

Barbara Pregelj

NA ISTI STRANI: POMEN POSREDNIKOV V LITERARNEM POLJU

Založba Malinc je v okviru mednarodnega projekta Poti do književne raznolikosti, ki poteka pod okriljem Ustvarjalne Evrope, sofinancira pa ga Evropska komisija, 19. in 20. maja 2022 pripravila odmeven mednarodni simpozij *Na isti strani: pomen mednarodnih posrednikov v literarnem polju*. Na njem je dejavno sodelovalo 60 udeleženk in udeležencev, v živo in po spletu pa ga je spremljalo več kot 550 oseb z obeh strani Atlantika. Dogodek je bil tudi del medvoškega kulturnega festivala Legende med vodami, ki je potekal med 13. in 24. majem 2022.

Literarno polje je prostor, kjer se srečujejo akterji z različnimi posredovalnimi vlogami, ki tako na produkcijski kot distribucijski in recepcijski ravni temu polju dajejo vsebino, obenem pa v njem zrcalijo tudi povsem konkreten prostor in čas. V tem namreč ravno preko različnih dejavnosti delujejo silnice, ki določajo temeljne koordinate literarnega sistema: tako njegovo (trenutno) geografijo kot (daljnosežnejšo) časovno os.

Kateri so dejavniki, ki se pojavljajo v slovenskem in mednarodnem prostoru in na različnih ravneh omogočajo, da sistem sploh deluje? Kakšna je njihova konkretna vloga v literarnem polju? Kdo so prevajalci, lektorji, uredniki; založniki, tiskarji, knjigarnarji, knjižničarji; recenzenti, literarni kritiki, blogerji, literarni znanstveniki in tisti, ki izobražujejo? Kakšen je pomen nagrad, kulturnih inštitucij, razpisov in projektov? Kakšna je njihova vloga v domačem in mednarodnem prostoru, kakšen mednarodni primerjalni okvir? Kako so še določene ravni literarnega sistema, kaj jih določa, kdo izbere?

O vsem tem se raziskovalci v zadnjem času sprašujejo predvsem v okviru sistemskih raziskav in empirične literarne vede, v okviru simpozija *Na isti strani*, ki ga je ob obeleževanju svoje desetletnice pripravila založba Malinc, pa smo skušali zajeti karseda širok nabor literarnih posrednikov, o njih smo razmišljali, preizpraševali njihovo vlogo ter poudarjali vezi med njimi. Tako smo skušali pokazati na dolgo in zavito pot, ki jo prehodi knjiga od nastanka besedila do trenutka, ko pride v roke bralke in bralca.

Naslov simpozija *Na isti strani* je v slovenščini besedna igra: v prenesenem pomenu ozavešča, da smo vsi skupaj na isti strani, zavezani istemu cilju, torej knjigam. Razumeti pa ga je mogoče tudi povsem dobesedno: da smo vsi dejansko, fizično na isti strani, listu neke resnične knjige. Le da se nekatere vidi, drugi pa

so nevidni, Malinčev simpozij je (tudi z dogodki, ki bodo še sledili do konca leta) zato skušal zrealiti vse.

Prvi, četrtkov dan simpozija je bil tako v celoti namenjen različnim okroglim mizam, kar je ustrezalo odprti, dialoški, tudi bolj komunikativni obliki simpozija. Na prvi okrogli mizi smo razmišljali o šoli kot prostoru literarne socializacije, mestu, ki je v njej namenjeno branju in različnim bralnim projektom. Z Damjano Šubic, Petro Mikeln in Marto Grkman-Repolusk se je pogovarjala Barbara Pregelj. V nadaljevanju smo se posvetili ljubiteljski kulturi in literarnemu posredništvu, v fokus pa postavili dva medvoška ustvarjalca, Gregorja Rozmana in Agato Trojar, s katerima se je pogovarjala Irena Sonc Šlenc. Sledila je okrogla miza v angleščini, na kateri je Katarina Kogej s sogovorniki Lawrencom Schimlom, Simono Škrabec in Ruth Ahmedzai Kemp razpravljala o prevajalcih kot literarnih posrednikih in vlogi, ki jo ti imajo pri posredovanju tujih kultur v ZDA, Združenem kraljestvu, Španiji, Kataloniji, Rusiji in v arabskih državah. Na okrogli mizi, ki je že pred svojim začetkom vzbudila veliko pozornosti, se je Polona Konjedic s sogovornicami Susano Aliano Casales iz Urugvaja, Áfrico Ramírez Fernández iz španske Valencije, Noro Lío Sormani iz Argentine in Andreo Garza Ponce de León iz Mehike v španščini pogovarjala o ženskih urednikih, uredniški politiki v povezavi s spolom objavljenih avtoric in avtorjev. Sledil je pogovor slovenskih založnic o pomenu povezovanja v domačem prostoru in tujini ter pomenu evropskih projektov. Gostje Barbare Pregelj v Knjižnici Medvode so bile Jana Bauer (Sodobnost), Mateja Sužnik (Zala) in Mateja Lazar (Motovila, CED). V nadaljevanju smo lahko prisluhnili slovenskim blogerkam Ajdi Lalič (Ajda naklada), Sandri Dobnikar (Do zadnje strani) in Beti Črešnovar (Knjižni bar), ki so Alenki Štrukelj (Literarna lekarna) razkrile, kako oblikujejo skupnost bralcev in bralk ter za katerimi projekti promoviranja branja stojijo. Okrogla miza o knjižnih sejmi, na kateri so se z Barbaro Pregelj pogovarjali Laura Niembro z največjega španskega knjižnega sejma (v Guadalajari), Antonio M. Ávila, predsednik španskega združenja založnikov, ki organizira španski profesionalni knjižni sejem Liber, ter Izaskun Ellakuriaga iz Društva Gerediaga, ki organizira baskovski knjižni sejem v Durangu. Vsi sejmi imajo bogat spremljevalni program s podelitvami pomembnih nagrad, med pogovorom pa so sogovorniki razkrili tudi, kako se je zanje spremenila resničnost v koronskem času. Zadnje okroglo mizo o antikulturi in antikomercialni kulturi je vodil učitelj in prevajalec, predvsem pa bralec David Heredero Zorzo. Z njim sta se pogovarjala Santi Escribano (Španija) ter Borja Escribano (Italija). Sogovorniki so postregli z zanimivim glasbenim primerom antikulture, ki je opozarjal na pomen branja, ter priznali, da tudi antikultura, kljub svoji nekomercialnosti, za svojo distribucijo potrebuje literarne posrednike. Tujejezične okrogle mize so bile opremljene s slovenskimi podnapisi, vse pa so še vedno dostopne na YouTube kanalu založbe Malinc.

Na simpozijem delu, ki je potekal 20. maja 2022 v mladinskem centru Jedro v Medvodah, v živo pa smo ga prenašali po spletu, in je združeval tako znanstvene kot tudi strokovne prispevke, sta zbrane pozdravila podžupan občine Medvode Ivo Rep ter španski veleposlanik v Sloveniji Juan Aristegui Laborde, v kratkem videu pa je dejavnosti španske fundacije Germán Sánchez Rupiérrez, ki spremlja knjižno produkcijo za mlade v Španiji, pripravlja pa tudi zanimive bralne projekte ter raziskave, predstavil Lorenzo Soto. Njegov video je bil tudi napovednik drugih krajših videov, ki se bodo v projektu zvrstili do konca leta. V prispevkih, ki so sledili, smo se najprej posvetili produkciji. Tudi v Sloveniji znani baskovski avtor Juan Kruz

Igerabide se je posvetil odnosu med avtorjem besedila in avtorjem ilustracij, ki lahko, če je izpolnjujoč, pri obeh ustvarja nove uvide in nove sinapse. Intervencionizmu prevajalcev sta se posvetili raziskovalki iz Univerze v Vigu Veljka Ruzicka Kenfel in Lourdes Lorenzo, njuna prispevka pa sta za pokušino objavljena tudi v tokratni številki revije *Otrok in knjiga*. Tudi razprava baskovske raziskovalke Elizabeth Manterola Aguirrezabalaga se je dotikala prevajanja, ob tem jo je zanimala tudi vloga kulturnih inštitucij pri promociji baskovske literature v tujini. Slovenska prevodoslovka in prevajalka Đurđa Strsoglavec je v nadaljevanju na konkretnem primeru recepcije romanov Kristiana Novaka prikazala, kako prevajalke in prevajalci lahko dejavno sooblikujejo prevodni literarni sistem. Na produkcijski strani smo se premaknili k delovanju založb: Milena Mileva Blažič z ljubljanske Pedagoške fakultete je predstavila svojo analizo vloge in pomena založbe Malinc ter mapiranje literarnega mikrosistema, ki ga je ta ustvarila. Predsednica lektorskega društva Kristina M. Pučnik se je v nadaljevanju posvetila predstavitvi lektorskega dela in strokovnih standardov, ki določajo delo, ki je veliko več kot le popravljanje napak. Prispevki v naslednjem sklopu so se posvečali distribuciji: Barbara Baloh in Samanta Kobal s Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem sta se posvetili izhodiščem spodbujanja pripovedovanja in gradivom, ki vzgojiteljicam in učiteljicam lahko pomagajo motivirati učence pri pridobivanju te pomembne spretnosti, ki je del jezikovne zmožnosti. Sabina Fras Popović iz Mariborske knjižnice je v svojem prispevku opozorila na izjemen pomen, ki ga imajo pri spodbujanju branja knjižničarke in knjižničarji. Ta je celo tako velik, da potrebujejo supermoči, da so kos izzivom svojega poklica. Tilka Jamnik je v nadaljevanju pripravila obširen pregled bralnospodbujevalnih projektov, ki jih izvajajo knjižnice, društva in založbe, opozorila pa je tudi na druge institucije v literarnem polju, ki promovirajo branje. Prispevke, ki so bolj zadevali recepcijo, je začel zagrebški profesor in predsednik združenja hrvaških raziskovalcev mladinske književnosti Berislav Majhut. Predstavil je mehanizme kanonizacije, ki so pred in po drugi svetovni vojni pomagali oblikovati literarne podobe najbolj uveljavljene hrvaške mladinske avtorice Ivane Brlić Mažuranić. Graška raziskovalka Kasilda Bedenk je v svojem prispevku opozorila na izjemen pomen, ki ga pri posredovanju slovenske kulture, predvsem pa literature v tujejezičnih okoljih, imajo lektorji na tujih univerzah ter na nekatere težave, s katerimi se ti srečujejo pri svojem delu. Koprška raziskovalka, jezikoslovka in profesorica na tržaški univerzi Vesna Mikolič pa je v kontekstu večkulturne književnosti opozorila na pomen literarnih nagrad, konkretnije mednarodne nagrade PONT, ki izpostavlja večkulturnost ustvarjalcev, prevajalcev, mladih avtorjev ter raziskovalcev. Simpozijiški del so v španščini sklenile predavateljice iz Latinske Amerike in Španije. Andrea Garza Ponce de León, nevrolingvistka in založnica ter urednica iz Mehike, je predstavila svoja izhodišča za delo z bralci iz manj spodbudnih okolij in opozorila na poseben pomen, ki ga imajo pri tem posredniki, učiteljica Grisel Pires dos Barros iz Buenos Airesa je opozorila na zbirko stripov, ki otroke spodbujajo k dialogu in interaktivnem branju, argentinska založnica in kritičarka ter članica različnih pomembnih literarnih žirij Nora Lia Sormani je spregovorila o pomenu literarne kritike, Jaqueline Oliver pa je predstavila delavnice Talleres Cienlee, ki potekajo v mestni knjižnici v kraju Quintanar de la Orden blizu Toleda. Na njih so v različnih aktivnostih, tudi s pismi, ki so jih otroci pisali groznovilci Jane Bauer in na srečanju s slovenskima mladinskima pisateljema Petrom Svetino in Jana Bauer, španski otroci spoznali in prebirali njuno literaturo.

Simpozij je torej v dveh dneh ponudil mnogovrsten pogled na literarne posrednike, potekal je tudi kot dialog med slovenskim in predvsem špansko govorečim svetom. Z objavo prispevkov v knjižni obliki pa bomo bele lise, ki jih na simpoziju zaradi omejenega prostora nismo mogli zapolniti, obogatili še s prispevki, ki segajo na področje literarnih festivalov, revij, nagrad, knjigarn ter distribucije.

POGLED NA (SVOJE) DELO

Irena Matko Lukan

MED PRAVLJICE

Ela Peroci je ena najboljših, najbolj priljubljenih in samosvojih pisateljic za otroke na Slovenskem. Ob pomembnih obletnicah se našim ustvarjalcem po navadi poklonimo s knjižnimi izdajami. Ko sem razmišljala o praznovanju stote obletnice njenega rojstva, sem najprej pomislila na njeno kultno knjigo pravljic *Za lahko noč*, ki je prvič izšla leta 1964. Že ob prvi objavi jih je urednica Kristina Brenkova označila za klasične. Urednik Andrej Ilc je ob devetdeseti obletnici pisateljčinega rojstva pripravil razširjen ponatis, dodal je še izbor zgodb iz poznejših zbirk, ki zaokrožujejo njen opus. Knjigo je na novo oblikovala Sanja Janša, nastala je prelepa izdaja in knjiga je zaživela na novo. Eline zgodbe in podobe Ančke Gošnik Godec nas zvabijo v domače, tople, otroške, domišljije polne svetove.

Za lahko noč je knjiga, s katero sem odrasčala. Brala sem jo ob popoldnevih, ko sem bila doma sama. Velikokrat sama. Ko zaprem oči, zagledam *Hišo št. 3*. Kako smo si s prijateljicami želele, da bi našle tako zapuščeno hišo. In postala bi naša. Uprle bi se vsem trapastim odraslim. Ker sva z mamo živeli v visokem pritličju v bloku, smo se kar nekajkrat na sončen dan dobile pri meni, izbrale vsaka svoj največji dežnik in skakale z okenske police na travnik. In smo letele ... Še zdaj so mi ljubi dežniki, veliki, vseh barv. Ne maram zločljivih. Prav o vsaki zgodbi bi lahko kaj povedala. »*Za lahko noč* moramo ponatisniti,« sem rekla Andreju. »In tudi knjigi *Na oni strani srebrne črte* in *Prisedite k moji mizici*.« Tudi ti dve je ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Kakšne črno-bele risbe! Tako bi se poklonili še naši ljubi slikarki ob njenem 95. rojstnem dnevu. Potem pa sem začela razmišljati, kaj bi lahko naredili na novo. Katere Eline pravljice tudi danes poznajo skoraj vsi otroci? *Muco copatarico*, *Moj dežnik je lahko balon* in *Hišico iz kock* ... Sedli smo skupaj likovna urednica Tanja Komadina, oblikovalka Sanja Janša, urednik Andrej Ilc in jaz. Odločili smo se, da izberemo slikanice, ki spadajo med klasiko sodobne slovenske pravljice, nekaj zgodb pa damo ilustrirati na novo. Da naredimo jubilejno slikaniško izdajo. Kakšno veselje in sreča je izbirati iz knjig Ele Peroci. Najprej sem pripravila širši izbor, potem pa smo skupaj s Tanjo in Sanjo izbirale in izbrale. Devet pravljic, ki so zaznamovale številne generacije otrok in odraslih pri nas. Nekatere so bile prevedene v številne tuje jezike: v nemški, italijanski, finski, hrvaški, srbski, francoski, češki, bosanski, makedonski, slovaški, ruski, madžarski, romunski, litovski, angleški ... jezik. *Muca copatarica* je bila prevedena celo v esperanto.

V jubilejni zbirki *Med pravljice* najdemo:

Moj dežnik je lahko balon in *Pravljice žive v velikem starem mestu* s podobami Marlenke Stupica. Slikanica *Moj dežnik je lahko balon* je prvič izšla leta 1955. Zanj je Ela Peroci prejela Levstikovo nagrado. Ilustriral jo je Leo Koprc. Leta 1962, pred 60 leti, je prvič izšla z Marlenkinimi ilustracijami in bila natisnjena še desetkrat. *Pravljice žive v velikem starem mestu* pa so v slikaniški izdaji prvič izšle leta 1969. Tudi naša slikarka Marlenka bi letos praznovala častitljivih 95 let.

Muca copatarica z ilustracijami Ančke Gošnik Godec je prvič izšla leta 1957, v barvni litografiji. Takrat so slikarke marsikatero knjigo slikale še na kamnite plošče in so bile risbe odtisnjene na papir. Leta 1963 je izšla slikanica z ilustracijami, ki jih danes poznamo vsi. Doživela je že 23 ponatisov.

Hišica iz kock z ilustracijami Lidije Osterc je izšla leta 1964. Tudi ta slikanica je postala kulturna.

Leta 1985 je Jelka Reichman za založbo Borec narisala malo slikanico *Nina v čudežni deželi*.

Ne moremo si predstavljati odraščanja in doraščanja brez podob teh štirih pomembnih likovnih ustvarjalk za otroke: Ančke, Marlenke, Lidije in Jelke. V njihove podobe lahko zremo tudi v tej knjigi.

Že pri snovanju knjige *Med pravljice* sem se odločila, da za spremno besedilo zaprosim pesnika in pisatelja Petra Svetino. Želela sem si, da napiše o Eli in njenem pisanju nekaj osebno intoniranega. S pisateljico in njenimi pravljicami je bil v stiku od otroštva dalje, saj je bila mamina prijateljica. (Marinka Svetina je napisala spremno besedilo za knjigi *Prisedite k moji mizici* in *Povestice tik-tak*.) Kot literarni zgodovinar, ki se ukvarja z mladinsko književnostjo, in univerzitetni profesor pa se z njenimi deli ukvarja tudi strokovno. Napisal mi je, da mu je zelo ljuba slikanica *Amaliya* in *Amaliya*, ki jo je naslikala Elina hčerka, ilustratorka Anka Luger Peroci. Zdelo se nam je prav, da v knjigo umestimo tudi eno slikanico z njenimi ilustracijami. Ta slikanica je prvič izšla leta 1998 pri Mohorjevi založbi, v Sloveniji in Avstriji hkrati. Za uvodno besedilo sem nagovorila hčerko Jelko Pogačnik, biologinjo, dolgoletno sodelavko revij *Ciciban* in *Cicido*. Že več kot petdeset let ustvarja in piše poljudnoznanstvene prispevke za otroke in mlade, več desetletij je bila urednica učbenikov in obučbeniških gradiv.

Želeli smo, da bi bilo v knjigi tudi kaj novega. Tako sva se z likovno urednico odločili, da damo tri zgodbe ilustrirati na novo. Likovna urednica Tanja Komadina je izbrala Petra Škerla za zgodbo *Očala tete Bajavaje* in Majo Kastelic za zgodbo *Smetana*. Za zgodbo *Stara hiša št. 3* pa smo morali Tanjo kar nekaj časa prepričevati, da jo je vzela v roke. Je izjemna ilustratorka, a se zdaj kot urednica včasih znajde v dvojni vlogi. Za vse tri ilustratorje to ni bilo lahko delo. Risati nekaj, kar je že bilo upodobljeno, in to zelo dobro, ni lahko. Risati za zbirko slikanic, ki so jih ustvarile tako izjemne ilustratorke, je še težje. Ko pa so v našo hišo prišle nove ilustracije, smo bili ganjeni. Čarobne slike. Uvodno besedilo in spremno besedilo sta napisani tako milo. Knjigo *Med pravljice* je oblikovala Sanja Janša in po mojem mnenju je knjiga res odlična, primerna za vsako domačo knjižno polico.

Tanja je ob nastajanju knjige rekla: »*Eline zgodbe, v katerih predmeti oživijo, živali spregovorijo, otroci pa v igri marsikaj zmorejo sami, nas nagovorijo, da se zazremo nazaj, v svet odraščanja. V odrasli dobi nas povabijo k opazovanju mlajših, ki se čudijo in so radovedni ... to odpira domišljijo in ilustratorju pravljичen svet, ki ga zlahka prikliče in odpre neskončno možnost likovnih podob. In ves ta pravljичni svet v likovni interpretaciji tako postane resničen ...*«

Ko je Sanja vzela knjigo v roke, je zapisala: »Z veseljem se lotim; pravljice Ele Peroci so mi zelo blizu po bralni in oblikovalski plati. Brezčasne, a obenem mestne in sodobne, domišljjsko bogate, krasna naloga za oblikovalko, hvala! Črke naj bodo dovolj velike, da jih vse generacije bralcev dobro vidijo. Za prijetno branje izberem črkovno družino *Filosofia* – oblikovala jo je Zuzana Licko – saj učinkovito združuje nekoč in zdaj. Tudi ilustracije v knjigi so od prej in na novo, postaviti jih je treba na veliko, da bralci lahko v njih uživajo, kot se spodobi. Papir naj bo rumenkast; veliko toplino je v pisanju Ele Peroci. In naslovnica – svetla, igriva, z rdečo žogo Marlenke Stupica, ki poleti – kam? Med pravljice, seveda.«

Kot je zapisala dr. Marjana Kobe v knjigi *Za lahko noč* (MKZ, 2012): »Ela Peroci v žanrsko pestri kratki prozi mojstrsko upoveduje doživljajski svet (manjšega) otroka in svet njegove igre. Otrok je središčni literarni lik, njegov zorni kot je pogosta pripovedna perspektiva; otrokova igra na meji med resničnostjo in iluzijo je poglobljena vzmet dogajanja.«

Peter Svetina v spremnem besedilu naše knjige, ki ga je naslovil *Teta Ela*, pravi: »S pravljičami Ele Peroci se po drugi svetovni vojni pojavi v slovenski literaturi svet, ki za predvorno otroško in mladinsko literaturo ni zelo značilen: pripovedovalka se izrazito postavi na stran otroka in njegove domišljije. Ela Peroci v slovensko otroško literaturo ni vpeljala izrazito samo mestnega okolja, ampak tudi nekatere pripovedne postopke, ki so jih v literaturi začeli zares uporabljati šele precej kasneje, šele v postmodernizmu (avtoreferencialnost, pripovedovalčevo vpletanje v pripoved z lastnimi komentarji ipd.).«

Jelka Pogačnik v uvodniku razmišlja: »Bilo je lepo imeti babico pisateljico. Sestrine in moje otroke je znala pospremiti v tiste čudežne dežele, v katerih je vse mogoče. Kamor gredo mogoče še zdaj, ko so sami starši, po lepoto in prijaznost, zaupanje in pogum.«

Pojdimo, pojdimo še mi *Med pravljice*.

Marinka Svetina

OB STOLETNICI ROJSTVA ELE PEROCI Zapiski, spomini, posnetki

Ela Peroci me je spremljala od mojih študentskih let vse do njene smrti; kot pisateljica, sodelavka in kot prijateljica.

Prva stopnička k spoznavanju mladinske književnosti in njenih ustvarjalk je bila že diplomska naloga *Trije motivni krogi v delih Kristine Brenkove, Ele Peroci in Branke Jurca*. Njen povzetek je bil objavljen v prvi številki revije *Otrok in knjiga* pred davnimi petdesetimi leti. Niti sanjati ne bi mogla, da bo po končanem študiju moje delovno mesto prav ob kateri od avtoric, ki sem jih obravnavala. Pa se je zgodilo, da sem prišla v ljubljansko mladinsko redakcijo Radia Slovenija in Ela Peroci je postala moja mentorica. Pripravljala je radijske šole za najmlajše, meni so bili dodeljeni srednji razredi osemletke, kolega pa je imel višje razrede.

Elo sem osebno spoznala leta 1968 in delo v redakciji naju je povezovalo deset let, stkale so se tudi tesnejše vezi. Leta 1978 je odšla v pokoj, najino prijateljstvo pa se je ohranilo. V tem zapisu je le nekaj drobcev iz skupnih triintridesetih let.

Gradivo in razmisleke o Eli Peroci sem ob 100-letnici njenega rojstva strnila ob povabilu revije *Otrok in knjiga*. Združila sem zapise s traku, s popisanih in potiskanih strani in iz svojega spomina. Želim si, da bi prispevek dopolnil mozaik podobe Ele Peroci in obogatil pogled na njeno ustvarjanje.

Posnetki pogovorov

Pogovori, posneti pri Eli doma, so bili sproščeni in vsebinsko bogati. Odlomki, ki jih zapisujem na tem mestu, so prepis z magnetofonskega traku, posnetega v letih 1992, 1996 in 1997.

Najintenzivnejše obdobje najinih pogovorov je bil čas pred petinsedemdesetim rojstnim dnevom Ele Peroci, ko sem pripravljala spremno besedo za zbirko *Povestice tik tak*. Razmišljala sem in si zapisovala vprašanja, si pripravila trakove in se odločila, da bom k njej odšla z najzanesljivejšim magnetofonom. Vedela sem, da bom tako lahko sproščena in osredotočena samo na pogovor.

Prijazen in topel je bil Elin in Milanov dom, na vseh oknih so bile rože, bujno so cvetele. »Milan ima zlate roke, vse rože mu uspevajo,« je Ela pohvalila soproga, jaz pa sem od njiju vedno odhajala s cvetjem, ki mi ga je ob slovesu podaril. Po kratkem pogovoru o vsakdanjih stvareh, po soku in pecivu, je Milan

odšel k svojemu delu, Ela pa je predlagala, da se preseliva nadstropje više v njeno delovno sobo.

Okno, polno rdečih pelargonij, je gledalo na cesto. Pod oknom je bila delovna miza, na njej pisalni stroj, ob njem pa zadnji izvodi *Cicibana*. Na knjižnih policah so bili drobni spominčki, na postelji je sedel pisan klovn. Pogovarjali sva se med fotografijami hčera in vnukov, med slikami in risbami otrok. Večerilo se je in mrak je s seboj vedno prinašal umirjenost in zaupljivo bližino. Ela je pripovedovala. Nisem je prekinjala, saj sem vedela, da bo vse na traku in da jo bom, če bo potrebno, lahko vse ponovno vprašala. »Bo v redu, kaj naj ti še povem?« jo je vmes zanimalo, jaz pa sem izpostavila novo iztočnico in vrelec spominov je znova stekel na magnetofonski trak.

Večkrat sva se pogovarjali o njenem ustvarjalnem postopku:

»Ko so mi otroci v šoli prvič postavili vprašanje, če sem rada brala pravljice, me je pretreslo. Če bi kot otrok poznala Rdečo kapico, mogoče sploh ne bi pisala ali pa bi pisala čisto nekaj drugega. Najbrž sploh ne bi pisala, ker bi v sebi že imela tisto, kar v otroštvu zaživi ali pa manjka.«

»Že v šoli sem si želela napisati nekaj lepega. Šolska naloga je bila zame nekaj lepega, ob njej se mi je vselej odprla nova pesem, nova zgodba... Komaj sem čakala, kdaj bo profesor Stražar na tablo zapisal naslov. To je bilo zame vsakokrat doživetje, kot da doživljam pravljico, vsakokrat znova sem imela občutek, kot da se poglobljam v neke pravljice.«

»Da je v mojem pisanju nekaj bilo, sem odkrila, ko sem opisala en dan življenja v Kamniku, ko sem prvič doživela, kako pišeš za časopis. Ko sem ustvarila zapis in ga objavila v Pionirskem listu, se je nenadoma pojavil spis, ki je vzbudil pozornost.«

Posebno obdobje v njenem življenju je bilo delo v Domu invalidne mladine v Kamniku, kjer je lastno doživljanje otrok, ki so preživeli vojno, ki so bili tenkočutni in drugačni, tudi zapisala:

»Iskati sem morala čisto poseben način zapisovanja. Ni šlo za to, da bi v pravljici povedala zgodbo, ampak predvsem za to, da bi se pogovarjala z otrokom in da bi mu pomagala na tak način, kot sem na primer Jožetu, da bi mu olajšala vstop v šolo, v šolsko delo. Prijela sva se za roke in štela. Prijela sva se za roke in sva rekla, zdaj bova pa seštevala. Kaj pa je to seštevala? Prijela sva se za roke, za štrclje njegovih rok, in sva štela. Štela sva tako: hodila sva in štela korake, hodila nazaj in odštevala. Takrat še ni bilo misliti o pravljicah.«

Na ustvarjanje Ele Peroci sta vplivali tudi njeni hčerki Jelka in Anka, pa otroci, njuni prijatelji z ulice:

»Veliko sta na moje pisanje vplivali tudi Jelka in Anka. Radi smo poslušali, tudi sama sem rada poslušala lastno pravljico, na primer Hišico iz kock. Ko smo se zvečer zbrali, pravljice nisem pripovedovala, ampak sem jo brala. In ko sem brala, je bil najbolj zabavni del pravljice ta, da sta vsakokrat znova iskali tisti hip, tisto

mesto, ko sta lahko rekli: 'Joj, to si si pa izmislila!'. In je bil smeh. Uživali sta, da sta ugotovili, kje si je mama del pravljice izmislila.»

»Moje zgodbe so del življenja mojih in sosedovih otrok. Včasih se mi droben dogodek ali pogovor vtisne v spomin in potem, ko ga dneve in tedne in včasih celo mesece nosim v sebi, se mi polagoma razraste v zgodbo. Od besede do besede napisano v mislih. Sedem za pisalni stroj in jo natipkam.»

Zelo močne, nemara celo ključne spodbude za lastno pisanje je bila Ela Peroci deležna s strani svojega profesorja pedagogike na ljubljanski univerzi, profesorja Stanka Gogale:

»Tudi delo v mladinskih časopisih in pri radiu je pripomoglo pri pisanju, pripomoglo pa je tudi to, da sem se vpisala na pedagogiko in da sem poslušala predavanja dr. Stanka Gogale. Obliko pravljice sem doživela na nekem predavanju v otroškem vrtcu, ko je ponazoril pravljico iz kock, ki jo je podrl sosedov pes. Noben otrok ni hotel poslušati. Ko pa je goli zgodbi dodajal čustvene elemente, so malčki priostriili ušesa. Tistega dne sem pred seboj videla odprto pot za pisanje pravljič, spoznala sem, kako je treba izpolniti dogodek z domišljijo, vključiti v pravljico otroško igro. Tako je v letih 1952/53 nastala moja Hišica iz kock. Kar sem napisala, sem pokazala svojemu profesorju. Ko je bral, sem od zadrege kar rdela, imela sem občutek, da sem mu jo ukradla. Ko sem kasneje o tem razmišljala, sem se prepričala, da sem le zapisala to, kar je profesor na predavanjih in pogovorih poudarjal. Všeč mu je bilo, da sem pravljico tako obrnila. Spominjam se, kako je stal, ko jo je bral, se muzal in bil vesel, da sem teorijo prenesla v življenje.»

Literarno ustvarjanje Ele Peroci je močno zaznamovalo tudi delo na ljubljanskem radiu – leta in leta je imela preko njega neposreden stik z otroki. In seveda tudi s sodelavkami in sodelavci iz redakcije. Takole se Ele spominja njena radijska sodelavka Valči Ravbar:

»Nekega jutra se je v redakciji razvedelo, da je Ela dobila nagrado Prešernovega sklada za leto 1971. Bili smo navdušeni. Potem pa je odločno vstopila v sobo naša urednica Stana Zupančič. Bila je silno ogorčena, kajti izvedela je, da je bila nagrada najprej namenjena nekemu pesniku, a jo je zavrnil. 'To je ponižujoče zate. To nagrado moraš zavrniti,' je zahtevala od Ele. Toda Ela je bila drugačnega mnenja. S svojo običajno dobrovoljno mirnostjo je odgovorila: 'Vsekakor sem nagrade vesela in jo bom sprejela. Prihodnje leto že ne bo nihče vedel, kdo je bil pesnik, ki jo je zavrnil. Kadar pa bodo omenjali mene, bodo vedno omenjali tudi Prešernovo nagrado.' Ni se zmotila.»

»Znana prevajalka Alenka Bole Vrabec je veliko prevajala tudi za radijsko otroško in mladinsko uredništvo. Ker je imela na Dunaju sorodnike, je bila večkrat tam in je po knjigarnah iskala primerne knjige za prevajanje. Nekoč so bile med deli, ki so ji jih še posebej priporočili, tudi knjige Ele Peroci. Prodajalka ni mogla razumeti, zakaj jih Alenka vztrajno odriva proč. 'Oglejte si jih vendar, ta gospa ima odlične zgodbe', je skušala prepričati Alenko. Ta pa ji je odvrnila: 'Veste, vse knjige te gospe imam jaz v originalu.'»

»Ela v eni izmed zgodb pripoveduje o cekinih na njihovem vrtu. Mislila je na breze, ki so rasle pod njenim oknom, in so jo jesenski listi spominjali na cekine. Čeprav je imela ta svoja drevesa rada, je nekoč razmišljala, kako bi ji bilo bolj všeč, če bi namesto njih rasle smreke. Zlato listje, ki je vsako jesen zasulo njihov vrt, je namreč prineslo tudi veliko dela.«

»Nekoč nam je Ela povedala, kako ji je Kristina Brenkova pripovedovala, da so na nekem srečanju v tujini nemški založniki predstavili svojo noviteto Muco copatarico. Pa je Kristina Brenkova takoj protestirala in jasno in glasno povedala, da je Muca copatarica pač naša. To se je zdelo Eli imenitno in toplo. Da jo imamo za našo.«

PRAVLJICA O MRAVLJAH

*Pravljico o mravljah mi je bilo 16. julija 1996 dano doživeti v parku rehabilitacijskega centra Soča v Ljubljani, kjer je bila Ela na okrevanju. Sprehajali sva se in se pogovarjali, potem pa sedli na klopco in povedala mi je dve, v mislih napisani pravljici. *Pravljica o Lavri in Jerici* je izšla v spremni besedi *Povestice tik tak* (Mladinska knjiga, 1998), *Pravljica o mravljah* pa še ni bila natisnjena. Sedaj je z vami tudi zadnja pravljica Ele Peroci, ki je nastajala v samoti njene bolniške sobe in jo je namenila vnukinji Tonki:*

Tonka je imela lepe sanje. Sanjala je o rjavih in belih mravljah. Zjutraj se je zbudila in iskala, kje so mravlje. To so bile bele in rjave mravlje. Bile so velike, gibčne. Iskala je v kotičkih, kje so se skrile. Ko jih je našla, se jih je razveselila.

Takrat je pritekla k njej še zdravnica in jo klicala:

Tonka, Tonka, kje si?

Tonka se je oglasila.

Tukaj sem, mravlje iščem. Po kotičkih iščem mravlje.

O, saj jih ne moreš najti. Mravlje so pri meni.

Kaj pa delajo pri tebi?

Iščejo tebe. Ja, potem je to tako: mravlje iščejo tebe, ti iščeš mravlje. Mravlje se skrivajo v kotičkih. Ja, prav tako je.

Tonka. Za teboj hitijo rjave mravlje.

Takrat je pritekla za Tonko učiteljica in ji zaupala skrivnost:

Kar poglej na mizo. Kaj vidiš?

Vidim, vidim. Mravlje vidim! Kaj pa zdaj?

Ja, mravlje si želijo še prostora. Mravlje bi rade pogledale, kaj ima Tonka pod jopico.

Mi verjameš? Mravlje so iskale pesem.

Kakšno pesem?

Tako, da jo boš ti zapela.

Bi zapele mravlje?

Ja, tisto pesem, ki jo je Tonka posnela na ploščo.

Tonka je pesem zapela. Tonka je pesem o mravljah zapela.

MODRI ZAJEC

Pravljica *Modri zajec* je nastala tako rekoč po naročilu, na otrokovo prošnjo. V redakciji nam je Ela Peroci večkrat pripovedovala o obiskih pesnikov in pisateljev na šolah. Včasih so bila srečanja v dvorani, kjer je bilo veliko otrok, in spominjala se je, kako so nekateri ustvarjalci blesteli. Tone Pavček, na primer, je znal z glasno pripovedjo in šarmom vse potegniti v čar besed, sama pa se je počutila tako neznatno s svojimi pravljicami. Uživala pa je, kadar je bila med otroki v razredu, sprostila se je in se skupaj z njimi prepustila toku. Nekoč nam je po nekem takem srečanju povedala da so ji otroci pripovedovali, kaj radi berejo, narisali so junake iz njenih zgodb in jo za slovo obdarili z risbami. Ko je že odhajala, jo je eden od otrok zaprosil še za pravljico o zajcu. »Kako naj napišem pravljico o zajcu, ko ga nikoli nisem imela,« je med nami na glas razmišljala. Potem pa si je v knjižnici izposodila cele kupe knjig o živalih in v njih iskala zajce, domače in tuje. Kadar je kaj zanimivega prebrala, nam je povedala, kadar pa je kdo izmed nas našel kaj o zajcih, ji je to prinesel. Tako smo počasi spoznali pisano zajčjo družino. »Našla sem snežnega zajca,« nas je neko dopoldne čez mizo veselo pogledala in zdelo se mi je, da je našla, kar je iskala. Potem so zajci kmalu potihnili. Kup knjig z njene mize se je spet preselil v knjižnico. O zajcu in zajcih je nismo nič spraševali. Mi smo nanje pozabili, z njo pa so še dolgo hodili, tako dolgo, dokler ni nekega jutra, bili sva še sami, rekla: »Napisala sem *Modrega zajca*.« Natipkane liste mi je ponudila v branje. Prebrala sem in še enkrat prebrala. V besedah in na obrazu je videla moje veselje, pravljica me je prevzela in hodila z mano. Bila sem očarana, kako je severnega zajca udomačila. Mene je spomnil na dom in na ledene rože v mrzlih zimskih jutrih, ki sem jih kot otrok tako občudovala. Nikoli pa zajca ne bi znala zagledati v okenskem steklu, Ela ga je videla. Z okna je lahko skočil v bolniško sobo k otrokom in jim krajšal čas. *Modri zajec* je najprej zaživel glasovno na radiu, v likovnem razkošju pa je z ilustracijami Ančke Gošnik Godec leta 1975 zasijal v zbirki *Velike slikanice*; ki je še vedno ena najprepoznavnejših zbirk založbe Mladinska knjiga.

Vsako novo slikanico je Ela Peroci prinesla v redakcijo in nas z njo obdarila, mi pa smo jo z otroki doma prebirali. Vsako novo knjigo je nesla pokazat tudi svoji mami, ki je stanovala pri njih v Ljubljani za Bežigradom. Mama je Eline zgodbe rada prebirala, rekla je, da so tako mehke.

SPOMINSKI ZAJČKI NA ELINI STENI: fotografije in dokumenti z drobcu spominov

»Kako sem šla prvič v šolo, tega se dobro ne spomnim. Vendar sta mi svetli še zmeraj tista tablica, ki sem jo nosila v cekarčku, in prva čitanka. Cekarček je bil pisan, veliko barv je bilo prepletenih v njem. Tablica je imela vsak dan novo črko napisano, potem smo jo zbrisali in spet napisali novo. Zraven je bila čitanka. Čitanko sem si z velikim veseljem vsak dan znova ogledovala in se je do konca šolskega leta nisem naveličala. Naveličala sem se pa, ali pa tudi ne, cekarčka. Videla sem pri nekaj drugih sošolcih, da so imeli torbico, pa sem si zaželela tudi jaz torbico. Oče mi je rekel: 'Če boš razred izdelal z odličnim, boš dobila drugo leto torbico.' In sem jo dobila.«

Ela Peroci leta 1934 (<https://www.kamra.si/album-slovenije/ela-peroci>)

Knjižica
o uspehu in vedenju

Hrga Gabriele

učenka ... razreda

dr. d. d. ... učiteljske šole

v ...

za šolsko leto 1933/1934

Šolska knjižnica 1933

Oceno uspeha za prvo polletje.

Šolska leto	Predmeti	Uspeh
1	Verovsk.	dobro
2	Učbenik. jezik.	dobro
3	Učbenik. jezik.	dobro
4	Matem. jezik.	dobro
5	Sam. jezik.	dobro
6	Zgodovina	dobro
7	Botanika iz zoologije	dobro
8	Fizika	dobro
9	Kemija in mineralogija	dobro
10	Higijena	dobro
11	Enfiziološki in fiziološki biološki	dobro
12	Geometrija s geometrijskim	dobro
13	Priloge in risbe	dobro
14	Pečje	dobro
15	Talenski	dobro
16	Čisto delo	dobro
17	Priloge in risbe	dobro
18	Gospodinjstvo	dobro

Šolska leto	Predmeti	Uspeh
1	Enfiziološki in fiziološki	dobro
2	Enfiziološki in fiziološki	dobro
3	Enfiziološki in fiziološki	dobro
4	Enfiziološki in fiziološki	dobro
5	Enfiziološki in fiziološki	dobro
6	Enfiziološki in fiziološki	dobro
7	Enfiziološki in fiziološki	dobro
8	Enfiziološki in fiziološki	dobro
9	Enfiziološki in fiziološki	dobro
10	Enfiziološki in fiziološki	dobro
11	Enfiziološki in fiziološki	dobro
12	Enfiziološki in fiziološki	dobro
13	Enfiziološki in fiziološki	dobro
14	Enfiziološki in fiziološki	dobro
15	Enfiziološki in fiziološki	dobro
16	Enfiziološki in fiziološki	dobro
17	Enfiziološki in fiziološki	dobro
18	Enfiziološki in fiziološki	dobro

V ... dne 22. dec. 1933

Hrga Gabriele

Videti:

... obo ... v ...

Knjižica o uspehu in vedenju Ele Peroci (roj. Gabriele Hrga) 1933/1934 (družinski arhiv Ele Peroci)

Ela in Milan Peroci na sprehodu s hčerkama Jelko in Anko

Pisateljica se je rada srečevala z otroki – otroški festival Lastavica
(<https://casnik.si/ela-peroci-in-njena-muca-copatarica/>)

Ela s prvim vnukom Andrejem, sinom Anke Peroci, ki se mu je kmalu pridružil bratec Filip. Žal ji je bilo, da jih ni pogosto videvala, saj so živeli na Dunaju. Jelkina otroka, Tonka in Jan Pogačnik, sta ji zelo polepšala starost, ne samo njej, tudi soprogu Milanu. Stanovali so v bližini in razdajala sta jima svojo ljubezen, pozornost in čas.

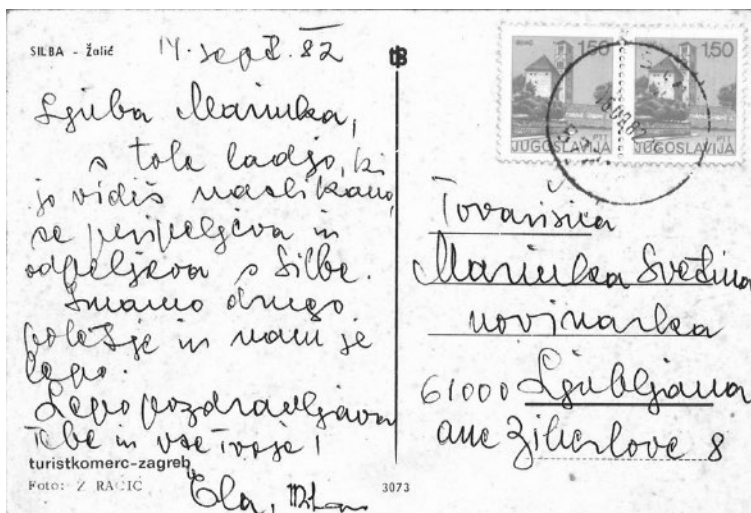

Ela Peroci z vnukom Andrejem, 1981
(družinski arhiv Ele Peroci)

Prijetni družinski trenutki
(<https://www.dnevnik.si/1042660792>)

Otok Silba hrani veliko spominov na družino Peroci. Tudi svojo pravljico ima ta otok, njen naslov *Ura bije polnoč*, je najbrž izbran, ker se je Eli utrnila sredi noči. Nikoli se nisem spomnila, da bi jo vprašala, če je to res. Res pa je, da je nekoč, ko se je vrnila s počitnic na Silbi, vesela pripovedovala, da ima morsko pravljico.

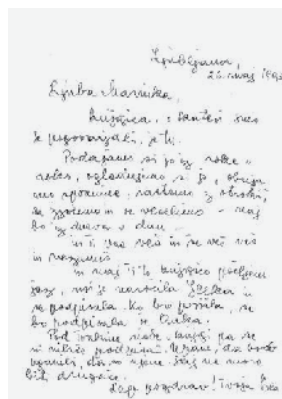

Razglednica Ele Peroci s Silbe, 1982 (arhiv Marinke Svetina)

Vsaka knjiga je kot rojstvo, te pa je bila Ela še posebej vesela. V knjigi *Srček za Nino* je vse hrepenenje in pričakovanje in veselje ob prihodu malega bitjeca v družino. Z ilustracijami je temu veselju dodala svoj del tudi Jelkina sestra Anka.

Ela Peroci, 1991
(Foto: Tihomir Pinter;
<https://dlib.si/stream/URN:NBN:SI>)

Pismo, priloženo knjigi
Srček za Nino Eline hčerke
Jelke Pogačnik, 1993 (arhiv
Marinke Svetina)

Rože na oknih in okrog hiše so bile domena Elinega moža Milana, on je imel roko zanje. »Vse mu uspeva,« je Ela večkrat rekla in ga pohvalila. Še posebno bogato cvetoče rdeče gorečke, pelargonije, so se košatile vsako leto na oknu, pod katerim je bila Elina pisalna miza. Milan je najrazličnejše rože tudi sušil in ustvaril veliko lepih rožnih slik. Spomin nanj so tudi njune voščilnice, ki smo jih prejemale za rojstne dneve.

Voščilo Ele in Milana Peroci Marinki Svetina, 1994 (arhiv Marinke Svetina)

Ela Peroci in Marinka Svetina, na prvi fotografiji z Elino vnukinjo Tonko, 1994 (Foto: Milan Peroci, arhiv Marinke Svetina)

*Bez vodenja!
Ela*

TONE PAVČEK ELI PEROCI – poslovilni nagovor ob njenem slovesu

Tu smo, draga Ela, še enkrat skupaj, v majhnem krogu, na zadnjem robu, da se poslovimo in ti rečemo preprosto in po človeško: Hvala!

Hvala ti za darove, ki si jih prejela ob rojstvu tam nekje pri Svetem Križu, jih gojila in delila med nas radodarno kot bogatinka.

Hvala ti za ljubeznivo milino žene in matere, s katero si razsvetljevala dom kot blagorodna gospodarica.

Hvala ti za sanje, iz katerih si ob vsakdanjosti življenja ustvarila zgodbe, povesti in pravljice, kakršnih še ni bilo pri nas, in si jih ti, čudodelka, ustvarila za nas in naše otroke.

Hvala ti za tvojo besedo, ki je s pravim stavkom znala čarati in očarati in postala vsebeseda v naši mladinski književnosti.

Hvala ti za skromnost, ko si jemala v roke majhne navadne stvari in jim vdihnila dušo, ne da bi pri tem mislila na veličino, pa so prav zaradi tega te tvoje male stvari zrasle v velike in pomembne. Prestopile so prag naše domovine in jezika ter v številnih prevodih veselijo otroke sveta.

Hvala ti za težko izkušnjo trpljenja, ki ti je bila naložena, kakor je umetniku naložena težka pot do pravega stavka in umetniške resnice. Ti si vse to prestala, dosegla in presegla. Hvala ti tudi za to.

A najbolj ti hvala, da si prva in prava Andersenka, pravljíčarka za vse čase in za vse, ki bi jim bil svet brez pravlíj grob in grd in krut. Ti si ga omílila, osrčila in osmílila.

Pomnim te dobro od prve besede dalje, od dežnika ali od balona, ko si mi potožila, da knjiga od ministrstva ne bo dobila subvencije. Vem, kako mirno in prepričano sem ti rekel, da čez leta nihče ne bo vedel, kdo je bil minister, ki je odklonil tvoji knjigi subvencijo, da pa bodo tvoj dežnik, ki je lahko balon, poznali vsi slovenski otroci. Zgodilo se je kajpak prav to: pozabljeni so ministri in politiki, zgone in nezgone vladnih in drugih dvorov, in ne le naši, pa kajpak vedo, da je tvoj dežnik dober ne le zoper dež, a še bolj zoper dolgočasje, da je za igrarijo in fantazijo. In ti si se, tudi v muki ustvarjanja, igrala z besedami, zgodbami, podobami, za radost svojih deklic pa na veselje tisočih in tisočih drugih.

Skupaj sva hodila po tem slovenskem svetu, po šolah in med šolarji, ne da bi jim oznanjala jedelpomaranče, ampak da bi jih veselila in se sama veselila z njimi. Ti si znala to lepše.

Skupaj sva kdaj šla po tej zemlji in čudil sem se ti, kako si se ti znala čuditi majhnim stvarim in bila od njih očarana. Potem si vse to zaokročila v zgodbo, kot bi Vidku šivala srajčico, kot bi Anki ali Jelki pripravila malico in zadišalo je po lepem. Tako kot pri tebi v jutrih diši iz vseh hiš po beli kavi. Ko sem potem to bral, je zadišalo po tebi in vedel sem: ti si novo jutro naše otroške zgodbe. Tvoja očaranost nad čudežnostjo malih stvari v življenju je bila lepša in višja od vseh drugih.

Pisal sem nekako s tabo in za tabo pesmi in zgodbe, izmišljala sva si jih, da bi se vanje zatekala tudi sama in z nama otroci. Zdaj priznavam: izmišljal sem si jih samo jaz, ti si jih živela.

Skupaj sva v tistih zgodnjih bralnih časih hodila po šolah in navduševala otroke za bralne značke, toda ne zgolj za samo branje, ampak prav tako tudi za sanje. Ti si sanjala lepše.

Izgubil sem te v zadnjih letih, ko se nisva več srečevala. V tvojih težkih letih, ko si skoraj omagala pod križem, ti rojena pri Sv. Križu, in so morale brez tebe, vendar ne same, najprej živeti tvoje knjige, tvoje pravljice, tvoje sanje. In morda si vseeno vedela: znašle so se in vseeno odlično opravile svoje delo, svoje poslanstvo. Udomile so se po vseh slovenskih domovih, po šolah, po prijaznih kotih otroških src in dobrih ljudi. Tam bivajo in bijejo svoj boj za lepoto ali drugače rečeno – za ohranitev tvoje podobe.

Ta tvoja podoba! Vidim te mladostno in lepo v času dežnika ali balona, iz dni Muce copatarice, pa iz dni in let, ko so ti po naročju kobacali lepi stavki in čudovite poante zgodb hkrati z nasmehi, smehljaji, nasmeški Jelke in Anke in ob Milanovem resno modrem odobravanju. Zrl sem takrat in kasneje v milino tvojega obraza, poslušal tvojo počasno pojočo govorico in vedel več, kot sem videl: za temi očmi so tolmunji, v katerih plavajo pravljice, za tem lepim čelom je glasba, kot da nevidni muzik igra na čelo, za temi rokami so peresa in čopiči neznanega slikarja, ki ustvarja čudovite in vse mogoče slikarije. Včasih so samo črno bele, da jih lahko nebo in otroci pobarvajo in nato prijazne sape posušijo, včasih razkošno barvite, dokončno narejene kot hišice iz kock, zmeraj pa vse tik tak, kot pač morajo biti Povestice Tik tak.

O, Ela, naša Andersenka! Kam si odšla zdaj? Nazaj v pravljico, k Hansu Christianu, v neko drugo življenje, v neko drugo obstajanje? Ah ne! Ostala si v očeh svojih dragih, pa tudi v srcih otrok, pri svojih bralcih. Teh, ki so bili očarani od tebe in tvojih zgodb nekoč, v teh, ki te berejo zdaj, ta čas, ta hip, in v tistih ki se bodo s tabo še čez leta in desetletja veselili tvoje čudovite igrarije, v kateri je vse majhno, majceno, miceno, a tudi veliko, visoko, večno. Za večno bo tako in vsak naš nov rod bo drugoval z Muco Copatarico in bo srečen, kot bi temu rekli otroci sami.

Ko ti, draga Ela, to govorim, ne mislim, da se poslavljaš, da si odšla, da te ni, ampak na to, kar si pustila, kar si dala, kar si naredila. Brez tebe bi bila zgodba naše mladinske književnosti skromnejša in manj srečna. Prva si spregovorila v govorici, ki je še nismo slišali v novih pravljicah, kakršnih še nismo brali. In šli smo za tabo, v tvojo pravljico deželo. To je tvoje – vodilo, vezilo, darilo vsem nam za lepe ure in za hude dni. Hvala ti, Ela, za ta dar. Kdor ga je in ga bo sprejel v otroštvu, bo odrasel vedel, da je na svetu mogoča radost, da je na zemlji prostor za pravljice, da je v človeku neugasljiva žeja po čudežnem. Čudežni svet otroštva si ti izpisala z otroško dušo, z vso ljubeznivo lepoto in vero do zadnje črke in ne manj do zadnje bolečine.

Hvala ti, Ela, za vse in naj ta zaslužena hvaležnost, ki ti jo izkazujemo tvoji sopotniki in sobesedniki, omili bolečino tvojih ljubih, tvojih bližnjih in vseh, ki smo te izgubili.

Besedilo je za objavo uredila Maja Logar

IBBY NOVICE

MEDNARODNI DAN KNJIG ZA OTROKE

2. april, mednarodni praznik knjig za otroke vsako leto praznujemo povezani s skupnostjo bralcev, ustvarjalcev in promotorjev branja v Mednarodni zvezi za mladinsko književnost. Vsako leto druga nacionalna sekcija pripravi poslanico, ki potuje po vsem svetu. Letos je ta čast pripadla kanadski sekciji. Poslanico z naslovom *Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku* je napisal Richard Van Camp, ilustrirala pa Julie Flett. V slovenščino jo je prevedla Katja Zakrajšek, ki se je letos s prevodom knjige *#3špeh-bombe* Clémentine Beauvais uvrstila tudi na IBBY častno listo.

Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku

Branje je svoboda. Branje je dih.

Branje ti odpre nov pogled na naš svet in te povabi v svetove, od koder sploh nočeš oditi.

Branje tvojemu duhu ponudi priložnost za sanje.

Pravijo, da so knjige prijateljice za vse življenje; strinjam se s tem.

Ti kot popolno veselje rasteš le z branjem.

Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku, zato poišči knjige, ki nagovarjajo tvojega duha, srce, um.

Zgodbe so lek. Zdravijo. Tolažijo. Navdihujejo. Učijo.

Blaženi, ki pripovedujejo in ki berejo in ki poslušajo. Blažene knjige. Lek so za boljši, svetlejši svet.

Mahsi cho. Najlepša hvala.

Tako kot v preteklih letih smo ob 2. aprilu skupaj z Mestno knjižnico Ljubljana, Pionirsko – Centrom za mladinsko književnosti in knjižničarstvo pripravili bralnosposodbujevalno akcijo, ki smo jo letos povezali z Letom Ele Peroci. Nastala je bralnosposodbujevalna akcija: *Prisedite k moji mizici: 100 zgodbic in pravljic za branje, čudenje in kramljanje*, z imenitnim uvodnikom Petra Svetine Če ne boste pospravili knjig, vam jih bodo odnesli otroci!

ZAHVALA PREDSEDNIKA REPUBLIKE SLOVENIJE SLOVENSKI SEKCIJI IBBY

Ob praznovanju 2. aprila je na sprejemu v Predsedniški palači predsednik

Republike Slovenije Borut Pahor Slovenski sekciji pri Mednarodni zvezi za

mladinsko književnost IBBY ob 30-letnici delovanja vročil Zahvalo predsednika Republike Slovenije za spodbujanje bralne kulture med mladimi ter širjenje sporočil miru, sožitja in povezovanja.

»Knjige za otroke razumete kot medij, ki nas od zibelke naprej nagovarja k večnim sporočilom miru, prijateljstva, spoštovanja in zmage dobrega nad zlim. S temi sporočili mladi bralci odrastejo, v srcu in zavesti pa nosijo preproste, a dragocene pravljичne modrosti,« je ob vročitvi Zahvale dejal predsednik republike.

Zahvalo je v imenu Sekcije sprejela predsednica Tina Bilban. Predsedniku republike se je zahvalila, da je prepoznal pomen mladinske književnosti in spodbujanja bralne kulture, kar je eno od osrednjih poslanstev Slovenske

sekcije IBBY. Posebej se je zahvalila sodelavcem, brez katerih sekcija ne bi mogla uresničevati tega poslanstva.

Praznovanje 2. aprila v Društvu Slovenskih pisateljev

Slovenska sekcija IBBY, Sekcija za otroško in mladinsko književnost pri DSP, Društvo Bralna značka – ZPMS in revija *Otrok in knjiga* 2. april vsako leto tradicionalno praznujemo v prostorih Društva slovenskih pisateljev. To praznovanje smo letos združili s solidarnostnim recitalom za Ukrajinske otroke *Je dolga, dolga prašna pot* (po verzu Anje Štefan). Prisotni smo podpisali tudi pismo, s katerim je Peter Svetina nagovoril slovenske otroke. Pismo je dostopno na www.ibby.si

INTERNATIONAL CHILDREN'S BOOK DAY
SPRING BOOKS BY NIGHT CANADA • APRIL 2, 2022

*Stories are wings
that help you soar every day*
RICHARDE VAN CEMPA
JULIAN ELLIST

Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku

*Branje je svoboda. Branje je dih.
Branje ti odpre novi pogledi na naš svet in te povabi v svetove,
od koder sploh nisi odšel.
Branje tvojemu duhu ponudi priljubljen za sanje.
Pravi, da so knjige prijateljice, ki vse življenje strnjajo s teboj.
Tihot popolno veselje raste iz tvojih branj.
Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku, zato potiš knjige,
ki nagovarjajo tvojega duha, srca, um.
Zgodbe so lek. Zdravijo. Te lažijo. Navdihujejo. Učijo.
Blaženi, ki pripovedujejo in ki berejo in ki poslušajo. Blažene knjige.
Leh so za boljši, svetlejši svet.
Majha oha. Najlepša hvala.*

Podpisnica Richarde Van Cempa ob mednarodnem dnevu knjig za otroke
2022, ki ga sponzorira Kanadsko združenje IBBY. Prevajala Katja Zakajšek.
Anturica podobne je Julie Platt.

IBBY IBBY

Je dolga, dolga prašna pot.

Solidarnostni recital mladinskih književnikov za otroke in mlade iz Ukrajine

Torek, 29. marca, ob 17. uri

na vrtu Društva slovenskih pisateljev
(v primeru slabega vremena v prostorih društva, Tomšičeva 12, Ljubljana)
z neposrednim prenosom na Facebook strani DSP

Nastopajoči:

Jana Bauer, Mateja Gomboc, Nataša Konc Lorenzutti, Majda Koren,
Zlatko Kraljič, Marko Kravos, Nina Mav Hrovat, Maša Ogrizek,
Sebastijan Pregelj, Andrej Rozman Roza, Cvetka Sokolov, Anja Štefan,
Peter Svetina, Janja Vidmar in kitarist Anton Lorenzutti.

Dogodek združujemo s praznovanjem 2. aprila, mednarodnega dneva knjig za otroke.
Namenjen je tudi zbiranju prostovoljnih prispevkov. Ti bodo nakazani eni izmed
humanitarnih organizacij, ki pošiljajo pomoč na prizadeta območja in v begunske centre.
Donirate lahko neposredno na dogodek ali na TRR Društva slovenskih pisateljev, odprt pri
NLB: SI56 0201 0001 0240 256, namen nakazila - DONACIJA RECITAL.

Recital organizira Sekcija za otroško in mladinsko književnost pri Društvu slovenskih pisateljev
v sodelovanju z javno agencijo za knjigo RS, Slovenskim centrom PEN, Slovensko sekcijo IBBY,
Društvom Bralna značka Slovenije – ZPMS in revijo *Otrok in knjiga*.

***verz Anje Štefan**

SEJEM OTROŠKIH KNJIG V BOLOGNI IN NAGRADE

Mednarodni dan knjig za otroke sledi sejmu otroških knjig v Bologni, na katerem so razglašeni tudi prejemniki najvišjih mednarodnih nagrad za ustvarjalce mladinske književnosti.

Razglasitev prejemnikov Andersenove nagrade smo še posebej težko čakali, saj je bil med finalistih v kategoriji avtorjev tudi slovenski ustvarjalec Peter Svetina. Peter je prvi slovenski ustvarjalec, ki se je dvakrat uvrstil med finaliste za to nagrado. Žirija za Andersenovo nagrado je pripravila tudi priporočilni seznam dvajsetih del, ki jih še posebej priporoča v prevajanje, izdajanje in branje, med njimi je bila tudi slikanica *Svetilnik* Damijana Stepančiča (Miš, 2019).

Andersenovo nagrado sta prejeli francoska pisateljica Marie-Aude Murail in korejska ilustratorica Suzy Lee. V slovenščino imamo prevedena dva romana Marie-Aude Murail, *Simpl* in *Oh, boy!* (oba Miš, 2013) in slikanico *Val* Suzy Lee (Mladinska knjiga, 2010).

Razglašeni so bili tudi prejemniki IBBY nagrad za promotorje branja oz. IBBY Asahi Reading Promotion Award. Prejel jo je projekt Ilitaqsinniq

– Pinnguaqta, ki spodbuja družinsko pismenost med domorodnim prebivalstvom v Kanadi. Slovenska sekcija IBBY je za nagrado nominirala Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS. Nagrado IBBY iRead za izjemne promotorje branja pa sta prejeli iranska strokovnjakinja za mladinsko književnost in neutrudna promotorka branja Zohreh Ghaeni in Jane Kurtz, ki s svojimi aktivnostmi podpira razvoj mladinske književnosti in bralne kulture v Etiopiji. Slovenska sekcija IBBY je za nagrado nominirala Darjo Lavrenčič Vrabec in Slavka Pregla.

Dan kasneje je bila razglašena tudi prejemnica Spominske nagrade Astrid Lindgren (ALMA). Nagrado je prejela švedska ilustratorica Eva Lindström, v slovenščini je izšla knjiga *Špagica, ptiček in jaz* avtorice Ellen Karlsson z njenimi ilustracijami (Zala, 2018). Med nominiranci so bili tudi slovenski ustvarjalci Anja Štefan, Ana Zavadlav, Polona Lovšin in Boris A. Novak.

Več informacij o vseh naštetih dogodkih in projektih najdete na www.ibby.si

Vse novice je zapisala Tina Bilban

OCENE – POROČILA

**S KNJIGO V SVET IN SPET
NAZAJ, ZNOVA IN ZNOVA**
Ida Mlakar Črnič & Zarja Menart:
Pravljичni sprehod po Ljubljani.
Mestna knjižnica Ljubljana, 2021.

Kako vse je epidemija covida spremenila naše vsakdanjike! O vsem slabem na tem mestu ne bom pisala, o tem se je že in se gotovo še bo pisalo drugje. A prinesla je tudi nekaj dobrih stvari. Zavedli smo se, kako pomembne so domače knjižnice pa kakšna ped ali več zelenja pred nosom. Ugotovili smo, kako pomembne so za nas stvari, ki smo jih imeli za samozemne in pozabljali nanje, dokler nam niso umanjale, na primer druženja s prijatelji, obiski knjižnic, gledaliških predstav in koncertov. Ugotovili pa smo tudi, da lahko z dobro knjigo včasih lažje počakamo na kakšno skupno srečanje in raziskovanje, da nam lahko podobno prijetno izkušnjo pripelje po drugi poti. Tako smo na primer dobili knjigo *Očarljivi poskusi z rastlinami*, v kateri raziskovalci Nacionalnega inštituta za biologijo s knjigo odpirajo vrata šolarjem in njihovim mentorjem ali pa kar vednoželjnim družinam, ki se v času epidemije niso mogli udeležiti njihovih Dnevov očarljivih rastlin, na katerih bi skupaj izvajali poskuse in spoznavali neverjetne lastnosti rastlin. Dobili pa smo tudi slikanico *Pravljичni sprehod po Ljubljani* pravljīčarke in knjižničarke Ide Mlakar Črnič ter ilustratorke in animatorke Zarje Menart, ki jo je izdala Mestna knjižnica Ljubljana. Kot avtorica zapiše v uvodu, je slikanica nastala iz oblike

dela z mladimi bralci, ki so jo v okviru Literarnih sprehodov po Ljubljani skupaj s sodelavci razvijali v Mestni knjižnici Ljubljana, ko so otroke z ljubljanskimi zgodbami med sprehodom po mestu spodbujali k pogovoru in razmišljanju o umetnosti, knjigah in branju, na koncu pa jih povabili še v knjižnico. »Skupinsko sprehajanje je prekinila epidemija covid-19, živa oblika dela z mladimi bralci je šla počivat in porodila se je ideja o Pravljīčnem sprehodu po Ljubljani v knjižni izdaji.«

Pred bralci je tako živahna slikanica, ki nas skupaj z zmajem Klepetajem, ki skozi knjigo stresa rime, in sovico Kunštno, ki preudarno trosi modrosti, popelje po Ljubljani – od Knjižnice Otona Župančiča, pod okriljem Mestne knjižnice Ljubljana, mimo stavb Radiotelevizije Slovenija, Art centra Pionirski dom, čez Zmajski most na tržnico, mimo Vodnikovskega spomenika in do Lutkovnega gledališča, mimo Semeniške knjižnice in Trubarjevega antikvariata do Prešernovega spomenika in nazadnje v še eno postojanko Mestne knjižnice Ljubljana – v Trubarjevo hišo literature.

Slikanica je, tako kot so bili Literarni sprehodi, primarno namenjena druženju – skupnemu branju, raziskovanju in pogovarjanju, na primer znotraj vrta, šolskega razreda, družine ali pa kakšne druge skupine mladih in starejših bralcev in raziskovalcev. Tako jo spremljajo daljša uvodnika, fotografsko gradivo in ob koncu še 10x10 informacij za radovedne sprehajalce, za katere nam sovica Kunštna pove, da so namenjene predvsem

radovednejšim odraslim sprehajalcem. Tudi v osrednjem delu mrgoli informacij, namigov in predlogov za nadaljnje raziskovanje. Med pesmimi, šalami in ugan-kami najdemo celo družabno igro oz. kot pravi sovica Kunštna: »V knjigah je vse!«.

Mladega bralca, ki si slikanico izbere za samostojno branje, bi lahko »prestrašila« dolga uvodnika, med množico informacij v osrednjem delu pa bi se lahko sem ter tja izgubil (ali pa izgubil eno od rdečih niti, ki se vlečejo od strani do strani), čeprav ga igrivost, akcija in stripovski pristop nedvomno uspešno nagovarjajo. Vse te (navidezne) pomanjkljivosti izginejo, ko slikanico dojemamo kot srečališče in igrišče mladih in starejših bralcev, prostor, kamor se lahko vračamo in o njem razpravljamo. Nekoliko presenetijo velike črke in zelo zračna postavitev teksta v uvodnikih (ki se tako zdijo še obsežnejši) in v zaključnem naboru informacij, ki so nenazadnje primarno namenjeni odraslim bralcem, je pa res, da jih tako lažje beremo na poti in da so bolj prijazni za vse starosti bralcev, z očali in brez.

Pravljичni sprehod po Ljubljani je knjiga, umeščena v specifičen prostor in čas – v sodobno Ljubljano, ki seveda gradi na zgodovini in njeni dediščini ter je zazrta v prihodnost, v Ljubljano, ki je odprta drugemu slovenskemu prostoru in svetu. Je tudi knjiga, ki se v ta prostor in čas vseskozi vrača in tja usmerja tudi bralca, njen bralec se podaja v svet tako s knjigo v naročju, ko z domačega kavča potuje v mislih, kot s knjigo pod ramo, ko na ljubljanskih ulicah raziskuje vse tisto, o čemer je bral, pri tem pa knjigo vseskozi vleče izpod rame in, medtem ko se naslanja na Vodnjak za Alfreda N., iz katerega je naredil nekaj požirkov, gleda, kdo se ob polni uri pokaže izza okenc Lutkovnega gledališča. Njen bralec se zvečer utrujenih nog in poln vtisov spet sesede na kavč, a tokrat s polnim naročjem drugih knjig, morda pa

tudi kakšnih drugih nosilcev informacij, h katerim ga je usmerila ta slikanica. In tako nas *Pravljični potep po Ljubljani* ne vodi le na potep po našem glavnem mestu, temveč nam odpira oči za možnosti, ki jih takšno raziskovanje s knjigo pod ramo lahko omogoči, za skoke iz literature v svet in spet nazaj, ki iznajdljivim raziskovalcem nudijo neusahljiv vir učenja in zabave, predvsem pa širjenja obzorij.

Tina Bilban

VETROVKO IN MALICO V NAHRBTNIK PA OČI ODPRET

Irena Cerar: *Pravljične poti brez meja: družinski izleti*. Ljubljana: Sidarta, 2021.

Naj začnem na koncu: če je kdo že kdaj imel priložnost srečati avtorico knjige, so se mu v spomin najbrž vtisnili njen pozoren pogled in nasmejani kotički oči pa prožna in odločna hoja, pri kateri lasje poskakujejo kot bi razstresal pšenico na vse strani. Kot bi jo sejal. In kamor bi kaj padlo, bi pognala zgodba. Ko človek bere njene knjige, dežela JE polna samih zgodb. Vse dežele so polne samih zgodb. Ena sama zlata pšenica.

Irena Cerar je odraščala v šolski knjižnici. Dobesedno. Njihova družina je živela v šoli, ker je bil njen oče hišnik, mama pa je delala v kuhinji. In še preden je zares začela hoditi v razrede, je dneve in dneve preživela v šolski knjižnici. Si mislim, da se v človeka zgodbe na tak način vpijejo, ne samo da mu zlezejo pod kožo, prepojijo ga, postanejo mu hrana. Nekaj takega, si mislim, se je zgodilo Ireni Cerar. Ko je enkrat takó s človekom, hōdi, kamor češ, zgodbe gredo s tabo. Pa ne samo, da gredo s tabo, na vseh potih, hočeš, nočeš, zgodbe srečavaš, jih

enostavno opaziš, slišiš, zaznaš. Ni čudno, ko si si pa zanje že od malega ostril tipala. Potem najbrž ni daleč do tega, da si rečeš: Če gredo zgodbe lahko z mano kamor koli, gredo lahko pa tudi v knjigo, da bodo šle potem na pot s tistimi, ki jih bodo hoteli doživeti v živo.

In je avtorica napravila več pravljličnih družinskih vodnikov po Sloveniji: *Pravljlične poti Slovenije*, *Pravljlične poti v zgodovino*, *Kamniške pravljlične poti*. V zadnjem vodniku, v tem, o katerem je tu govora in ki je izšel lani, sprestopi slovensko državno mejo in se poda v obmejne zamejske prostore, v Italijo in v Avstrijo, na Madžarsko in Hrvaško.

Pravljlične poti brez meja prinašajo 50 izletov: 18 jih je na italijanski trani meje, 17 na avstrijski, 2 na madžarski in 13 na hrvaški. Vsi ti prostori so, kot je povedano v vodniku in kot se sicer govori, kadar se govori o slovenskem kulturnem prostoru, *širši* slovenski kulturni prostor. To so prostori, kjer se slovenski jezik in slovenska mentaliteta mešata z italijansko, avstrijsko/nemško, madžarsko in hrvaško. Oziroma kot zapiše v uvodu avtorica sama: »Samo kakšna ura vožnje, in že si v krajih, kjer govorijo slovensko, a zvenijo drugače, jejo hrano drugačnega okusa, živijo v hišah, ki so drugače grajene, in dihajo vzdušje, ki drugače vibrira.« (str. 9)

Izleti, nekateri so bolj sprehodi, nekateri so krepko pohodniški, so vseh vrst: krožne poti po vaseh in do cerkva in gradov in slapov, poti v eno smer (pa potem nazaj, seveda) na vrhove, popotovanja od ene do druge kulturne znamenitosti. Samo za okus jih nekaj naštejemo: hoja na Kolovrat in Matajur, na Dobrač, potepanje po Gosposvetskem polju in Terski dolini, hoja iz Sel pod Košuto, potepanje do sedmih slapov na Mirni, iskanje čarovnic na Kleku, raziskovanje Starega gradu nad Ločami ... Vsem so seveda skupne pravljice in povedke, te so izhodišče vsakega izleta: Kralji Matjaži, zmaj iz Vrbskega jezera (prav tak,

kakršnen se je naselil tudi v ljubljanski mestni grb), pa čeče in deklince in kraljice in škрати. In lisica, tista od Nadiže, ki je vsem živalim, svojim prijateljem, pripovedovala zgodbe, ampak jih, ker je bila stara in je noge niso več nosile, ni mogla pogostiti za svoj god. Pa so prijatelji pogostili njo.

Tisto, kar odlikuje vodnik, so temeljiti, sistematični in pregledno napravljeni pa po ponavljajočem se modelu strukturirani zapisi o vsakem izletu, ki prinašajo ogromno zanimivega tudi iz okolice, kamor nas pelje avtorica: veliko drobnih kulturnih in zgodovinskih reči, ki jih lahko še zdaj vidimo in potipamo in ki otrokom in odraslim pripovedujejo o duhovnem bogastvu, ki so ga ljudje ustvarjali in ohranjali do danes. Vsak izlet, če se pustimo voditi pričujočemu vodniku, nas nasiti: telo s hojo, oči z lepoto, duha z zgodbami, takimi in drugačnimi.

Avtorica zna pisati. To pomeni, da je opis tehničen in podroben tam, kjer mora biti, da je poetičen tam, kjer mora biti, da je pripovedovanje osebno, tam, kjer mora biti, da je tekst informativen tam, kjer mora biti. Zdi se, da je tu vse na svojem mestu.

In ni čudno, da je. Če si človek ogleda na koncu knjige vire, iz katerih je avtorica izbirala pravljice in povedke – okrog 50 jih je. Če prešteje sekundarno literaturo – več kot 60 enot. In ko na koncu pogleda, komu vse se zahvali, pa pomisli, da je z vsemi temi ljudmi bila v stiku, da jih je spraševala, da so ji kaj svetovali ali brali, preden je šlo v knjigo, no, če jih preštejete – toliko jih je približno, kot je izletov.

Pravljličnih sedem let je nastajal vodnik, kot pravi avtorica (in če bi avtorici prišteli še šest ilustratork in ilustratorjev, ki so ilustrirali pravljice in povedke, dobimo drugo sedmico), in pravljličnih sedem tednov si je morala povprečno vzeti za vsak izlet, da ga je pripravila (to sem izračunal sam). Sedemkrat sedem je izletov. Pa še en za povrh ...

A si mislite, koliko pšenice je zdaj raztresene po vseh teh potih, ki jih je morala avtorica tolikokrat prehoditi, preden je sestavila vodnik? A si mislite? Če bi kdo rad vedel: vodnik naj vzame pa prebere, kam jo gre lahko gledat in smukat zrnje.

(Po koncu tega zapisa bi želel bralke in bralce samo opozoriti še na dve knjigi, ki bi jih nemara zanimali, če se jim bo zdel zanimiv pričujoči vodnik. Eno so zapisi Irene Cerar, ki so nastajali ob nastajanju vodnika. Knjiga z naslovom *Potepuški okruški: kako sem hodila po robu* je izšla pri ljubljanski založbi Buča leta 2021. Druga knjiga je *Atlas posebnih krajev*. Velika v trdo vezana knjiga, ki sta jo izdala univerzitetni kulturni center celovške univerze Unikum (tamkajšna motorja sta Emil Krištof in Gerhard Pilgram) in založba Drava leta 2002. V tej knjigi so zbrani zares čudaški kraji, zmeraj enake sorte – eden z avstrijske Koroške, eden z italijanske strani ob slovensko-italijanski meji, eden pa z zahodnega dela Slovenije: tri nogometna igrišča, tri železniške postaje, trije vodnjaki, tri stara drevesa ... Osrednji del so literarni ali esejistični zapisi avtoric in avtorjev z vseh strani meje, ki so te kraje obiskali. Dodani so seveda tudi napotki, kako tja priti.)

Peter Svetina

KOLIKO TEGA!

Draga Kristina: Zgodba urednice in pisateljice Kristine Brenkove. Ur. Alenka Veler in Andrej Ilc. Ljubljana: Mladinska knjiga: 2021.

(Ko je bilo gradivo, ko so bili članki, ko je bilo za album o Kristini Brenkovi zbrano že vse in je bilo dobesedno že vse na kupu, so me na Mladinski knjigi

prosili, če bi napisal uvodno besedo, nekaj takega, kar bi povezovalo skupaj vse prispevke in bralko/bralca usmerilo v to, kaj ga v knjigi čaka. Prebral sem samo in napisal. Ampak glede na to, da pri knjigi na noben drug način nisem bil angažiran, glede na to, da sem že pri pisanju uvoda vse lahko opazoval z distanco, in glede na to, da to lahko napravim tudi še zdaj, ko je knjiga zunaj – sem se odločil, da bom o knjigi napisal tudi tale prispevek.)

Nekaj je govoriti o Kristini Brenkovi, urednici, pisateljici, prevajalki, o osebi, ki je imela izjemen čut za literaturo, za jezik in za otroke in ki je povojni produkciji otroške in mladinske literature na Slovenskem dala odločilni pečat (sodobniki pa so jo doživljali različno: kot izjemno toplo prijateljico ali kot odmaknjeno in nekoliko hladno gospo), nekaj pa je govoriti o knjigi, ki govori o Kristini Brenkovi. Če vas zanima prvo, vzemite knjigo v roke. Če vas zanima drugo, preberite tole besedilo do konca.

Najprej opazimo nežno ilustracijo Ane Zavadlav na naslovnici in dobesedno tehten obseg knjige pa njeno eleganco. To najprej in navzven.

Ko odpremo kazalo, lahko zaslutimo še bogastvo (zapisano in oblikovano), skrito v knjigi. Uvodnim besedam, v katerih se Kristine Brenkove spominjajo in o njej pišejo njena uredniška kolega Niko Grafenauer in Andrej Ilc pa urednica Alenka Veler, sledi obsežen sklop *Spomini na Kristino*. Že naslov knjige sam (pa tudi naslova dveh obsežnih delov v knjigi – eden je pravkar omenjeni, drugi so *Pisma Kristini*, ki sledi spominom nanjo) daje slutiti, da so jo »sogovornice in sogovorniki« v pričujoči knjigi, doživljali zelo intimno (saj, kako pa boš nekoga nagovarjal samo z imenom, če ti ni blizu!). Spominjajo se je ilustratorke Marlenka Stupica, Anka Gošnik Godec, Marjanca Jemec Božič in Jelka Reichman, pisateljici Svetlana Makarovič in Anja Štefan pa strokovnjakinje

in strokovnjaki s tega ali onega polja mladinske književnosti Marjana Kobe, Martina Šircelj, Jože Zupan in Irena Matko Lukan. Njihovi zapisi so po eni strani človeško topli: Kristino Brenkovo opisujejo kot osebo z mnogo širine, duha in znanja, ki je bila sogovornicam in sogovornikom človeško blizu (vendar nekaterim tudi odmaknjena, a vedno in nespregledljivo izjemno uglašena). Po drugi strani tudi seveda zelo informativni: ob tem, ko prikazujejo Kristino Brenkovo, slikajo tudi čas in prostor, v katerem je živela in delala.

Pisma, ki so objavljena v knjigi (kot faksimili in v prepisu), kažejo, kako široko, zares široko socialno mrežno si je ustvarila Kristina Brenkova. Med dopisovalkami ni dopisovalci so tako domači intelektualci, kulturniki, umetniki (Prežihov Voranc, čigar kurirka je bila Kristina Brenkova v času druge svetovne vojne, Zorka Peršič, dolgoletna direktorica Mladinske knjige, ki je Kristino Brenkovo podpirala v prizadevanjih pri izvedbi založniškega programa, Melita Vovk, Maksim Gaspari, Ela Peroci, Lidija Osterc, Andrej Hieng ...) kot tudi tuji, s katerimi je sodelovala zlasti kot urednica (npr. Eduard Petiška). Pisma so eden od sokov pričujoče knjige: kot dokumenti časa so (s pisno podlago, pisavo in napisanim vred), ki jih ne bomo našli v zgodovinskih učbenikih, oživljajo pa podobo druge polovice 20. stoletja tako zelo in na tak način, da se lahko tistega časa skoraj dotaknemo.

Pismom na konec sta dodani študija Marjane Kobe o mladinski književnosti Kristine Brenkove, ki z distance raziskovalke gleda na njeno literaturo in jo literarnovedno umešča v kontekst slovenske književnosti, ter lastni razmislek Kristine Brenkove, zakaj piše za otroke.

Sledi naslednji od sokov knjige: *Izbrano leposlovje Kristine Brenkove*. Urednica in urednik sta na dobrih šestdesetih straneh izbrala tisto, kar je generacije

po drugi svetovni vojni pritegovalo in jih nagovarjalo: Od *Golobov, sidra in vodnjaka* pa *Deklice Delfine in lisice Zvitorepke* do *Modre vrtnice za princesko*, *Moje doline* in *Obdarovanj*: proza, dramatika in poezija, vse to.

Na koncu knjige sta Janja Jazbec in Katja Jevc pripravili *Bibliografijo Kristine Brenkove*: trinajst strani drobnega tiska v dveh kolonah!

Pri tej knjigi pa se nikakor ne more in ne sme mimo oblikovanja. Sanja Janša, ki s svojim oblikovalskim znanjem in izrednim občutkom že sicer daje velik pečat izdajam Mladinske knjige, je s to knjigo priklivala generacijam bralk in bralcev iz 60., 70. in 80. let prejšnjega stoletja nekaj takega kot mali kuharski šef podjagnjek v znameniti risanki Ratatouille z istoimensko jedjo neprizanesljivemu ocenjevalcu hrane Egu: knjiga z izbranim fontom, z razmikom med črkami in vrsticami, z množico fotografij avtorice, naslovnice njenih del, z že omenjenimi fotografijami pisem, z oblački in citati ob straneh, z razporeditvijo besedila in ilustrativnega gradiva – z vsem tem je tako zelo živa, tako zelo diha in tako zelo priključuje v spomin otroštvo zdaj štirideset-, petdeset-, šestdeset-, sedemdesetletnikov, kot da bi se ti lastno odraščanje, zvezano v zajetno knjigo, postavilo pred oči. Izjemno.

Album in katalog in antologija v enih samih platnicah. Toliko tega!

Peter Svetina

DESETNICA 2022

Desetnica je stanovska nagrada za najboljše otroško in mladinsko literarno delo, ki jo od leta 2004 podeljuje Društvo slovenskih pisateljev izključno svojim članom, ki ustvarjajo v slovenskem

jeziku. Nagrado na podlagi izbora, ki ga za obdobje zadnjih treh let pripravi strokovnjak za mladinsko književnost, o nagrajencu pa odloča pet- do sedem- članska žirija v sestavi mladinskih in nemladinskih avtorjev, ki morajo biti člani Društva slovenskih pisateljev, podelijo vsako leto v mesecu maju. Namenjena je širšemu priznavanju ter uveljavljanju otroške oziroma mladinske literature v stanovski organizaciji, literarnokritični stroki in tudi v širši javnosti.

Nagrada je poimenovana po izrazu iz ljudskega izročila, kjer je deseti otrok (deseti brat ali sestra), ki mu je usojeno, da mora od doma v svet, arhetip otroka sirote. V slovenskem prostoru je najbolj znana priredba pravljice o desetnici izpod peresa Frana Milčinskega, ki je v obliki slikanice z ilustracijami Lidije Osterc izšla v letih 1964 in 1966. Motiv je doživel tudi več drugih predelav in izdaj.

Postopek priprave seznama del, ki so se letos lahko potegovala za desetnico:

Mariborska knjižnica, v okviru te Marta Novak in Maja Logar iz Službe za obdelavo gradiva, sta na pobudo Društva slovenskih pisateljev podali sezname mladinskih knjig, ki so izšle med 1. 1. 2019 in 31. 11. 2021. Seznam je DSP prejelo 12. 1. 2022. Hkrati je bil pridobljen seznam članov Društva slovenskih pisateljev, teh je bilo na navedeni datum 331. Na seznamu, ki je bil oblikovan po avtorjih za vsa tri leta hkrati, je bilo 1065 del.

Najprej so bile s seznama izločene knjige tistih avtorjev, ki niso člani društva. Pri članih društva so bili izločeni ponatisi, ponovne izdaje knjig, antologije in izdaje knjig v tujih jezikih. Izločeno je bilo tudi tisto gradivo članov društva, ki ne sodi med leposlovje (informativne knjige) ter knjige, ki so bile za nagrado desetnica že nominirane. Izločene so tudi vse knjige članov žirije za desetnico, saj ti v času mandata ne morejo kandidirati za nagrado.

Kriterije, zapisane v Statutu o nagradi desetnica, je izpolnjevalo 106 knjig.

Žirijo za izbor desetnice 2022 so sestavljali: Jana Bauer, Igor Bratož, Aksinja Kermauner (predsednica), Majda Koren in Magdalena Svetina Terčon.

Žirija je najprej izbrala **10 nominiranih del**, ki so se enakovredno potegovala za desetnico:

Jure Jakob: *Vranja potovanja*. Ilustrirala Anja Jerčič Jakob. Dob: Miš založba, 2021.

Jure Jakob je v četrti pesniški zbirki za otroke *Vranja potovanja* za glavne pesniške subjekte (spet) izbral vrane, ki so osrednji liki tudi v pesniški zbirki *Tri vrane s platane*. Če so v predhodni pesniški zbirki naslovi pesmi vezani na drevesa, je v slednji dvanajst pesmi dobilo naslove po vozilih, kot so: avto, kočija, balon, avtobus, kolo, tramvaj, vespe, čoln, sani, tovornjak, vlak, letala. Pesniški subjekti so vrane, ki večinoma ne marajo vožnje z omenjenimi prevoznimi sredstvi, razen belega vrana, ki »ga od drugod/pokličejo na nujno pot« ali pa ko »z balonom se nam sanje/spremenijo v potovanje«. Na koncu pa je prav, da več, da »vrana gre raje kar peš«. Igrive rime, povezane v dvovrstičnih kiticah, polnih ritmične harmonije, je spretno ilustrirala Anja Jerčič Jakob v tehniki izpiranke.

Neli K. Filipić: *Fronta*. Ljubljana: MK, 2021.

Mladinski roman uveljavljene otroške in mladinske avtorice nas popelje v vroče poletne dni, ko si najstniki Soška, Vanja, Luna, Beno in Karel skušajo popestriti počitnice z različnimi aktivnostmi. Dominantna Soška ustanovi spletno radijsko aplikacijo, imenovano *Fronta*, s katero hoče premagati dolgčas s senzacionalističnim poročanjem o izginulem neznancu, kar pa se na koncu prevesi v povsem resno zadevo. Pripoved se prekucuje med zapletenimi odnosi med

kameradi, kot se imenujejo, nakaže pa tudi globlje osebnostne probleme, problematizira spolno identiteto, težave s samopodobo, predvsem pa iskanje smisla bivanja. Mestoma prehaja v fantastičnost, predvsem pri skrivnostnem pojavljanju pogrešane osebe z nenavadnim imenom Sever Jug, ki je pravzaprav odslikava samih junakov in njihovih želja.

Nataša Konc Lorenzutti: *Tronci*. Ilustrirala Ana Zavadlav. Ljubljana: MK, 2021.

Tronci je že velik in zato je zelenjavo. To izvemo iz prvoosebne pripovedi dečka Izidorja. Ta je na začetku zgodbe tretješolec, na koncu pa četrtošolec. Veseli ga izdelovanje uporabnih predmetov iz kartona; ker mu starši nočejo kupiti pravega pametnega telefona, si ga izdelava sam. Iz kartona. S tem telefonom lahko pokliče Troncija. Ta je pravi prijatelj: vedno potrpežljivo posluša in nikomur ne izda, kar mu Izidor pripoveduje. Zgodba je preplet domačih dogodkov, šolskih prigod ter zapletov na treningu košarke. Ti so opisani doživeto, z veliko mero humorja in radoživosti, kljub temu da govorijo tudi o nekaj nadvse žalostnih dogodkih. Besedilo je ravno prav začinjeno z izrazi iz pogovornega jezika, kot so poušter, šajtrga, karjola in špeh, kar pripomore k dodatni verodostojnosti zgodbe, ob kateri se nam zdi, da bi se lahko dogajala v sosednji ulici.

Miroslav Košuta: *Božaj veter*: pesmi za mlade. Ilustrirala Ana Maraž. Ljubljana: MK, 2021.

Najstniku se življenje postavi na glavo; nežen pogled mu dan spremeni iz deževnega v ožarjenega s soncem. Miroslav Košuta z minimalističnimi, na prvi pogled preprostimi pesmimi pričara občutja, ki jih doživlja, ki jih je doživljal sleherni izmed nas. Popeljejo nas v svet prvih hrepenenj in poljubov, roke v roki, šepeta in pomenjivih pogledov. So

sončne pesmi, polne radosti, upanja, pričakovanja. So hudomušne: ko govorijo o slovesu, to ni žalovanje za vekomaj, so konci, ki napovedujejo nove začetke. So pesmi, ki nam božajo dušo.

Vinko Möderndorfer: *Sončnica*. Ljubljana: MK, 2021.

Roman bralca pritegne z dinamično pripovedjo, v kateri se prepričljivo izmenjujeta prvoosebna pogleda obeh protagonistov, odraščajočih najstnikov, ki v intimi lastne zasebnosti vsak po svoje premagujeta težave. Voranc težko govori o smrti očeta, Ajda skuša prikriti motnje hranjenja, pri tem pa ji njena disfunkcionalna družina ni ravno v pomoč. Avtor vpelje tragikomičen lik brezdomke Sončnice, zgrajen tako na jezikovni kot na karakterni izvirnosti ter z njim zasuka najstniški način razmišljanja in soočanja s težavami, opozori na zakoreninjene predsodke, preizprašuje pojem normalnosti in doseže točko preloma.

Maša Ogrizek, Maša: *Lisičja luna*. Ilustrirala Tina Dobrajc. Dob: Miš založba, 2021.

Knjiga nas najprej privabi z naslovom in ilustracijami Tine Dobrajc. V resnici pa nas v zgodbo pritegne geslo ali moto na začetku: »V vsakem od nas je zimzelen gozd. Za vsakega od nas obstaja plemo.« Začetek in konec zgodbe sta vezana na mačka, ki na začetku mijavka brez prestanka, »kot bi bil uročen«, na koncu pa se je otrokom »radovedno približeval in puščal za seboj drobne stopinje v snegu«. Vmes je zgodba, ki nas popelje v 'odrasli svet strahov'. Deklica – lisica se po padcu znajde v nekem drugem svetu, kamor jo pripelje rogati ptič. Tam spozna tudi druge otroke, ki se odpravijo na potovanje domov. To zmorejo le skupaj. Zoja, Sofija, Benjamin in Medea se le povezani lahko vrnejo v resnični svet, a v sebi ohranijo zimzeleni gozd in plemensko pripadnost.

Sebastijan Pregelj: *Vrnitev*. Ilustriral Jure Engelsberger. Dob: Miš založba, 2020.

Šesta pripoved v pisateljevem nizu *Zgodb s konca kamene dobe* mlade bralce spet popelje na popotovanje Brina, mojstra pripovedovanja, in Črne, tokrat »na drugo stran«, čez gore, mimo jezer, čez prelaze in ravnine, a tudi nazaj, a ne čisto domov, ampak na svoje kolišče. To je bila odločitev, ki jo je mladi par sprejel in so jo tudi vsi njunega rodu. Avtor zgodbo gradi kot dolg niz posameznih ne predolgi prizorov, od katerih ima vsak svoj pomen in pustolovski naboj, hkrati pa kaže pot zgodbi naprej, junaka, in ne le onadva, pa na potovanju ob

spoznavanju sveta vse bolj odraščata. Njuna stališča se zdijo zmeraj bolj premišljena in odgovorna, odločitve drzne, a utemeljene, vrednote univerzalne. Pogum in drznost obeh mladih pri odkrivanju sveta dopolnjujejo tudi drugačni, čustveni uvidi, oboje pa sestavlja z zgodovinskimi drobci utemeljeno in ves čas poudarjeno toplo pripoved, ki bralca kar sili k branju.

Simona Semenič: *Skrivno društvo KRVZ*. Ilustrirala Tanja Komadina. Ljubljana: MK, 2020.

Prvo mladinsko delo Simone Semenič nas mahoma osvoji s svežino, tekočo, napeto, duhovito pripovedjo in slogom, ki

Vir: DSP

posnema govorico mladih. Zgodba teče v dveh pripovednih tokovih: Črt, Vid in dvojčka Iza in Kaj, štirje člani skrivnega društva KRVZ, se zapletejo v nenavadne dogodke, ki se začnejo odvijati po najdbi skrivnostnega zemljevida, vzporedno pa teče pripoved o gospodu Erasmusu, obupanem iskalcu znamenite rastline zmajev list. Na koncu se pripovedna tokova prepleteta in junaki pomagajo zmaju, ki je ujet pod zemljo. Avtorica je za ta roman prejela nagrado modra ptica leta 2020, priznanje zlata hruška 2021 in nominacijo za večernico 2021. Zgodbo so leta 2022 postavili na Oder pod zvezdami Lutkovnega gledališča Ljubljana. Roman je dramatisirala avtorica sama, režiral pa Mare Bulc.

Cvetka Sokolov: *Reči, ki jih ne razumem*. Ilustrirala Milanka Fabjančič. Dob: Miš založba, 2020.

Cvetka Sokolov z zgodbo romana *Reči, ki jih ne razumem* na impresivno natančen in slogovno več način usmerja bralca na premislek o tistem, o čemer se običajno govori v dobronamernem jeziku sistema, a nikdar zares ne razpravlja kot o velikanskem družbenem problemu: nasilje, še posebej nad otrokom, je zlo. Zlo, o katerem se ne sme molčati, zlo, ki ga je treba presvetliti, opisati z besedami, da bi lahko razumeli njegov zlohotni domet in pomen. Nasilje v družini, kakor je prikazano v zgodbi o Alini in Otu, je problem, za katerega se sicer zdi, da ima družba zanj že dolgo znane recepte, kako ga odpraviti, a številke o medvrstniškem in družinskem nasilju tega ne potrjujejo. Avtorica je s svojo pretresljivo pripovedjo več kot nazorno prikazala, da je tisto, kar v starševski dikciji pomeni postavljanje meja, skrajno vprašljivo, saj se največkrat ne zavedajo, da je to orodje smiselno le, če ga uporabljajo vsi. Nikdar ne sme biti sprejemljivo, da je kazni vzgojna, ker to ni, nesprejemljivo je čustveno in fizično nasilje, ravno to mora biti kaznovano.

Utemeljitev za nagrado desetnica 2022

Mateja Gomboc: *Balada o drevesu*. Dob: Miš založba, 2021.

Mateja Gomboc (1964) je po izobrazbi profesorica slovenščine in italijanščine, zaposlena je na Škofijski klasični gimnaziji – Zavod sv. Stanislava v Ljubljani, kjer poučuje slovenščino. Od leta 2012 je pomočnica urednice otroške revije *Mavrica*. Doslej je izdala slikanico *Polonca, mala in velika* (ilustracije Ana Razpotnik Donati), 2013, mladinski roman *Ime mi je Jon*, 2013, zbirko kratke proze *Tinka*² (ilustrirala Kristina Krhin), 2014, *Kdo si pa ti?* (ilustracije Ana Razpotnik Donati), 2014, in roman *Balada o drevesu*, 2021. Dve njeni knjigi sodita v informativno-leposlovno literaturo, in sicer bonton *Matic in Meta vsepovsod* (ilustrirala Ana Zavadlav), 2012, ponatis 2015; in *Matic in Meta za ohranitev planeta* (v sodelovanju z Ekologi brez meja; ilustrirala Ana Razpotnik Donati), 2017. Piše tudi leposlovje za odrasle (*Dantejeva hiša*, *Pozneje se pomeniva*); je avtorica več učbenikov in delovnih zvezkov za slovenski jezik za srednje šole.

Dušan Merc, Mateja Gomboc in Aksinja Kermauner (Vir: DSP)

Socialno-psihološki mladinski roman *Balada o drevesu* je pretresljiva pripoved

o ljubezni in smrti, ki bralca posrka v vrtnice mračnih, a tudi lepih trenutkov. Z večjim pisateljskim zamahom, ki ničesar ne izpušča in ničesar ne vsiljuje, avtorica zgodbo poda v vsej njeni kompleksnosti in s presunljivo natančnostjo.

Prvoosebna pripovedovalka Ada je dijakinja 3. letnika gimnazije in nadarjena mlada violinistka, ki se sooča z življenjem po samomoru svojega fanta Majka (Mitje). Pripoved je strnjena na štiri dni: od samomora do pogreba, vendar je v zgodbo vpletenih veliko retrospektivnih vložkov (čas pred samomorom), ki pojasnjujejo Adino in Mitjevo življenjsko zgodbo. Čas romana je natančno določen, pri vsakem poglavju je zapisano število ur, ki so minile od samomora. Književni prostor je Ljubljana (delno tudi Primorska, od koder se Adina družina, mlajša sestra Ina, oče in mama, priseli ob koncu Adinega osnovnošolskega obdobja); v sanjarjenju pred samomorom pa Ada in Majk ves čas načrtujeta potovanja, omenjata znamenita mesta po svetu. Npr. dogovorita se, da bo njuna prva skupna pot v Pariz, kar bi bilo dovolj slovesno za prvi spolni odnos. Skupaj bi šla v vse kraje, katerih fotografije ima Ada nalepljene v svoji sobi. Kljub načrtovanju njune prihodnosti, te v trenutku ni več, ni več njiju. Skozi Adine spomine se pred bralcem postopno oriše svet prej in zdaj, živo se zvrstijo osebe iz Adinega in Majkovega življenja, njuni prijatelji, občutki, strahovi, veselje, pričakovanja ... V zgodbi ima posebno mesto glasba, zlasti klasična, ki jo interpretira Ada, o njej razmišlja, jo občuti. Majk, kitarski samouk, igra večinoma popularno glasbo; morda prav zato razume Adin talent. Po smrti ostane praznina, v kateri Ada *mehča preteklik, da je bila Majkova punca*, z vedno novimi solzami. In drevesu v njej je ob Majkovi smrti počilo lubje. Poleg zanimive metaforike in izčiščene-ga sloga roman ponudi poglobljeni uvid v izjemno travmatično izkušnjo – pogosto

je v mladinski književnosti tabu že smrt, za samomor pa velja to še bolj. Ker je bila glasba način sporazumevanja med Majkom in Ado, se ta odloči, da bo, na željo Majkove mame, na pogrebu zaigrala. Ada skomponira skladbo z naslovom *Jaz ostajam. In ti v meni*. Simbolična postane tudi kitara, ki jo ob koncu pogreba Majkova mama podari Adi. Takrat se ponovno pokaže, da življenje teče naprej, da okoli Ade *biva svet*.

Dragica Haramija

NAGRADA VASJE CERARJA

Društvo slovenskih književnih prevajalcev je leta 2021 ustanovilo novo stanovsko nagrado za najkakovostnejše prevode mladinskih leposlovnih besedil iz tujih jezikov v slovenščino. Nagrada nosi ime po uglednem prevajalcu mladinske književnosti in uredniku Vasji Cerarju, ki je na matični založbi obogatil zbirke za mladino z naborom klasičnih in sodobnih del, pri čemer se je ozrl tudi po nam dotlej manj znanih književnostih. Poleg tega je bil Vasja Cerar tudi skrben mentor številnim prevajalcem, ki jih je navdušil za prevajanje mladinske književnosti v želji, da se na Slovenskem ohrani in nadaljuje tradicija kakovostnega prevajanja za mladino, saj je dober prevod pomemben dejavnik pri vzgoji mladih bralcev in njihove pismenosti.

Ker nagrada za najbolj uspele prevode za mladino prebira med žanrsko zelo raznovrstnimi deli, namenjenimi različnim starostnim skupinam, smo se odločili, da jo zastavimo nekoliko drugače. Tako se bo izbor vsako leto osredotočal na dela, izdana v zadnjih štirih letih, in sicer v eni od naslednjih kategorij: slikanica, besedilo za mlade bralce do 12 let, strip/risoroman ter besedilo za mlade bralce,

starejše od 12 let. Med deli iz posamezne kategorije komisija Društva slovenskih književnih prevajalcev poleg kakovosti in zahtevnosti presoja tudi pomen prevo-da/prevodov znotraj prevodnega korpusa mladinske književnosti na Slovenskem ter specifično ciljnih bralcev.

Letošnja nagrada Vasje Cerarja se je osredotočila na posebej izstopajo-če prevode v kategoriji slikanic, name-njenih najmlajšim bralcem. Upošteva-je omenjene kriterije so se izmed prispelih predlogov po odločitvi tričlanske ko-misije, v sestavi Mateja Seliškar Kenda (predsednica), Nada Grošelj in Julija Potrč Šavli, med nominirance uvrstili naslednji prevajalci:

1. **Igor Saksida in Barbara Pregelj** za prevod zbirke Federica Garcíe Lor-ca: *12 pesmi* (založba Malinc, 2020)
2. **Milan Dekleva** za prevod slikanic v verzih Rachel Bright: *Lev v sr-cu* in *Veveričji prepír* (založba Mor-femplus, 2018 in 2021)
3. **Aleksandra Kocmut** za prevod zbirke Dana Browne: *Divja simfoni-ja* (založba Modrijan, 2021).

Utemeljitev nominacij za nagrado Vasje Cerarja 2022

Federico García Lorca: 12 pesmi. Ilu-striral Gabriel Pacheco, prevedla Igor Saksida in Barbara Pregelj, Medvode: Založba Malinc, 2020.

Federico García Lorca je eden naj-bolj znanih španskih pesnikov, manj znano pa je najbrž dejstvo, da je pisal tudi pesmi za otroke. V slovenščini smo leta 2020 dobili prevod njegove otroške poezije *12 pesmi*, ki sta ga pripravila Igor Saksida in Barbara Pregelj. Pesmi se, kot je nasploh značilno za Lorcino poezijo, naslanjajo na ljudsko pesniško in glasbeno tradicijo, tako da je njihova zvočna podoba zelo pomembna. To sta prevajalca upoštevala in z odliko

uporabila tako rime kot asonance, ki so pri Lorci še posebej pogoste. Prav tako jima je po vsebinski plati uspelo v slo-venščino preliti motive iz izvirnika in na njih graditi, da sta jih še bolj približala slovenskim bralcem. Čeprav je knjiga *12 pesmi* prvenstveno namenjena otrokom, bodo nad izjemno kombinacijo zvočnega ujemanja in podob v enaki meri, morda pa celo še bolj, uživali odrasli bralci. Za konec pa še posebej dobrodošlo dejstvo, da gre za dvojezično izdajo in se lahko o mojstrskem dosežku prevajalcev pre-pričamo tudi v primerjavi z izvirnimi pesmimi.

Rachel Bright: Lev v srcu. Ilustriral Jim Field, prevedel Milan Dekleva. Jezero: Morfemplus, 2018.

Rachel Bright: Veveričji prepír. Ilustri-ral Jim Field, prevedel Milan Dekleva. Jezero: Morfemplus, 2021.

V dolgoletni karieri Milana Dekleve so prenekateri njegovi prevodi za mlade bralce do danes domala ponarodeli. Med slednjimi velja omeniti zlasti slikanice Julie Donaldson, kot so *Zverjasec*, *Zverjašček* in *Bi se gnetli na tej metli*, za prevod katere je leta 2010 prejel Častno listino IBBY. Tudi sicer za najmlajše bralce najpogosteje prevaja verzna bese-dila, ki se jih loti z izrazito natančnostjo in jih duhovito prenese v slovensko kul-turno okolje.

To velja tudi za slikanici *Lev v srcu* in *Veveričji prepír* mlajše angleške avtorice Rachel Bright in ilustratorja Jima Fielda, ki ju v prevodu odlikujeta rahločutnost in pronicljiva povezanost z izvirnikom. *Lev v srcu*, šaljiva pripoved o premagovanju strahu ter o prijateljstvu med mogočnim levom in levjesrčnim miškom, v sloven-ščini spretno ohranja pesniško širino izvirnika že v sami metrični strukturi, ki ji prevajalec sledi od prvega do zadnjega verza. Virtuoznost prevoda se nadalje izkazuje tudi v melodičnosti jezika, ki pa nikoli ne deluje prisiljeno, ampak

povsem naravno in neizumetničeno. To so tudi odlike prevoda slikanice *Veveričji prepir*, ki najmlajše bralce skozi razburljivo in zabavno pripoved spodbuja k razmisleku o prijateljstvu, tekmovalnosti in reševanju nesoglasij. Prevajalec vse-skozi ostaja zvest izvirniku, obenem pa s posrečeno uporabo frazemov pripoved o požrešnih veveričkih Cirilu in Metodu še dodatno razgiba. S simpatičnimi besednimi igrami besedilo v slovenščini deluje sveže in sodobno, zaradi česar lahko v njem uživajo tako najmlajši kot nekoliko starejši bralci.

Dan Brown: *Divja simfonija*. Ilustrirala Susan Batori, prevedla Aleksandra Kocmut. Todraž: Modrijan, 2021

Avtorja *Da Vincijeve šifre* in še več uspešnih kriminalk, ki so ji sledile, to pot spoznavamo kot pisca slikanice in celo kot skladatelja. Za slikanico je besedilo razmeroma dolgo, saj obsega 208 verzov (če štejemo tudi naslove), porazdeljenih med uvodni nagovor in 19 pesmi, ki so naslovljene po živalih. V njih avtor s simpatijo opisuje pisan zverinjak od eksotičnega geparda do domače mucke, od morskih živali do gozdnega pajka. Na koncu vsake pesmice je podan še prozni »nauk«. Vse sledijo isti rimani in metrični shemi: uporabljena sta – mestoma nekoliko svobodnejši – jambski četverec in rima *aa bb*. Isto formo je suvereno uporabila prevajalka Aleksandra Kocmut, tako da je prevod že formalno zvesta odslikava izvirnika. Verodostojno pa je poustvarila tudi avtorjevo besedno igrivost in inovativnost: pogledjmo prvo pesem *Ptičja dobrodošlica*, kjer so ptičji glasovi (*Honking, hooting, chirping, peeping, / Squawking, tweeting, cooing, cheeping*) označeni s pristnimi slovenskimi izrazi: »Petpedi, kuku, čivčiv, / ciciri, krakra, pivpiv.« Poigravanja z besedami sicer niso poustvarjena povsod, vendar nam živo in verodostojno prenesejo okus

izvirnika. Po drugi strani se prevajalka od Brownove ubeseditve občasno tudi odmakne, kakor pač v slovenščini narekujejo sobesedilo, čut za duhovitost ali rima – toda ti odmiki, čeprav včasih drzni, so vselej dobro premišljeni in skladni s pomenom izvirnika. Primer je pesmica *Gepard gre na lov*, kjer je angleški odlomek *In a heartbeat, she can shift / From super-slow to super-SWIFT!* prepesnjen kot: »V trenutku gepard spremeni se / iz čolna z vesli v turbogliser.« Sočno, zabavno, brez slehernega nami-ga, da gre za prevod, obenem pa zvesto izvirnemu sporočilu – tako kot celotno besedilo.

Prvi dobitnik nove prevajalske nagrade je **Milan Dekleva** za slikanici *Lev v srcu* in *Veveričji prepir*. Nagrada je bila podeljena na otvoritvi 25. Slovenskih dnevov knjige 13. junija 2022 v Mariboru

Pokroviteljja nagrade Vasje Cerarja in soorganizatorja dogodkov sta Mladinski kulturni center Maribor in festival Slovenski dnevi knjige v Mariboru. Častna pokroviteljica podelitve nagrade Vasje Cerarja je Slovenska nacionalna komisija za UNESCO.

Utemeljitev so pripravile članice komisije za nagrado Vasje Cerarja: Mateja Seliškar Kenda, Nada Grošelj in Julija Potrč Šavli.

1000 UND 1 BUCH 2021

Za **prvo** številko revije *1000 in 1 knjiga* v letu 2021 je bil za osrednjo temo prispelkov izbran pojem *divje* v povezavi z mladinsko književnostjo.

Christine Lötscher, ki poklicno zasleduje popularno literaturo in medije, je v svojem prispevku *Abenteuer* (Pustolovščine) pregledala in zapisala nekaj

svojih ugotovitev, kako se pojavlja divjost v novejši pustolovski mladinski literaturi in drugih medijih. Priljubljenost in zanimanje za pustolovske romane tudi danes nista upadli. Spremenilo pa se je prizorišče, ki ni več nekje daleč in popolnoma neznano, spremenil se je odnos do narave in živih bitij in okrepilo se je zavedanje, da človek ni nad vsem, ampak je del narave, je z njo povezan in od nje odvisen. Spremenile so se tudi pustolovske dogodivščine, v katerih ni treba z močjo in s silo premagovati na primer živali, ampak pogojujeta rešitev iz neke situacije predvsem iznajdljivost in improvizacija. Pri vsem tem sta pomembna tudi spoznavanje samega sebe in oblikovanje pogleda na okolje in svet.

Silke Rabus v prispevku *Inseln, Gärten & Wälder* (Otoki, vrtovi & gozdovi) opiše pojav divjine v slikanicah. V slikanici Maurica Sendaka *Wo die wilden Kerle wohnen* (*Where the wild things are* / *Tja, kjer so zverine doma*) ima vlogo sprostivne, v slikanici Petra Sisa *Robinson* je divjina dogodivščina. V slikanici Thomasa Rosenlöcherja in Verene Hochleitner *Das Gänseblümchen, die Katze & der Zaun* (Marjetica, mačka & ograja) gre za mejo med divjino in civilizacijo, Shaun Tan pa v slikanici *Zikade* (Škržat) prikaže divjino kot nekaj obetavnega.

V prispevku *Von Ausgangspunkt bis Zielort* (Od izhodišča do cilja) Anna Stemmann predstavi nekaj knjig, ki opisujejo, kam se zatečejo mladi v urbanem okolju in zakaj. Nerazumevanje domačih, bolezni ali smrt enega od družinskih članov, iskanje prostora, ki sprejema istospolno usmerjene, iskanje prostora, kjer se lahko srečuje z mladimi, ki tudi odstopajo od norm (heterotopija), in ne nazadnje iskanje samega sebe, so razlogi, da iščejo svojo pot. Heidi Lexe v prispevku *Das wilde Kind* (Divji otrok) opiše nekaj starejših in novejših zgodb, v katerih mladi literarni in filmski junaki v divjini ne iščejo pustolovščin, ampak v

divjini odraščajo. Po srečanju s civilizacijo spoznajo, da ne sodijo ne v divjino in ne v civilizacijo.

Peter Rinnerthaler nas v prispevku *Illustropolis* s številnimi slikanicami uglednih ilustratorjev popelje skozi različna mesta, ena idilična, druga betonske džungle, mesta, v katerih se nam razkrivajo znamenitosti vseh vrst in nas vodijo od doživljanja mest ob jutrih, preko različnih možnosti, ki jih nudijo mesta za preživljanje dneva, do občutja čarobnosti in vzdušja, ko mesta zagrne noč.

Da so liki v knjigah za otroke že od nekdaj prepričljivi »slow traveller« in ne le v danes trendovskem Slow Travellingu, kar pomeni, da potujejo peš ali na kolesu ali z uporabo javnega prevoza, prikaže z izbranimi knjigami Andrea Kromoser v prispevku *Die Wildnis nebenan* (Divjina v bližini). Mlade ženejo od doma žel je po pustolovščinah ali da se dokažejo, se preprosto umaknejo in so nekje kratek čas sami.

V prispevku *Drachen zähmen* (Ukrotiti zmaja) opiše Kathrin Wexberg nekaj slikanic, v katerih so divja bitja na različne načine ukročena. Lahko se jih ukroti s pogledom, lahko s kričanjem, lahko na prefinjen način, lahko pa je knjiga sama tako zasnovana, da bralec najde rešitev, če knjigo trese ali pa zvrača.

Franz Lettner v prispevku *Packlisten für Abenteuer*innen* (Seznam prtljage za avanturiste in avanturistke) predstavlja nekaj knjig, v katerih so navedene stvari, ki so potrebne na različnih pustolovščinah.

Natalie Tornai v prispevku *Das gemeinsame Schürfen im Textbergwerk* (Skupno raziskovanje besedila) opiše delo lektorja, ki je odgovorno, zanimivo, raziskovalno in ustvarjalno. Lektoriranje je po avtoričinem prepričanju najbolj diskretna in prikrita naloga v procesu nastajanja knjige.

Klaus Nowak spodbuja bralce z ugan-ko *Wer hockt denn da im Baum?* (Kdo

neki čepi na drevesu?) k branju knjig, v katerih imajo pomembno vlogo drevesa, in k rešitvi literarne uganke.

V **drugi številki**, poimenovani smejalna, so obravnavane knjige, ki bralce spravijo v smeh, čeprav ne sodijo med humoristično literaturo.

Silke Rabus opiše predrzen likovni pristop ilustratorke Anke Kuhl v knjigi *Alle Kinder lieben Piranhas* (Vsi otroci imajo radi piranje) iz serije knjig *Alle Kinder. Ein ABC der Schadenfreunde* (Vsi otroci. ABC knjiga za škodoželjneže), za katere je verze prispeval Martin Schmitz-Kuhl. Prizoru deklice, ki je padla v bazen, v katerem jo obkrožijo piranje, in je v smrtni nevarnosti, se otroci škodoželjno smeji.

Susan Kreller spremlja knjige Otokarja Domma, ki je v seriji knjig (prva knjiga je izšla leta 1967, zadnja pa leta 2003) z glavnim junakom, dvanajstletnim dečkom Otokarjem, opisoval popolnoma resne vsakodneвне situacije in jih skušal prikazati kot dogodivščine. In prav opisi teh situacij ji vedno znova privabijo nasmeh in spomine na življenje v nekdanji NDR. O tem piše v prispevku *Seit meiner Geburt bin ich mit meinen Eltern verwandt* (Od rojstva sem v sorodu z mojimi starši).

V prispevku *Hihi-Haha-Hoho* piše Ines-Bianca Vogdt splošno o smehu. Pisatelji različno povežejo svoje knjižne junake s smehom, lahko se smeji tudi pošasti ali pa junake spravijo v smeh njihova drzna dejanja. Ob nekaterih knjigah Michaela Endeja, A. A. Milneja, Marka Twaina, Astrid Lindgren in drugih se smejemo tudi bralci.

Sodobna serija knjig o govorečem kenguruju *Die Känguru-Chroniken* (Kengurujeve kronike) nasmeji tudi ljubitelja teh zgodb Klausa Nowaka. V svojem prispevku *Kling-Klang* (Žvenket) piše o avtorju Marc-Uwe-Klingu in o zgodbah, ki jih je avtor najprej napisal

za radio in še posebej dobro zvenijo na zvočnih knjigah. Prispevku je dodal še anotiran seznam knjig in zvočnih knjig različnih avtorjev o živalih ki govorijo.

Peter Rinnerthaler v prispevku *Zum Lachen kann man in den Keller gehen oder in die Schweiz* (Smejati se greš lahko v klet ali pa v Švico) piše o slam tekstu Hazel Bruggerjeve *Diese verdammte Jugend* (Ta preklemska mladost). Za ameriško Švicarko je mladost vse prej kot sicer opevano lepa.

Eli Wildberger se znova nasmiha ob obujenih zgodbah in slikah iz nekaterih knjig, kar opiše v prispevku *Auf der Suche nach dem verlorenen Lachen* (Iskanje izgubljenega smeha).

Avtorja Oren Lavie in Wolf Erlbruch sta s svojo knjigo *Der Bär, der nicht da war* (Medved, ki ga ni bilo tu) spravila v dobro voljo Leno Raubbaum, ki v prispevku *Ich-Findung mit Juckreiz* (Najdba sebe, ki zsrbi) opiše zgodbo o medvedu, ki je nenadoma tu in ker je sam, skuša ugotoviti, ali je prvi ali je zadnji. Tekst in ilustracije Raubbaumovo zmeraj nasmeji, smeh pa je še slajši, če knjigo prebira še s kom.

Manuela Kalbermatten v prispevku *Kichern vor Mordors Toren* (Hihitanje pred vrati Mordorja) opiše zgodbo Alexa Wheatleja *Wer braucht ein Herz, wenn es gebrochen werden kann* (Kdo potrebuje srce, če bo morda zlomljeno) in zgodbo Laure Zimmermann *Meine Augen sind hier oben* (Moje oči so tu zgoraj), v katerih se junakinji znata s humorjem odzvati na nasilje nad ženskami.

Christoph Mauz nam v prispevku *Lachtränen der Rührung* (Smech do solz zaradi ganjenosti) opiše svoje navdušenje (od otroštva do danes) ob gledanju filmov, v katerih nastopata Stan Laurel in Oliver Hardy in doda še seznam desetih svojih najbolj priljubljenih humornih filmov. Heidi Lexe pa doda še svoj kratek seznam komičnih filmov za otroke.

V knjigi Anke Kuhl *Manno! Alles genau so in echt passiert* (Za božjo voljo! Tako kot zares) iz leta 2020, ki govori o boju in ljubezni med sestrama, najde Anna Stemmman številne humorne situacije in besede, ki opisujejo odnose med starejšo in mlajšo sestro in v družini na sploh, odnose, ki so vsakdanji in jih poznamo. Ob tekstu in slikah se nasmejimo, starejši bralci pa začutimo tudi nostalgijo po dogodkih iz našega otroštva. Svoje vtise o knjigi je zapisala v prispevku *Manno! Zwischen Geschwisterkampf und –Liebe* (Manno! Med bojem in ljubeznijo sorojencev).

Na osrednjo temo sta se Nils Mohl in Katharina Greve odzvala s pesmijo in ilustracijo *Fiese fische* (zoprne ribe). Heidi Lexe je napisala svoje vtise o knjigi Kate diCamillo in o filmu Lene Khan *Flora & Ulysses*, o ponorelemu veru čiku in cinični deklici. Christina Pfeiffer-Ulm se posveti spletnim memom. Peter Rinnerthaler priporoča nekaj knjig, v katerih se pojavljajo smešni stranski liki. Andrea Kromoser navede deset razlogov, zakaj jo razvedri knjiga Nadije Budde *Flosse, Fell und Federbett* (Plavutka, kožuh in pernica). Jens Rassmus ob knjigi Williama Goldmana *Die Brautprinzessin* (Princesa nevesta) navede avtorjeve oblike humorja, kot so pretiravanje, miselni obrati in iznajdljivost, s katerimi je prepričal tudi njega. Nicole Kalteis piše o knjigi *Das Buch über uns* (Knjiga o nas) ameriškega pisatelja Mo Willemsa in njeni metafikcijski komiki.

Franz Lettner opiše nekaj knjig, v katerih nastopajo komični medvedi, nato navede še izbor smešnih knjig za mladostnike in se razpiše o kriminalki Paula Shiptona *Die Wanze*. (Stenica), v kateri nastopajo insekti. Seznam petih šaljivih knjig za začetnike branja je pripravila Heidi Lexe. Naveden je tudi seznam treh naj-naj knjig za smejanje Michaela Roherja, prvega prejemnika nagrade Christine-Nöstlinger-Preis, podeljene leta 2021,

in seznam knjig, v katerih nastopajo smešne živali v vlogi preiskovalcev.

Avstrijskemu pesniku in pisatelju Heinzu Janischu, ki je leta 2020 prejel veliko nagrado Nemške akademije za mladinsko literaturo - Grosser Preis der Deutschen Akademie für Kinder- und Jugendliteratur, je posvetil svoj prispevek Arne Rautenberg. V prispevku z naslovom *Auf samtenen Pfoten um die Welt* (Na žametnih tačkah okrog sveta) je med knjigami, ki jih izpostavlja, tudi knjiga Hans Christian Andersen. *Die Reise seines Lebens* (Pravljичno potovanje Hansa Christiana Andersena), ki jo je ilustrirala slovenska akademska slikarka in ilustratorica Maja Kastelic.

Med novejšimi knjigami so predstavljene in ocenjene tudi poučne knjige za mlade o mikrobih in virusih, tudi o korona virusu.

S slikami naslovnice na notranji strani platnic revije so predstavljene knjige, ki so prejele nagrado Österreichischer Kinder- und Jugendbuchpreis 2021. Nagradjenci so: Franz Orghandl za *Der Katze ist es ganz egal*, Elisabeth Steinkellner in Anna Gusela za *Papierklavier*, Linda Wolfsgruber za *Die kleine Waldfibel* ter Heinz Janisch in Michael Roher za *Jaguar Zebra Nerz*.

Pošasti in druga magična bitja so tudi v mladinski literaturi. Kako in v kakšnih vlogah se pojavljajo, razkrivajo osrednji prispevki **tretje številke**.

Razširjenost teh nenavadnih bitij po svetu sistemizira s pomočjo pesmi Heidi Lexe v prispevku *Monster von A bis Z* (Monstrumi od A do Ž).

Julia Boog-Kaminski piše v prispevku *A time of monsters* (Čas pošasti) o pogosti pojavnosti pošasti v otroški in mladinski literaturi, ki se iz dvajsetega stoletja nadaljuje tudi v enaindvajseto. Nekatere pošasti so razpoznavne že po njihovi zunanji podobi, druge pa zaznamuje njihova zloba. Pokaže tudi na to, da

so Sendakove pošasti v otroški literaturi prve, ki so (ne tako kot njihove predhodnice, ki zastrašujejo) identifikacijski liki, ki pa ostajajo ambivalentni.

Zasmehovanje in nesprejemanje telesa, ki ni v skladu z normami, je zelo boleče. To opisujejo knjige *Wunder* (Čudež) Raquel J. Palacio, *Eins* (Eno) Sarah Crossan in *Der Tag, an dem Marie ein Ungeheuer war* (Dan, ko je bila Marija pošast) Lotte Kinskofer in Verene Ballhaus, ki jih analizira Kathrin Wexberg. V prispevku *Monster Mensch?* (Človek pošast?) se sprašuje, kdo je pravzaprav pošast? Ali tisti, katerega zunanost ne ustreza normam, ali tisti, ki drugačnosti ne sprejema ali celo meni, da ljudje izven norm niso vredni, da bi živeli.

Maïke Païska in Anna Stemmann se v prispevku *Gefährliche Blutsauger & niedliche Plüschkugeln* (Nevarni krvolesi & ljubke plišaste krogle) posvetita pošastnim, a priljubljenim stvorom, ki se pogosto pojavljajo v različnih medijih.

Med pošasti je v literaturi zašlo tudi nekaj porednih otrok. Gabriele von Glasenapp se v prispevku *Anders sein* (Biti drugačen) posveti nekaterim takšnim literarnim likom.

Simone Weiss v prispevku *Von Monstern & Menschen* (O pošastih & ljudeh) na primerih pokaže, da so v sodobnih knjigah za otroke pošasti v svojih dejanjih in v svojem izgledu izgubile na srhljivosti in pridobile na prijaznosti.

Christina Pfeiffer-Ulm v prispevku *Horror, Slasher, Gore* (Groza, rezanje, kri) opredeli grozljivke in podskupine tega žanra v mladinski literaturi.

Pošasti so lahko v našem okolju ali pa v nas samih. S tem problemom se spoprime dve dekleti, ena v knjigi Willa Hilla *After the Fire* (Po požaru) in druga v knjigi Megan Cooley Petersohn *Lügentochter* (Lažniva hči). Njuni življenji sta bili od začetka vezani na življenje v okviru verske sekte in podrejeni strogim

pravilom, ki jih je postavljala in zahteval vodja sekte, lahko bi rekli neke vrste pošast. Osvoboditev iz sekt pa za obe dekleti ni pomenila osvoboditve temveč izkoreninjenje. Preteklo življenje in življenje, ki je pred njima, jima povzročata težave in strahove. Alexandra Hofer predstavi obe knjigi v prispevku *Innere und aussere Monster* (Pošasti v in zunaj nas).

Tudi v mladinski literaturi zasledimo knjige, v katerih nastopajo liki, ki po ustaljenih normah veljajo za grde. Claudia Sackl je za svoj prispevek *Normen des Hässlichen* (Norme grdega) izbrala nekaj knjig, v katerih se prizadeti liki uprejo tem oznakam. Pri tem opozori na poučno knjigo Katharine von der Gathen in Anke Kuhl *AnyBody*, v kateri je govora o človeškem telesu in o pravilnem ter nepravilnem delovanju organov, kar lahko povzroči razne telesne anomalije.

Tamara Kurzbauer nam v prispevku *Von Harpyie bis Vampir* (Od harpije do vampirja) predstavi in opiše svoje najljubše pošasti. To so po vsej Evropi razširjeni duhovi, v severni Evropi npr. trolji in oceanska kača velikanka Midgard, harpije in Kerberos iz Grčije, sirene in morske deklice, znane širom po svetu, in dhampirji, moroji in strigoji iz Romunije in V Evrope.

Kakšna so pričakovanja v mladinski literaturi in kako so opisana, je osrednja tema prispevkov **četrte številke**.

Michael Ritter v svojem prispevku *Grosse Erwartungen* (Velika pričakovanja) opiše, kako pisatelji in ilustratorji v slikanicah in poučnih knjigah posredujejo mladim pričujočo ekološko tematiko. Zdi se mu pomembno, da so problemi pokazani konkretno, da se mladim pove, kaj je bilo v preteklosti narejeno narobe in da se pokaže, kaj je treba storiti za prihodnost, za dobro ljudi in našega planeta. Knjige z okoljevarstveno tematiko morajo biti napisane in ilustrirane tako, da vzbudijo pri mladem bralcu

zanimanje in posledično odločitev za ukrepanje.

Prazen prostor, lahko kar cela stran, posebna razporeditev strani, mesto teksta in mesto ilustracije, posebna črta ali poteza s čopičem v knjigah za otroke in za mladostnike so premišljena sporočila pisateljev in ilustratorjev, ki jih pozoren bralec zazna, spodbudijo ga in aktivno vključijo v razkrivanje simbolov. O pripovedovanju med in s presledki piše Marlene Zöhrer v prispevku *Da zwischen* (Tu vmes).

Manuela Kalbermatten se v prispevku *All was well. Was it?* (Vse je bilo dobro. Je res bilo?) posveti serijam in njihovim koncem. Nekatere se končajo v skladu s pričakovanji gledalcev, nekatere se končajo tako, da si gledalec sam lahko predstavlja konec, nekatere serije s koncem gledalca razočarajo, nekatere pa se preprosto končajo brez konca.

Vizualen prolog, na platnicah, ščitnem ovitku ali naslovnici ni le vabilo k branju zgodbe, ampak je že del zgodbe. Nekaj slikanic z zanimivimi besednimi in slikovnimi uvodi predstavlja Ines Gallinger v prispevku *Die guten Vorsätze* (Dobri predpapirji).

Ob ponovnem branju ali gledanju nekega filma po več letih se zgodi, da naša pričakovanja niso izpolnjena, da smo lahko celo razočarani. Christina Pfeiffer-Ulm piše o tem v prispevku *Nichts mehr zu erwarten* (Ni več kaj pričakovati).

Pričakovanja in radovednost spodbudijo pri bralcih domiselno oblikovane kartonke, pop-up in trodimenzionalne knjige, pa knjige, ki nas začudijo z laserskimi in drugačnimi posegi. Nekaj takih je izbrala in opisala Silke Rabus v prispevku *Haptische Überraschungen!* (Haptična presenečenja).

Pričakovanja ob knjigi imajo tudi avtorji. Pisateljica Susan Kreller se v času pisanja, kot piše v prispevku *Dear Reader* (Dragi bralec), posveti predvsem zgodbi in literarnim likom, ko pa

je knjiga izdana, se njena pričakovanja usmerijo k bralcem, saj si želi, da bi jih čim več prebralo njeno knjigo.

Svoje vtise in pričakovanja ob ponovnem branju knjig iz svojega otroštva so zapisali člani uredništva revije. Objavljeni so pod naslovom *Wi(e)derErwarten* (Proti /znova/ pričakovanje).

Zabave so zelo pomemben del v življenju mladostnikov. Res je, da nekaj posameznikov zabav ne mara, a večina jih pričakuje z vznemirjenjem, načrti in upi. Tudi vse zabave niso dobre, na njih se zgodijo lahko tudi neprijetne stvari. Simone Kreamsberger v prispevku *Schlechte Gäste, gecrashte Feste* (Slabi gosti, uničeno praznovanje) predstavi nekaj knjig, v katerih je mladim prav na zabavi uspelo pridobiti samozavest.

V prispevku *Aus Liebe lügen?* (Laganje iz ljubezni?) obravnava Kathrin Wexberg nekaj knjig, v katerih starši ali pa stari starši lažejo otrokom. Razkritje laži ali prikrivanja (o smrti staršev, o polsestri, o ločenem očetu ipd.) se zgodi za mlade like prepozno. Ostaja vprašanje, zakaj so odrasli lagali ali pa molčali. Zaradi samozaščite, nečimrnosti ali morda zaradi ljubezni?

Po mnenju pisatelja Alberta Wendta imajo bralke in bralci vso pravico do pričakovanja dobre zgodbe. V prispevku *Eine gute Geschichte* (Dobra zgodba) je iz Wendtovih zapiskov objavljenih več misli o tem, kaj je dobra zgodba. Med drugimi tudi ta: Kar pišem, mora biti tako pomembno, da zanima tudi otroke.

Naslovnico te številke revije krasi ilustracija Kathrin Schärer. S švicarsko ilustratorko, ki je skupaj s švicarskim pisateljem Lorenzom Paulijem leta 2017 prejela nagrado Schweizer Kinder- und Jugendmedienpreis za knjigo *Rigo & Rosa*, se je pogovarjal Antje Ehmman. V prispevku *Illustrationen mit Emotionen* (Ilustracije s čustvi), v katerem jo Ehmman poimenuje za kraljico slikaniških živali, sta govorila predvsem o

ilustratorkinemu delu in poti do uspeha. Nagrajeno zgodbo pa opiše Franz Lettner v prispevku *Jede Richtung ist ein Weg* (Vsaka smer je pot).

Leta 2021 so v Avstriji prvič podelili nagrado Christine Nöstlinger-Preis für Kinder- und Jugendliteratur. Prejel jo je pisatelj in ilustrator Michael Roher. Prispevek *Die Gedanken sind frei!* (Misli so svobodne!) je slavnostni govor članice žirije za nagrado Karin Haller ob podelitvi nagrade.

Na drugi strani platnic te številke je opazno opozorilo na poučno knjigo

Melanie Laibl in Lukasa Vogla *Schau wie schlau. Bionik: wenn Natur die Technik beflügelt* (Glej kako zvito. Bionika: ko narava podžge tehniko) za bralce od 9. leta starosti naprej.

V vseh številkah revije je bogat izbor ocen novejših domačih in v nemščino prevedenih otroških in mladinskih ter strokovnih knjig. Marlene Zöhrer pa v vsaki številki, v rubriki Zur Sache (K stvari) predstavi novejše poučne knjige, ki se nanašajo na osrednjo temo posamezne številke.

Tanja Pogačar

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

dr. Janja Batič, docentka za didaktiko likovne vzgoje na Pedagoški in Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, publicistka

dr. Tina Bilban, raziskovaka, literarna kritičarka, urednica, prevajalka in avtorica, predsednica Slovenske sekcije IBBY in članica izvršnega odbora mednarodne zveze IBBY

Meta Cerar, prevajalka

Ida Mlakar Črnič, pravljíčarka, pisateljica, publicistka

dr. Dragica Haramija, redna profesorica za področje mladinske književnosti na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, avtorica številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter znanstvenih monografij, programska vodja festivala Oko besede, predsednica žirije za izbor večernice

mag. Tilka Jamnik, promotorka branja, publicistka, podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije

Sandra Jenko, muzejska svetovalka, vodja pedagoškega in izobraževalnega programa v Slovenskem gledališkem inštitutu

mag. Darja Lavrenčič Vrabec, vodja Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo v Mestni knjižnici Ljubljana, urednica Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig in članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

dr. Lourdes Lorenzo, raziskovalka na fakulteti za folologijo in prevajanje na Univerzi v Vigu (Španija)

Irena Matko Lukan, urednica otroškega leposlovja pri založbi Mladinska knjiga

Klemen Markovčič, režiser in redaktor v Uredništvu igranega programa Radia Slovenija

Tanja Pogačar, upokojena bibliotekarka, prva predsednica Slovenske sekcije IBBY

dr. Barbara Pregelj, pridružena profesorica za literaturo na Fakulteti za humanistiko v Novi Gorici, prevajalka, publicistka, kulturna promotorka, založnica in urednica

Tatjana Pregl Kobe, umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, pisateljica, publicistka, založnica

Marinka Svetina, upokojena sodelavka in urednica na Radiu Slovenija, publicistka

dr. Peter Svetina, literarni zgodovinar, pisatelj, pesnik, prevajalec, publicist in predavatelj na univerzi v Celovcu

NAVODILA AVTORJEM

Rokopise, ki so namenjeni objavi v reviji *Otrok in knjiga*, avtorji pošljejo na naslov uredništva: **Otrok in knjiga, Mariborska knjižnica, Rotovški trg 6, 2000 Maribor.**

Za stik z urednico lahko uporabijo tudi el. naslov: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si

Avtor naj besedilo obvezno priloži ime institucije, na kateri dela, in svoj domači ter elektronski naslov.

Če rokopis ni sprejet, urednica avtorja pisno obvesti.

Ob izidu revije dobi avtor 1 izvod revije in avtorski honorar.

Objava v reviji vključuje tudi objavo njene digitalne različice na spletnem portalu dLib.

Tehnični napotki:

Prispevki za revijo *Otrok in knjiga* so napisani v slovenščini, izjemoma po dogovoru z uredništvom v tujem jeziku. Pričakuje se, da so rokopisi, namenjeni objavi v reviji, jezikovno neoporečni in slogovno ustrezni. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, drugi prispevki pa naj ne presegajo 10 strani (20.000 znakov). V rubriki Polemika bomo objavili samo prispevke v obsegu do 5000 znakov. Razprave morajo imeti sinopsis (do 300 znakov) in povzetek (do 2000 znakov oz. do 1 strani). Sinopsisi bodo objavljeni v slovenščini, povzetki pa v angleščini (za prevod lahko poskrbi uredništvo). Rokopis je potrebno oddati v dveh na papir iztisnjenih izvodih (iztis naj bo enostranski, besedila naj bodo napisana v enem od popularnih urejevalnikov besedil za okensko okolje, v pisavi Times New Roman, velikost 12 pik z eno in pol medvrstičnim razmikom na formatu A4. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij (zaželeno je, da so daljši članki smiselno razčlenjeni) naj bodo napisani krepko.

Citati med besedilom so označeni z narekovaji. Daljši navedki (nad pet vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne) v velikosti pisave 10 pik. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem oklepaju; na začetku in na koncu citata tropičja niso potrebna. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Navajajo se tekoče. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločilom. Literatura naj se navaja v krajši obliki samo v oklepaju tekočega besedila, in sicer takole: (Saksida 1992: 35). V seznamu literature navedek razvežemo

za knjigo:

Igor Saksida, 1992: *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

za del knjige:

Niko Grafenauer, 1984: Ko bo očka majhen. V: Jože Snoj: *Pesmi za punčke in pobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

za zbornik:

Boža Krakar Vogel (ur.), 2002: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Alenka Glazer 1998: O Stritarjevem mladinskem delu. *Otrok in knjiga* 25/46. 22–30.

V opombah so enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Igor Saksida, *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992, 35.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so postavljeni ležeče. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Pri zaporednem navajanju več del istega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 2003a, 2003b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

VSEBINA

ČLANKI – RAZPRAVE

Tatjana Pregl Kobe, <i>Slovenski knjižni ilustratorji (5. del)</i>	5
Dragica Haramija in Janja Batič, <i>Slikaniške izdaje literarnih del Ele Peroci</i>	36
Sandra Jenko, <i>Iz platnic na oder: uprizoritve slikanic Ele Peroci</i>	50
Klemen Markovčič, <i>Humanizem radijskega ustvarjanja Ele Peroci</i>	57
Lourdes Lorenzo, <i>Mladinska literatura v galicijskih in španskih prevodih: različne vloge posrednikov</i>	62

ODMEVI NA DOGODKE

Ida Mlakar Črnič, Darja Lavrenčič Vrabec, <i>Leto Ele Peroci in bralnospodbujevalna akcija. Ob 100. obletnici rojstva Ele Peroci</i>	70
Tilka Jamnik, <i>59. sejem otroških knjig v Bologni in 29. Bologna po Bologni</i>	72
Barbara Pregelj, <i>Na isti strani: pomen posrednikov v literarnem polju</i>	77

POGLED NA (SVOJE) DELO

Irena Matko Lukan, <i>Med pravljice</i>	81
Marinka Svetina, <i>Ob stoletnici rojstva Ele Peroci: zapiski, spomini, posnetki</i>	84

IBBY NOVICE

Tina Bilban, <i>Mednarodni dan knjig za otroke</i>	95
--	----

Tina Bilban, <i>Zahvala predsednika Republike Slovenije Slovenski sekciji IBBY</i>	95
Tina Bilban, <i>Sejem otroških knjig v Bologni in nagrade</i>	97

OCENE – POROČILA

Tina Bilban, <i>S knjigo v svet in spet nazaj, znova in znova</i> (<i>Ida Mlakar Črnič & Zarja Menart: Pravljični sprehod po Ljubljani</i>)	98
Peter Svetina, <i>Vetrovko in malico v nahrbtnik pa oči odpret</i> (<i>Irena Cerar: Pravljične poti brez meja: družinski izleti</i>)	99
Peter Svetina, <i>Koliko tega! (Draga Kristina: zgodba urednice in</i> <i>pisateljice Kristine Brenkove. Ur. Alenka Veler in Andrej Ilc)</i>	101
Dragica Haramija, <i>Desetnica 2022</i>	102
<i>Nagrada Vasje Cerarja</i>	107
Tanja Pogačar, <i>1000 und 1 Buch 2021</i>	109
 <i>Avtorji v tej številki</i>	116
<i>Navodila avtorjem</i>	118

CONTENTS

TREATISES – ARTICLES

Tatjana Pregl Kobe, <i>Slovene book illustrators (Part 5)</i>	5
Dragica Haramija in Janja Batič, <i>Picture book editions of the literary works of Ela Peroci</i>	36
Sandra Jenko, <i>From book covers to theatre stage: the stagings of Ela Peroci's picture books</i>	50
Klemen Markovčič, <i>Humanism of the radio work of Ela Peroci</i>	57
Lourdes Lorenzo, <i>Children's literature in Galician and Spanish translations: different roles of intermediators</i>	62

RESPONSES TO EVENTS

Ida Mlakar Črnič, Darja Lavrenčič Vrabec, <i>The year of Ela Peroci and reading enhancement action</i>	70
Tilka Jamnik, <i>559th Bologna Book Fair and 29th Bologna after Bologna</i>	72
Barbara Pregelj, <i>On the same side: the significance of intermediators in the literary field</i>	77

(SELF)-REVIEW

Irena Matko Lukan, <i>Among fairy tales</i>	81
Marinka Svetina, <i>At the centenary of Ela Peroci's birth: notes, memories, recordings</i>	84

IBBY NEWS

Tina Bilban, <i>International children's book day</i>	95
Tina Bilban, <i>The Republic of Slovenia's President's thanks to the Slovene IBBY Section</i>	95
Tina Bilban, <i>The Bologna Children's Book Fair and awards</i>	97

REPORTS – REVIEWS

Tina Bilban, <i>With books around the world and back, again and again (Ida Mlakar Črnič & Zarja Menart: Pravljični sprehod po Ljubljani)</i>	98
Peter Svetina, <i>Put anorak and lunch in the backpack and open your eyes (Irena Cerar: Pravljične poti brez meja: družinski izleti)</i>	99
Peter Svetina, <i>So much of this! (Draga Kristina: zgodba urednice in pisateljice Kristine Brenkove. Ed. Alenka Veler and Andrej Ilc)</i>	101
Dragica Haramija, <i>The Desetnica Award</i>	102
<i>The Vasja Cerar Award</i>	107
Tanja Pogačar, <i>1000 und 1 Buch 2021</i>	109
 <i>Journal authors</i>	 116
<i>Guidelines for contributors</i>	118

OTROK IN KNJIGA

113

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Publikacijo je sofinancirala
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

Pri programu devetletke se je izkazalo, da je slušno opismenjevanje zdajšnjih generacij tako rekoč nujno in ena temeljnih nalog. Radio kot medij z radijsko igro za otroke sicer ostaja v učnem načrtu, a le kot izbirna vsebina. Kljub temu je to dragoceno dejstvo, ki je dobra osnova za to, da radijski ustvarjalci in pedagogi začnemo ponovno in proaktivno vzpostavljati poti, ki nam jih je Ela Peroci s svojimi številnimi kolegi v dobro otrok nekoč že uhodila. Opisani historiat kaže tudi na to, kako malo je treba, da postopno izgubimo nekaj velikega, in kako dolgo traja, da nekaj od tega spet vzpostavimo nazaj. Nekatere vsebine, dejanja, odnosi, ki jih je v svojih oddajah in delih razvijala Ela Peroci, so namreč brezčasni in univerzalni, s tem pa prečijo generacije.

Klemen Markovčič, *Humanizem
radijskega ustvarjanja Ele Peroci*

Zato prevajanje v španščino ni enakovredno prevajanju v jezike avtonomnih skupnosti: medtem ko španski jezik zaradi svoje notranje moči (število govorcev, položaj med svetovnimi jeziki ter pisno in literarno izročilo) prevajalcem ne vzbuja občutka, da ga morajo braniti, takšno držo terjajo drugi jeziki španske države. Tako prevajalci literarnih in leposlovnih del v katalonščino, baskovščino in galicijsščino v svojih prevodih bolj ali manj zavestno branijo jezik svoje skupnosti.

Lourdes Lorenzo, *Mladinska literatura
v galicijskih in španskih prevodih:
različne vloge posrednikov*

Založba Malinc je v okviru mednarodnega projekta Poti do književne raznolikosti, ki poteka pod okriljem Ustvarjalne Evrope, sofinancira pa ga Evropska komisija, 19. in 20. maja 2022 pripravila odmeven mednarodni simpozij *Na isti strani: pomen mednarodnih posrednikov v literarnem polju*. Na njem je dejavno sodelovalo 60 udeleženk in udeležencev, v živo in po spletu pa ga je spremljalo več kot 550 oseb z obeh strani Atlantika. Dogodek je bil tudi del medvoškega kulturnega festivala Legende med vodami ...

Barbara Pregelj, *Na isti strani:
pomen posrednikov v literarnem polju*

